

บทที่ 4

บทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีนั้น นอกจากต้องมีประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม (Crime control) และแก้ไขปรับปรุงให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพแล้ว ยังต้องมีมาตรการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคล (Due Process) ที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการในทุกขั้นตอนด้วย

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเป็นหน้าที่ของรัฐ กล่าวคือ ทั้งในแง่ของ “การบังคับใช้กฎหมาย” ซึ่งต้องดำเนินการอย่างเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติและยังหมายถึง “กระบวนการ” ในการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย อันได้แก่ กระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็วและเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย (equality before the law) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของหลักนิติธรรม ที่ถือว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค นอกจากนี้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมต้องรวดเร็วดังสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ความยุติธรรมที่ล่าช้าคือความไม่ยุติธรรม” (justice delays is justice denied) แต่ในความรวดเร็วก็ต้องมีความรอบคอบด้วย (justice hurried is justice buried)

ยิ่งไปกว่านั้นประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมอาชญากรรมนั้นมิได้หมายความว่าถึงเฉพาะการลดลงของโอกาสในการกระทำความผิด และสถิติของการกระทำความผิดเท่านั้น แต่หมายความว่าทำให้ประชาชนเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความเข้าใจในคุณค่าของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ด้วย

ดังนั้น ประสิทธิภาพหรือความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสานหลักการที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเข้ากับความเป็นจริงในการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินคดีอาญา ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงดุลยภาพที่เหมาะสมระหว่าง “หลักการควบคุมอาชญากรรม” (Crime Control) กับ “หลักนิติธรรม” (Due Process)

สำหรับประเทศไทยเนื่องจากการขาดแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล และการที่บุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องยังไม่เข้าใจชัดเจนถึงบทบาทของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการในกฎหมาย และบางครั้งหลักประกันสิทธิ เสรีภาพ

ขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นหลักการตามมาตรฐานสากลกลับถูกแก้ไขยกเลิกไปในบางช่วงเวลาเพราะต้องการความสะดวกในการปฏิบัติงาน

นอกจากปัญหาในเรื่องตัวกฎหมายและความเข้าใจในบทบาทที่ไม่ถูกต้องแล้ว การจัดองค์กรในกระบวนการยุติธรรมยังมีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่มีเอกภาพ ทำให้ขาดการประสานงาน และขาดนโยบายบริหารงานยุติธรรมในภาพรวม อันนำไปสู่ความซ้ำซ้อนของงาน และระบบการสร้างอาณาจักรของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการการทำงานขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมยังขาดความโปร่งใส (transparency) ในการปฏิบัติงานและขาดระบบการตรวจสอบ (accountability) ที่ดี ทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยมิชอบได้โดยง่าย ดังนั้น กลไกการควบคุมการใช้อำนาจจะต้องเป็นกลไกการควบคุมภายนอก กล่าวคือ มีการตรวจสอบดุลอำนาจ (check and balance) ระหว่างองค์กรที่ต่างกัน

กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นชั้นก่อนฟ้อง ชั้นพิจารณาคดีในศาล ยังมีปัญหาอยู่มากไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดประสิทธิภาพ ความผิดพลาดบกพร่อง ความล่าช้า และการละเมิดสิทธิของประชาชนโดยเกินสมควร เป็นกระบวนการยุติธรรมที่เป็นสายพาน กล่าวคือ ยังเป็นกระบวนการยุติธรรมที่มีแต่การดำเนินคดี (litigation) แต่เกือบจะไม่มีการบริหารงานยุติธรรม (criminal justice administration) ทำให้เกิดปัญหาคดีเข้าสู่ระบบเป็นจำนวนมาก ขาดการตรวจสอบความจริงในชั้นเจ้าพนักงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลทำให้ไม่สามารถลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลได้ ในส่วนแนวทางการลดปริมาณคดีเข้าสู่สายพาน เช่น การใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้อง การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาของกระบวนการยุติธรรมตามมา ก็คือปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในปัจจุบัน ไม่มีกลไกการดุลและคานอำนาจกันและกันระหว่างองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมเลยก็ว่าได้ การที่พนักงานสอบสวนสามารถเริ่มคดีได้เองโดยลำพังและสามารถดำเนินคดีไปได้โดยลำพังจนการสอบสวนเสร็จสิ้นก็ดี หรือการที่พนักงานอัยการสามารถสั่งไม่ฟ้องเป็นที่ยุติคดีเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการขาดกลไก การดุลและคานอำนาจทั้งสิ้น

กระบวนการยุติธรรมของไทยในปัจจุบัน จึงขาดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรจนไม่อาจเรียกได้ว่าเป็น “กระบวนการ” สภาพดังกล่าวนี้เป็นข้อบกพร่องที่สำคัญมาก เพราะนอกจากจะเปิดช่องให้มีการใช้อำนาจรัฐโดยมิชอบแล้ว ยังทำให้ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในการควบคุมอาชญากรรมลดน้อยถอยลง ทั้งยังทำให้กระทบต่อความน่าเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมในที่สุดได้ด้วย

ในส่วนบทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับการตรวจสอบความจริงนั้น จะพบว่าความยุติธรรมที่ได้จากการค้นหาความจริง และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงโดยละเอียดในทุกแง่ทุกมุมอย่างมีเหตุผล ย่อมทำให้ความยุติธรรมและคำพิพากษาในคดีอาญาสอดคล้องกับความยุติธรรมตามความเป็นจริง อันเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาสมกับที่องค์กรในกระบวนการยุติธรรมพึงกระทำ ในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ ซึ่งทำให้จะต้องพิจารณาระบบการดำเนินคดีตลอดจนบทบาทขององค์กรต่างๆ ของไทยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

4.1 โครงสร้างของการดำเนินคดีอาญาทั่วไป¹

การดำเนินคดีอาญาเป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐ โดยทั่วไปการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมีโครงสร้างเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1.1. การดำเนินคดีอาญาขั้นก่อนฟ้อง
- 1.2. การดำเนินคดีอาญาขั้นการประทับฟ้อง
- 1.3. การดำเนินคดีอาญาขั้นการพิจารณา
- 1.4. การดำเนินคดีอาญาขั้นการบังคับคดี

1.1 การดำเนินคดีอาญาขั้นก่อนฟ้อง (Vorverfahren)

คือ การดำเนินการทั้งปวงของเจ้าพนักงานก่อนการยื่นฟ้อง อันได้แก่ การสอบสวนของพนักงานสอบสวนและการดำเนินการของพนักงานอัยการก่อนการยื่นฟ้อง กระบวนการดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเดียวกัน แม้ว่าเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่จะมีหลายฝ่ายก็ตาม

1.2 การดำเนินคดีอาญาขั้นการประทับฟ้อง (Zwischenverfahren)

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ศาลจะต้องพิจารณาว่า ศาลสมควรประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ศาลจะพิจารณาเพียงมูลคดีเท่านั้น ซึ่งโดยปกติในคดีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้อง ศาลอาจจะเห็นว่าคดีมีมูลและสั่งประทับฟ้องไปได้เลย แต่ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องนั้น ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอจึงจะสั่งประทับฟ้องได้ เพราะกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นกระบวนการบังคับตามกฎหมาย หากไม่กระทำย่อมทำให้การประทับฟ้องเสียไป ดังที่ ศาลฎีกาเคยกล่าวไว้ว่า

¹ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (สำนักพิมพ์วิญญูชน : กรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ 7, 2549), น.308-310.

“บทบัญญัติเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน” กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เป็นเงื่อนไขบังคับให้ต้องทำก่อน (pre-requisite) และศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยอีกว่า

“คดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์แล้ว ศาลชั้นต้นสั่งประทับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนนั้น ไม่ใช่การกระทำของโจทก์ จึงปราศจากข้ออ้างที่จะยกฟ้องโจทก์ และการที่จำเลยไม่ให้การรับสารภาพ ไม่คัดค้านจะเท่ากับรับว่าคดีโจทก์มีมูลก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ จึงให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาพิพากษาต่อไป”

จากคำกล่าวข้างต้นของศาลฎีกาแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของศาลตามหลักการตรวจสอบอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องศาลก็มีหน้าที่ต้องตรวจสอบ

1.3 การดำเนินคดีอาญาชั้นการพิจารณา (Hauptverfahren)

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากที่ศาลได้สั่งประทับฟ้องแล้ว การพิจารณาเป็นขั้นตอนดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำและความชั่วร้าย กล่าวคือ วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำตามที่ถูกกล่าวหาในฟ้องนั้นหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำผิดจริงศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลยและศาลอาจกำหนดสภาพบังคับอื่นด้วยแล้วแต่กรณี

การพิจารณาอาจกระทำเฉพาะในศาลชั้นต้นเพียงศาลเดียว หรืออาจจะกระทำในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ได้ในการพิจารณาข้อเท็จจริง “ศาลพิจารณา” (Trial Court) เป็นศาลฟังข้อเท็จจริง การที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยกำหนดให้อุทธรณ์และฎีกาในข้อเท็จจริงได้นั้น ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ได้ให้ความเห็นว่า ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจะต้องดำเนินการอย่าง “ศาลพิจารณา” มิใช่เพียงแต่ตรวจจำนวนแล้วชี้ขาดข้อเท็จจริงดังเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน เพราะในการรับฟังข้อเท็จจริงนั้น “ข้อเท็จจริงที่เป็นเครื่องช่วย” ในเรื่องพยานหลักฐาน เช่น ความน่าเชื่อถือของพยานบุคคล และความสามารถในการจดจำของพยานบุคคลย่อมเป็นสาระสำคัญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาจากการสัมผัสกับพยานโดยตรงเท่านั้น

1.4 การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี (Vollstreckungsverfahren)

การดำเนินคดีอาญาในขั้นนี้เป็นการบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งเป็นขั้นตอนของการดำเนินคดีเมื่อถึงที่สุดแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกหมายจำคุก

การบังคับคดีเป็นเรื่องของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแตกต่างกับ “การบังคับโทษ” กล่าวคือ การบังคับโทษเป็นเรื่องของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ

4.2 การรับอิทธิพลของกฎหมายคอมมอนลอว์

ต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประเทศไทยเริ่มรับอิทธิพลของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ เมื่อประเทศไทยได้ทำการปฏิรูประบบกฎหมายการศาลและการยุติธรรม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434) โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิสโภภนทรงเป็นเสนาบดีพระองค์แรกของกระทรวงยุติธรรม² เพื่อทำความเข้าใจต่ออิทธิพลของกฎหมายคอมมอนลอว์ที่มีผลต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จึงได้ทำการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

4.2.1 สมัยก่อนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใช้บังคับ

เมื่อได้มีการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรม ถือเป็นการวางระบบศาลและการพิจารณาคดีแบบใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบพิจารณาคดีแบบใหม่จึงมีการประกาศใช้กฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นใช้ไปพลางก่อนซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนและพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่งในปี ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) และได้มีการยกเลิกกฎหมายเก่าคือ วิธีพิจารณาความแบบจารีตนครบาลโดยกฎหมายที่ได้ประกาศใช้ใหม่ในขณะนั้น ได้ร่างโดยอาศัยหลักกฎหมายของอังกฤษเป็นมูลฐาน ซึ่งถือเป็นการรับอิทธิพลของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เข้ามา นับแต่นั้นระบบวิธีพิจารณาของไทยก็เข้าสู่ระบบการค้นหาคำความจริง โดยอาศัยพยานหลักฐานของคู่ความมาจนถึงปัจจุบัน

ก่อนที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีผลใช้บังคับ จะเห็นได้ว่ากฎหมายลักษณะพยานและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แยกออกจากกันอย่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ ซึ่งจะพิจารณาได้จากกฎหมาย ดังต่อไปนี้

² อมรเทพ เมืองแสน, “อิทธิพลของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่มีต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2549), น. 35.

1) พระราชบัญญัติกฎหมายลักษณะพยาน

เนื่องจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลของอารยธรรมจากประเทศอินเดีย ทำให้กฎหมายลักษณะพยานของไทยจึงดำเนินตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของมโนสาราจารย์ จนสมัยอยุธยาในยุคสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ราว พ.ศ.1894 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยานเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น ซึ่งใช้ต่อกันมาจนสมัย ร.ศ.113 รัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศยกเลิกกฎหมายลักษณะพยาน พ.ศ.1894 และได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 แทนซึ่งนำหลักการส่วนใหญ่มาจากอังกฤษถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติกฎหมายลักษณะพยานของไทยเข้าสู่ระบบสากล

2) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน

เมื่อประมาณ ร.ศ.114-115 รัชกาลที่ 5 ทรงให้มีการประชุมร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษขึ้นเพื่อใช้แทนกฎหมายลักษณะพิจารณาเดิม แต่การประชุมนี้ไม่อาจทำการประชุมให้เสร็จทันความจำเป็น เพราะในขณะนั้นได้มีคดีอาญาที่ค้างค้างอยู่และมีการฟ้องร้องคดีใหม่เกิดขึ้นเป็นอันมาก รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน

4.2.2 ช่วงของการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเริ่มช่วงระหว่าง (ค.ศ.1908-1913) พ.ศ. 2451-2456 โดยในขั้นตอนของการเตรียมการร่างมีการอ้างถึงเอกสารต่างๆ เช่น เอกสารของต่างประเทศ เอกสารแห่งประเทศสยาม และนอกจากนั้นแล้วมีเอกสารชั้นเตรียมการร่างที่จัดทำขึ้นโดย Mr.Guyon ในยุโรปในปี ค.ศ.1908 สำหรับนายกีอง (Mr.Guyon) ได้เข้ารับราชการในประเทศไทยใน พ.ศ.2451 เนื่องจากมีความรู้ทางกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยนายปาตุหัวหน้าคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมาย ได้ให้นายกีองเป็นผู้เตรียมการที่จะร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และช่วยนายปาตุจัดทำรายการหัวข้อที่ควรมีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพร้อมคำอธิบาย

ซึ่งในปี พ.ศ.2456 นายปาตุได้จัดทำรายงานปัญหาต่างๆ รวม 25 ปัญหาที่รัฐบาลไทยต้องวินิจฉัยว่า จะมีนโยบายหรือหลักการอย่างไรก่อนที่จะทำการร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ.2457 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการให้มีหน้าที่ชี้ขาดปัญหาที่นายปาตุได้เสนอขอให้พิจารณา

เมื่อได้มีการตรวจแก้ร่างฯ ของนายกีองเสร็จ จึงได้มีการเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ.2461 หลังจากนั้นใน พ.ศ.2462 ได้มีการจัดพิมพ์ร่างประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญาที่ตรวจแก้เสร็จให้แก่ ผู้พิพากษา ทนายความ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและ
สถานทูตต่างประเทศเพื่อตั้งข้อสังเกต ข้อเสนอแนะหรือข้อคัดค้าน³

ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2464 นายครอสปี กงสุลใหญ่อังกฤษ ได้ยื่นบันทึกต่อ
กระทรวงการต่างประเทศของไทย เพื่อประท้วงหลักการหลายอย่างในร่างฯ ดังกล่าว โดยเห็นว่าร่าง
ดังกล่าวให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมากเกินไป โดยเฉพาะระบบการสอบสวนซึ่ง
ให้อำนาจอัยการเป็นผู้ทำการสอบสวนแทนที่จะเป็นศาลและการสอบสวนก็ไม่ได้มีการจำกัดเวลา
การสอบสวนของอัยการไว้ อันเป็นการลิดรอนสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องหา โดยในระหว่างที่
คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมาย กำลังพิจารณาข้อทักท้วงของสถานทูตอังกฤษก็มีการส่ง
หนังสือโต้ตอบกันระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับสถานทูตอังกฤษ

ต่อมาวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2465 นายกียองได้มีหนังสือและคำอธิบายเกี่ยวกับข้อ
คัดค้านต่างๆ ของกงสุลอังกฤษอย่างละเอียด เสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในเรื่องระบบการ
สอบสวนแล้วมีความเห็นว่า ควรใช้ระบบของประเทศภาคพื้นยุโรปมากกว่าเพราะเป็นระบบที่
สอดคล้องกับประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ซึ่งข้อคัดค้านของกงสุลอังกฤษนั้น สืบเนื่องมาจากข้อ
แตกต่างระหว่างระบบสอบสวนของอังกฤษกับการสอบสวนของประเทศภาคพื้นยุโรป

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการตอบสนองข้อทักท้วงของอังกฤษ นายกียองได้เสนอว่า ควร
ตอบสถานทูตอังกฤษว่าการที่ได้ส่งร่างฯ ดังกล่าวไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้องพิจารณา เพราะคณะกรรมการ
ชำระประมวลกฎหมายมีความตั้งใจว่า หากมีข้อคิดเห็นหรือข้อทักท้วงประการใดจะได้นำข้อทักท้วง
มาพิจารณาประกอบร่างฯ อีกครั้ง ขอให้สถานทูตอังกฤษมั่นใจได้ว่า คณะกรรมการชำระประมวล
กฎหมายจะนำข้อทักท้วงของกงสุลอังกฤษ และที่ปรึกษากฎหมายชาวอังกฤษมาพิจารณาอย่าง
ละเอียดและเชื่อว่าคงประนีประนอมกันได้

แต่ระหว่างนั้น สถานทูตอังกฤษได้มีหนังสือถึงกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ เมื่อวันที่ 6
กรกฎาคม 2465 ว่าดินแดนภายใต้การปกครองของอังกฤษบางดินแดน ได้ใช้ระบบกฎหมาย
โรมันดัทซ์ ซึ่งมีที่มาจากระบบวิธีพิจารณาความอาญาในดินแดนดังกล่าว ได้ก่อตั้งขึ้นโดยการตรา
กฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Statue) โดยอาศัยหลักกฎหมายอังกฤษต่างหากสถานทูต
อังกฤษจึงจัดหาประมวลของแอฟริกาใต้และของลังกาและกระทรวงยุติธรรมสามารถขอตรวจดูได้

พระยาเทววงศ์วโรปการ จึงได้ขอสำเนาประมวลของแอฟริกาใต้และของลังกาให้ ดร.
เจมส์ตรวจดูแล้วเห็นว่า ประมวลของแอฟริกาใต้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการร่างประมวลของไทย

³ ชาญชัย แสวงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2539), น. 72.

มากกว่าประมวลของลังกา และเสนอว่าควรให้คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
 ทบทวนร่างประมวลของไทยในประเด็นเรื่องการสอบสวนใหม่ โดยนำเอาประมวลของแอฟริกาใต้
 และลังกามาประกอบการพิจารณา เมื่อนายกียองได้พิจารณาตรวจดูแล้วได้เสนอความเห็น
 ประมวลของแอฟริกาใต้เป็นการผสมผสานระหว่างระบบของอังกฤษ และระบบของประเทศ
 ภาคพื้นยุโรป แต่เพิ่งใช้บังคับหลังจากได้มีการยกร่างประมวลของไทย จึงได้เสนอแนะว่าควรตอบ
 สถานทูตอังกฤษว่า คณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายพิจารณาแก้ไขร่างประมวลของไทยใหม่
 โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงของสถานทูตอังกฤษกับประมวลของแอฟริกาใต้ และลังกาด้วย

ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ดำเนินการไปตามนั้น และคณะกรรมการชำระประมวลกฎหมายก็ได้
 แก้ไขร่างประมวลดังกล่าวเสียใหม่โดยพยายามประนีประนอมกับข้อคัดค้านของสถานทูตอังกฤษ

ต่อมาวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2475 นายกียองได้ทำบันทึกถึงรัฐบาลไทยเพื่อทราบ
 นโยบายเกี่ยวกับการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอีกครั้งเนื่องจาก

1. นโยบายและหลักการที่เคยได้รับมานั้นให้ไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2457 อันเป็นเวลานานมาแล้ว
2. ร่างฯ เดิมได้รับการคัดค้านจากรัฐบาลอังกฤษ
3. ร่างฯ ใหม่ที่พยายามประนีประนอมกับข้อคัดค้านของรัฐบาลอังกฤษนั้นยังไม่ได้รับการ

อนุมัติอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลไทย

นายกียองจึงขอให้รัฐบาลไทยทบทวนปัญหา 25 ข้อ ที่นายปาตูได้เคยเสนอไว้ใน พ.ศ.
 2457 อีกครั้งโดยเฉพาะปัญหาเรื่องการสอบสวนนั้นจะเลือกใช้ระบบของอังกฤษหรือระบบของ
 ประเทศภาคพื้นยุโรป

รัฐบาลไทยได้ประชุมปรึกษากันเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2475 แล้วมีมติดังนี้

1. ให้ร่างประมวลดังกล่าว โดยอาศัยระบบกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ในขณะนั้นเป็นหลัก ถ้า
 หากมีความจำเป็นจะต้องแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายไทย ก็ให้ใช้วิธีการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบโดย
 นำเอาระบบกฎหมายของต่างประเทศที่เห็นว่าเหมาะสมกับประเทศไทย

2. สำหรับกฎหมายของต่างประเทศที่จะนำมาใช้ประกอบการพิจารณานั้น รัฐบาลไม่
 ขัดข้อง ถ้าหากนายกียองเห็นว่าประมวลของแอฟริกาใต้และของลังกาเหมาะสมที่สุดแต่จะต้องให้
 สอดคล้องกับกฎหมายและสภาวะของประเทศไทย

3. สำหรับปัญหา 25 ข้อ ขอให้ถือตามกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ในขณะนั้น ระบบการสอบสวน
 ก็ให้ใช้ระบบที่ใช้อยู่กล่าวคือ ให้ศาลเป็นผู้ทำการสอบสวน

ดังนั้น กรมร่างกฎหมายจึงได้มอบหมายให้นายเริม เดอ ปลังเตโรส ยกร่างประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นใหม่ ตามแนวทางที่รัฐบาลได้ให้ไว้เมื่อยกร่างเสร็จแล้ว กรมร่าง

กฎหมายก็ได้นำเสนอต่อรัฐบาลได้ให้ไว้ เมื่อร่างเสร็จแล้วกรมร่างกฎหมายก็ได้เสนอต่อรัฐบาลในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2476

รัฐบาลได้นำร่างฯ ดังกล่าวเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. 2478 และประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2478 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 แม้ว่าประเทศไทยจะเลือกให้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่ในรูปแบบของประมวลกฎหมาย และมีคณะผู้ร่างเป็นชาวฝรั่งเศสเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลจากข้อบกพร่องของนักกฎหมายอังกฤษและนักการทูตอังกฤษ ก็ยังคงมีผลต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน⁴

4.2.3 อิทธิพลต่อหลักการดำเนินคดี

แม้ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเรา ผู้เสียหายจะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ด้วย หรือมีหลักการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชน (private prosecution) อยู่ด้วย แต่ตามมาตรา 32 ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำให้คดีของอัยการเสียหาย โดยกระทำหรือละเว้นกระทำการใด ๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นกระทำการนั้น ๆ ได้”

จากบทบัญญัตินี้ แสดงว่าในการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยเรานั้น รัฐเป็นใหญ่ฉะนั้นโดยหลักแล้ว หลักการดำเนินคดีอาญาของไทย จึงเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่องค์กรของรัฐทุกองค์กร มีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริงแท้ของเรื่อง และต้องกระตือรือร้น (Active) ในการตรวจสอบความจริง

บทบาทในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นดังนี้ ไม่เว้นแม้กระทั่งศาลเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย เช่น การที่ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมา เพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ตามมาตรา 175 กดี หรือการที่ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมตามมาตรา 288 กดี เหล่านี้แสดงถึงบทบาทของศาลในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นทั้งสิ้น และแสดงให้เห็นบทบาทความเป็นภาวะวิสัยของศาลด้วย

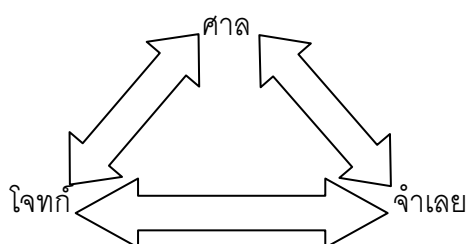
ฉะนั้น ความยุติธรรมตามกฎหมาย หรือตามคำพิพากษากับความยุติธรรมตามความจริง จึงเป็นสิ่งเดียวกันอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น แล้วจะเรียกว่าการดำเนินคดีอาญาเป็นการอำนวยความ

⁴ อมรเทพ เมืองแสน, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2 , น. 70.

ยุติธรรมโดยรัฐย่อมจะไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติศาลได้ปฏิบัติตรงข้ามกับหลักการดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลใช้อำนาจตามมาตรา 228 น้อยมาก นอกจากนั้นตามมาตรา 229 ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน แต่ในทางปฏิบัติ การดำเนินคดีอาญากลายเป็นการต่อสู้ระหว่างพนักงานอัยการกับจำเลยไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแต่อย่างใด ทั้งนี้ จะได้ทำการศึกษาต่อไปว่าอิทธิพลดังกล่าวข้างต้นจะมีผลต่อแนวทางการดำเนินคดีอาญาของไทยหรือไม่ ดังต่อไปนี้

4.2.3.1 นิติสัมพันธ์ในวิธีพิจารณาความอาญา⁵

ดังกล่าวมาแล้วว่ารูปแบบของการดำเนินคดีอาญาในศาลของประเทศอังกฤษ มีลักษณะเป็นการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่ง นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่าย กล่าวคือ ในคดีแพ่งเป็นกรณีของข้อพิพาทในทางกฎหมาย ที่ผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องสองฝ่ายที่เท่าเทียมกันเป็นคู่กรณีพิพาทกันต่อหน้าศาลซึ่งเป็นฝ่ายที่สาม⁶ นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความอาญาของการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน จึงเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่ายอันอาจแสดงด้วยภาพได้ดังนี้

โดยที่การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ มีลักษณะเป็นการต่อสู้กัน ศาลซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดจึงต้องวางเฉย (passive) หน้าที่ของศาล คือ การควบคุมการต่อสู้มิให้ผิดกติกา ทำนองเดียวกับกรรมการตัดสินฟุตบอล และศาลมีบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องพยานหลักฐาน เพื่อมิให้มีการเอาเปรียบกันและกันในการต่อสู้คดี ระบบการถามค้านก็มีลักษณะของการต่อสู้ ฉะนั้น การดำเนินคดีโดยประชาชนกับระบบการถามค้านในเนื้อหาจึงย่อมเป็นของคู่กัน

ในประเทศอังกฤษการฟ้องคดีอาญา ก็คือ การกล่าวอ้างของจำเลยว่ากระทำความผิดและเมื่อศาลต้องวินิจฉัยตามลักษณะเฉพาะของอังกฤษโจทก์ ผู้ฟ้องจึงมีหน้าที่นำสืบ (burden of proof)

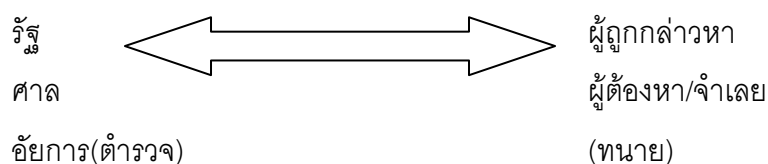
⁵ เฟื่องอ้าง , น. 82-83.

⁶ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญากับความคิดตามหลักกฎหมายแพ่ง," วารสารอัยการ, น. 51-55 (มิถุนายน 2524)

ให้ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำผิดจริงตามที่กล่าวอ้าง หน้าที่นำสืบอันมีพื้นฐานของการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่งจึงเป็นของคู่กันกับการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนเช่นเดียวกัน

แต่ในการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น การดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการดำเนินคดีของรัฐ รัฐมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีของรัฐ หน้าที่นี้คือหน้าที่อำนวยความยุติธรรม รัฐไม่ถือว่ารัฐเป็นปรปักษ์กับประชาชนในรัฐ องค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญาของรัฐอันได้แก่ศาล อัยการและตำรวจ ต่างมีหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม องค์กรต่างๆ ดังกล่าวจึงมีหน้าที่ต้องร่วมกันและค้นหาความจริง

ดังนั้น นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความอาญาของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ จึงเป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่าย คือ รัฐฝ่ายหนึ่งกับผู้ถูกกล่าวหาฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจแสดงด้วยภาพ ดังนี้

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เป็นกระบวนการดำเนินคดีอาญาโดยการที่รัฐจัดให้มีองค์กรของรัฐเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหนึ่งและทำคำชี้ขาดในที่สุด การดำเนินคดีอาญาในประเทศที่การดำเนินคดีอาญาเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในเนื้อหาจึงต้องถือว่าการพิพาทกันในศาล

ฉะนั้น คดีอาญาจึงถือไม่ได้ว่าเป็นเรื่องระหว่างคู่ความ กล่าวคือ รัฐในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมายและอำนวยความยุติธรรมย่อมไม่อาจถูกมองว่าเป็น “คู่ความ” กับประชาชนในรัฐได้เลย ทั้งนี้ ผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับเอกชนนั้นไม่ใช่องค์กรของรัฐ แต่เป็นตัวรัฐเอง

จากลักษณะนิติสัมพันธ์ ในทางวิธีพิจารณาของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐดังกล่าวมาแล้ว จึงไม่เป็นที่แปลกประหลาดอันใดที่พบว่าในประเทศในภาคพื้นยุโรป อัยการและตำรวจมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) อย่างแท้จริง กล่าวคือ อัยการและตำรวจมีหน้าที่ค้นหาความจริงแท้ของเรื่องหรือความจริงในเนื้อหา ทั้งนี้ โดยไม่ผูกมัดกับคำร้องคำขอของผู้ใดทั้งสิ้นและโดยเฉพาะในเยอรมันนั้น ถึงกับมีการกล่าวกันว่า “อัยการเยอรมันเป็นเจ้าหน้าที่ยุติธรรมที่มีความเป็นภาวะวิสัยที่สุดในโลก” ศาลเองก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้น ในการค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจในเรื่องพยานหลักฐาน อัยการและจำเลย จะเป็นเพียงผู้ที่คอยกระตุ้นให้ศาลดำเนินการโดยการอ้างการร้องขอให้สืบพยานต่างๆ และศาลเองก็มีหน้าที่สืบพยานเพิ่มเติมเองโดยพลการด้วย

ในการดำเนินคดีอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรป จึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบอย่างเช่นในการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน ทั้งนี้ เพราะในการดำเนินคดีอาญาของประเทศในภาคพื้นยุโรปไม่มีการต่อสู้และไม่มีคู่ความ

จะเห็นได้ว่า แม้ประเทศไทยจะใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ แต่กลับมีนิติสัมพันธ์ในวิธีพิจารณาความอาญาเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่าย อย่างหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนของประเทศอังกฤษดั้งเดิม

4.2.3.2 บทบาทของศาลในการค้นหาความจริง

ผู้พิพากษาในระบบกฎหมายของประเทศที่ได้รับอิทธิพล จากประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์นั้น ศาลจะเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการค้นหาความจริงจากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำผิด คู่ความไม่ได้มีบทบาทหลักในการค้นหาความจริงเพราะระบบนี้มีเจตนารมณ์ที่จะค้นหาความจริงมิใช่ค้นหาความผิด ระบบนี้จะเน้นหลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในการรับฟังพยานหลักฐานให้ประจักษ์ต่อศาล และไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานมาก ผู้พิพากษามีอำนาจใช้ดุลยพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก แต่จะเปิดโอกาสให้มีการ เสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลได้⁷

การค้นหาความจริงในระบบนี้ มีหลักเกณฑ์เพียงว่าจะใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยตกเป็น “กรรมในคดี” ไม่ได้เท่านั้น ผู้พิพากษาก็ดี อัยการก็ดี หรือแม้แต่ทนายความก็ดีต่างก็มีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงของคดี โดยเฉพาะตัวผู้พิพากษาจะมีบทบาทอย่างมากในการเข้าไปค้นหาความจริง การค้นหาความจริงในลักษณะนี้ เรียกว่า “หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา” หรือ (truth theory) ศาลเป็นผู้มีบทบาทในการสืบพยานโดยตลอด และมีอำนาจที่จะค้นหาข้อเท็จจริงได้ทุกวิถีทางแม้จะให้สอบสวนพยานหลักฐานอื่นๆ ที่คู่ความไม่นำเสนอก็สามารถทำได้

บทบาทของพนักงานอัยการ และทนายความจำเลย จึงถูกจำกัดให้อยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้ร่วมการพิจารณาคดี (Passive) โดยพนักงานอัยการและทนายความจำเลยจะถามคู่ความฝ่ายตรงข้ามหรือถามพยานโดยตรงไม่ได้ต้องถามผ่านศาล โดยศาลจะมีพนักงานอัยการโจทก์และทนายจำเลยเป็นผู้กระตุ้นให้ศาลดำเนินการ โดยการร้องขอให้ศาลสืบพยานต่างๆ และไม่มีการจำกัดอำนาจของศาลที่จะสืบพยานโดยพลการ

⁷ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2538), น. 2-3.

หลักการค้นหาความจริงในระบบ Civil law นั้น จึงไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่าย หากแต่เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีจะเป็นผู้รับผิดชอบในการค้นหาข้อเท็จจริง จากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำความผิด กล่าวคือ ผู้กล่าวหาจะถูกส่งเข้าไปสอบสวนค้นหาความจริงโดยองค์กรในกระบวนการยุติธรรม โดยไม่ถือว่าตำรวจ อัยการและศาลจะไปเป็นปฏิปักษ์กับผู้ถูกกล่าวหา

ฉะนั้น การที่องค์กรต่างๆ ของรัฐมีหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม รัฐจึงไม่อาจเป็นคู่ความกับผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นประชาชนในรัฐได้ องค์กรต่างๆ จึงมีหน้าที่ค้นหาความจริงแท้ของเรื่องโดยไม่ผูกพันกับคำร้องหรือคำขอของผู้ใดทั้งสิ้น ศาลก็ต้องมีความกระตือรือร้น (active) ในการค้นหาความจริงด้วยตนเอง การค้นหาความจริงในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ จึงไม่มีหน้าที่นำสืบและไม่มีคำถามค้าน (Cross examination)

เมื่อนิติสัมพันธ์ในการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็นนิติสัมพันธ์สามฝ่าย โดยมีรูปแบบเป็นการต่อสู้กันของคู่ความอย่างอังกฤษ สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบของการต่อสู้กันคือ บทบาทของผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงที่ต้องผูกมัดอยู่กับคำฟ้อง อันเป็นแบบอย่างของผู้พิพากษาในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ กล่าวคือ ศาลจะไม่ช่วยใจทักในการแสวงหาพยานหลักฐาน หน้าที่ในการพิสูจน์การกระทำความผิดเป็นหน้าที่ของโจทก์โดยเฉพาะและมีกฎเกณฑ์ของการสืบพยานที่ละเอียดและเคร่งครัดมาก อันเป็นแบบอย่างของไทยได้ใช้อยู่ในทางปฏิบัติ⁸

แต่เมื่อพิจารณาตามบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในมาตรา 228 มาตรา 229 และมาตรา 175 อันเป็นบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นว่า ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดีและมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติม หรือดลสืบพยานได้ ซึ่งเป็นบทบาทในการค้นหาความจริงของผู้พิพากษาในระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าหลักกฎหมายกับทางที่ได้ปฏิบัติกัน จึงเป็นการปฏิบัติโดยปราศจากพื้นฐานทางกฎหมายรองรับโดยสิ้นเชิง ซึ่งแม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในยุคที่ใช้ประมวลกฎหมาย จะมีบทบัญญัติให้อำนาจศาลอย่างเต็มที่ในการเรียกพยานมาสืบ หรือในการซักถามพยานแต่ผู้พิพากษาไทยก็จำกัดบทบาทของตนในเรื่องนี้อยู่ อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของนักกฎหมายไทยในอดีตที่สำเร็จการศึกษากฎหมายมาจากประเทศอังกฤษ แล้วนำเอาระบบการสืบพยานตามแบบอย่างของอังกฤษเข้ามาใช้ในประเทศไทยจนกระทั่งปัจจุบัน

⁸ ศนิต ณ นคร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น. 51-55.

4.3 องค์กรหลักในการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย เป็นกระบวนการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือ หรือวิธีการในการอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสมแก่ประชาชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นระเบียบและความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ส่วนการดำเนินคดีอาญา คือ กระบวนการดำเนินคดีตามที่ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติอื่นที่มีโทษทางอาญากำหนดเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ในการเริ่มต้นคดีนั้น ประเทศไทยใช้ระบบการฟ้องคดีคู่ขนาน โดยให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐและราษฎร ซึ่งเป็นผู้เสียหายเป็นผู้กล่าวหาหรือเป็นโจทก์ฟ้องคดีได้เอง⁹ ไม่ว่าจะเป็นความผิดประเภทใด การฟ้องคดีอาญาในประเทศไทย จึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นระบบการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐ และระบบการฟ้องคดีโดยเอกชนมาตรา 28¹⁰

เมื่อพิจารณาจาก บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ฉบับปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ได้แบ่งการดำเนินคดีอาญาออกเป็น ขั้นตอนการพิจารณาและชั้นพิจารณาคดี โดยในขั้นตอนพิจารณาคดี จะมีพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐในการฟ้องคดี ต่อศาล ส่วนชั้นพิจารณาคดีนั้น กำหนดให้ศาลเป็นผู้พิจารณา พิพากษาคดี เพียงองค์กรเดียวเท่านั้น ทำให้การดำเนินคดีอาญาของไทย แยกการสอบสวน ฟ้องร้อง ออกจากการพิจารณาคดี กันอย่างเด็ดขาด

หากพิจารณาถึงองค์กรหลักในการดำเนินคดีอาญาแล้ว สามารถที่จะพิจารณาได้ในส่วนที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 องค์กรหลัก กล่าวคือ

4.3.1 พนักงานสอบสวน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ได้ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนไว้มากมาย แต่ก็ถูกควบคุมโดยกลไกต่างๆ เช่น การจับ การค้น จะต้องมีความจำเป็นหรือหมายค้น ซึ่ง

⁹ มาตรา 1(4) “โจทก์” หมายความว่า ถึง พนักงานอัยการ หรือผู้เสียหายซึ่งฟ้องคดีอาญาต่อศาล หรือทั้งคู่ในเมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน

¹⁰ มาตรา 28 “บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล (1) พนักงานอัยการ (2) ผู้เสียหาย”

ออกโดยศาลเท่านั้น หรือการควบคุมตัวผู้ต้องหาที่จะควบคุมไว้ได้ไม่เกินระยะเวลาที่กำหนดไว้เท่านั้น เมื่อพนักงานสอบสวนทำสำนวนการสอบสวนเสร็จ ก็ต้องทำ“ความเห็น” เสนอพนักงานอัยการว่า สมควรฟ้องหรือไม่ฟ้อง แต่ความเห็นดังกล่าวไม่มีผลต่อการดำเนินคดีแต่อย่างใด เพราะพนักงานอัยการจะเป็นผู้สั่งคดี ในการสอบสวนผู้กระทำความผิดโดยทั่วไปจะกำหนดผู้ที่มีอำนาจสอบสวนไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เว้นแต่ ถ้าเป็นการสอบสวนความผิดบางอย่างโดยเฉพาะก็จะมีกฎหมายต่างหากไปจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงตำรวจเท่านั้นไม่รวมไปถึงพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานอื่น ตำรวจซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวน โดยต้องทำการสอบสวนคดีอาญา ดังนี้

(1) ความถูกต้องในการสอบสวนคดีอาญา เพื่อให้เกิดความถูกต้องและเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายอย่างแท้จริง การสอบสวนจะต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด ซึ่งต้องเพียรพยายามใช้ศิลปะในการสอบสวนอย่างเต็มความสามารถ โดยปราศจากการการใช้กำลังประทุษร้าย บังคับ ชูเชิญ ผู้ต้องหา

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้วางหลักเกณฑ์ให้พนักงานสอบสวนทุกนายยึดหลักว่า การสืบสวน สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานนั้น ต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้ การสอบสวนผู้เสียหายหรือพยานจะต้องไม่เกิดจากการจู่ใจ ให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น หากการสอบสวนเริ่มต้นโดยมิชอบแล้วก็หมายความว่า ความบริสุทธิ์ยุติธรรมที่ประชาชนพึงได้รับนั้นถูกทำลายตั้งแต่ต้น

(2) ความรวดเร็วในการสอบสวน ในการสอบสวนคดีอาญาลำชำนั้นเท่ากับการปฏิบัติความยุติธรรม ซึ่งได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 ว่า “ให้เริ่มทำการสอบสวนโดยไม่ชักช้า” หากการสอบสวนกระทำโดยล่าช้า ร่องรอยและพยาน หลักฐาน ในสถานที่เกิดเหตุอาจลบเลือน ถูกยกย้าย ทำลาย ซ่อนเร้นหรือทำให้สูญหายได้

(3) ความเป็นธรรมในการสอบสวนคดีอาญา เป็นเรื่องสำคัญมากและความเป็นธรรมนั้นไม่สามารถวัดได้ด้วยตัวหนังสือ ไม่อาจวัดได้ด้วยความรู้สึกของคนใดคนหนึ่ง ในทางวิชาการโดยนโยบายทางอาญากล่าวว่าความเป็นธรรมนั้น แบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ ความเป็นธรรมโดยแท้ และความเป็นธรรมโดยกฎหมาย

การปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน จึงควรยึดหลักความเป็นธรรมตามกฎหมาย พิจารณาการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ คือ เมื่อมีผู้มาร้องทุกข์กล่าวหา ให้ดำเนินคดีกับบุคคลใด และมีการจับกุมผู้ถูกกล่าวหาทำให้ผู้ถูกกล่าวหาเสื่อมเสียชื่อเสียง ถูกจำกัดอิสรภาพลง ในทันที ความรู้สึกของผู้ถูกจับกุมและญาติพี่น้อง จะเริ่มคิดและเรียกร้องหาความยุติธรรมทันทีเช่นกัน

ในทางตรงกันข้ามฝ่ายผู้เสียหายหรือผู้ถูกระบุร้ายร่างกาย หรือทรัพย์สินก็จะเรียกร้องความเป็นธรรม ให้เจ้าพนักงานสอบสวน ได้สอบสวนดำเนินคดีให้ สามารถลงโทษกับผู้ต้องหาและ ให้ได้รับการชดใช้ความเสียหาย หรือเพื่อให้ติดตามทรัพย์สินกลับคืนมา จึงเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ซึ่งจะต้องดำเนินการสืบสวนสอบสวนไปด้วยความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

ขั้นตอนการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน จึงเป็นขั้นตอนที่เหนื่อยยากที่สุด เพราะจะต้องค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ทุกอย่าง โดยอาศัยหรือประสานงานกับหน่วยงานอื่นและยังต้องเดินทางไปในที่ต่างๆ เพื่อไปเสาะหาพยานหลักฐาน ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำงาน แข่งกับเวลา มีการชิงไหว ชิงพริบกัน

ดังนั้น พนักงานสอบสวนจะต้องทำงานด้วยความเสียสละ อดทนต่อความเหนื่อยยาก จึงจะทำให้การสอบสวนเป็นที่พึงและให้ความยุติธรรมกับประชาชนได้อย่างแท้จริง

4.3.2 พนักงานอัยการ

พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม การรักษาสถาบันประโยชน์ของรัฐ และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน จำต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว เท้าเทียมกันและเป็นธรรม ต้องกระทำให้เป็นที่ยึดถือศรัทธาแก่ประชาชน พนักงานอัยการเป็นทนายแผ่นดิน และเป็นตัวแทนของแผ่นดินในการตรวจสอบและค้นหาความจริงในคดีอาญา

การควบคุมการดำเนินคดีอาญาของรัฐ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาและจำเลย ให้พนักงานอัยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ส่วนบุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายและพยาน พนักงานอัยการพึงให้ความคุ้มครองและการปฏิบัติที่เหมาะสมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ ในการพิจารณาสำนวนการสอบสวนที่จัดทำโดยตำรวจและมีความเห็นว่าสมควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีนั้น การวินิจฉัยสั่งคดีพนักงานอัยการจะมีข้อพิจารณา 3 ประการคือ¹¹

- 1) การกระทำตามข้อเท็จจริงในคดีนั้นเป็นความผิดอาญาหรือไม่
- 2) พยานหลักฐานในคดีนั้นเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือไม่ และ

¹¹ คณิต ฦ นคร, "ปัญหาการใช้ดุลพินิจของอัยการ," วารสารอัยการ ปีที่ 5 ฉบับที่ 57 (กันยายน 2525) : 55-56.

3) การฟ้องคดีนั้นจะสอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะหรือไม่

การวินิจฉัยทั้ง 3 ประการนี้ เมื่อพนักงานอัยการได้ฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลแล้ว ปรากฏข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายต่อมาว่าเขามีได้เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35 ก็ให้อำนาจพนักงานอัยการถอนฟ้องจากศาลได้

ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการในประเทศไทย จึงใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ¹²

4.3.3 ศาล

สำหรับการพิจารณาคดีในชั้นศาล จะพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

(1) ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา

ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาในประเทศไทย แบ่งออกเป็นสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา¹³ สำหรับศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณา พิพากษาคดีอาญาได้แก่ ศาลแขวง ศาลจังหวัด ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลอาญากรุงเทพใต้ และศาลอาญา¹⁴

(2) ประเภทความผิดอาญา

ความผิดในคดีความผิดอาญาอัตราโทษอย่างสูงจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับจะต้องเริ่มพิจารณาที่ศาลแขวง และศาลจังหวัด(กรณีไม่มีศาลแขวง) ก่อน นอกเหนือจากนี้จะต้องเริ่มพิจารณาที่ศาลชั้นต้นต่างๆ ภายในเขตอำนาจศาลเหล่านั้น

(3) วิธีพิจารณาคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

(3.1) การดำเนินคดีอาญาในศาลแขวง สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ ดังนี้

(3.1.1) เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าการกระทำความผิดนั้นอยู่ในเขตอำนาจศาลแขวงหรือไม่กล่าวคือ ความผิดนั้นมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ และความผิดนั้นได้กระทำความผิดในเขตอำนาจศาลแขวง ในคดีที่ได้กระทำความผิดนอกเขตของศาลแขวง มีพระราชบัญญัติ

¹² เพิ่งอ้าง , น 57.

¹³ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 2.

¹⁴ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 3.

ให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ.2520 ให้นำวิธีพิจารณาคดีอาญาโดยรวบรัดในศาลแขวงมาใช้ในศาลจังหวัดด้วย เพื่อให้ประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันและให้การสอบสวน การพิจารณาคดีในศาลเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น¹⁵

เมื่อมีการจับต้องผู้ต้องหาแล้ว พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบต้องส่งตัวผู้ต้องหาพร้อมสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการ เพื่อยื่นฟ้องให้ทันภายในกำหนด 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ต้องหาถูกจับกุม¹⁶

(3.1.2) ในกรณีที่ไม่ได้ฟ้องคดีภายในกำหนดแล้วจะฟ้องคดีมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุด

(3.1.3) ในการฟ้องคดี ถ้าผู้ต้องหาให้การรับสารภาพตลอดข้อกล่าวหาต่อหน้าพนักงานสอบสวน ให้นำตัวผู้ต้องหามายังพนักงานอัยการ เพื่อฟ้องศาลโดยไม่ต้องมาทำการสอบสวนและให้ฟ้องด้วยวาจา ศาลจะต้องถามผู้ต้องหาว่าจะให้การประสารใด ถ้าผู้ต้องหายังให้การรับสารภาพ ศาลต้องทำคำบันทึกฟ้อง คำรับสารภาพและทำคำพิพากษาในฉบับเดียวกัน แล้วให้โจทก์ จำเลยลงชื่อในบันทึกนั้น ถ้าผู้ต้องหาให้การปฏิเสธ ศาลก็ต้องสั่งให้พนักงานอัยการรับตัวผู้ต้องหาคืนไป เพื่อดำเนินการต่อไป

(3.1.4) การพิจารณาคดีกระทำโดยผู้พิพากษานายเดียว การลงโทษจำคุกเกินหกเดือนหรือปรับเกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราแล้ว ผู้พิพากษาอีกนายหนึ่งจะตรวจสำนวน และลงชื่อเป็นองค์คณะพิพากษาคดีด้วย

จะเห็นได้ว่าในการดำเนินคดีอาญาในศาลแขวง จะใช้วิธีพิจารณาความอาญาที่มีความรวดเร็ว โดยมีแนวความคิดพื้นฐานที่จะทำให้การพิจารณาคดีเสร็จไปด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม

(3.2) การดำเนินคดีอาญาในศาลชั้นต้น

สำหรับคดีความผิดที่มีอัตราโทษอยู่นอกเหนือเขตอำนาจศาลแขวง จะต้องเริ่มการพิจารณาในศาลชั้นต้นอื่นที่มีใช้ศาลแขวง เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว ศาลจะต้องพิจารณาในเบื้องต้นว่า สมควรประทับฟ้องไว้พิจารณาต่อหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ศาลจะพิจารณาเพียงมูลคดีเท่านั้น ซึ่งโดยปกติในคดีที่อัยการยื่นฟ้องศาลอาจจะเห็นว่าคดีมีมูลแล้ว และสั่งประทับฟ้องไปเลยก็ได้ แต่ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องนั้น ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ จึงจะสั่งประทับ

¹⁵ พ.ร.บ.วิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัดฯ มาตรา 3, 4.

¹⁶ พ.ร.บ. จัดตั้งศาลแขวงฯ มาตรา 7.

ฟ้องนั้นได้ เพราะกระบวนการได้สวนมูลฟ้อง เป็นกระบวนการบังคับตามกฎหมาย หากไม่กระทำ ย่อมทำให้การประทับฟ้องนั้นเสียไป

4.4 บทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาของไทยในทางปฏิบัติ

ในส่วนบทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย¹⁷ จะได้ทำการศึกษา แนวทางปฏิบัติกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน รวมถึงการรับอิทธิพลของ กฎหมายคอมมอนลอว์ที่มีผลต่อการดำเนินคดีอาญาของไทย โดยจะทำการศึกษาแนวทางปฏิบัติใน ชั้นเจ้าพนักงานตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายพิเศษต่างๆ ตลอดจนแนวทาง ปฏิบัติในการดำเนินคดีชั้นศาล ตามลำดับดังต่อไปนี้

4.4.1 บทบาทชั้นเจ้าพนักงานตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทบาทของตำรวจและพนักงานอัยการในส่วนนี้ จะถือว่าเป็นกระบวนการชั้นก่อนฟ้องคดี (pretrial-stage) โดยหลักสากลทั้งสองฝ่ายจะต้องดำเนินการค้นหาความจริงและพยานหลักฐาน ต่างๆ เพื่อพิสูจน์ว่าผู้ถูกกล่าวหาได้มีการกระทำความผิดอาญาหรือไม่ ก่อนที่จะดำเนินการฟ้องคดี ต่อศาล ซึ่งจะพิจารณาแนวทางและบทบาทได้ดังต่อไปนี้

(4.4.1.1) การแจ้งข้อหา¹⁸

ในการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา นั้น ผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี จึงมีสิทธิที่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร เพื่อที่เขาจะได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาได้อย่างถูกต้อง อันเป็นไปตาม “หลักฟังความทุกฝ่าย” ซึ่งเป็น หลักประกันสำหรับผู้ถูกกล่าวหาคดีอาญา

สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา เป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้ต้องหาที่จะได้รับการแจ้ง ให้ทราบถึงลักษณะและเหตุแห่งข้อกล่าวหาเพื่อที่ผู้ต้องหาจะได้รู้เหตุผลว่า ในการดำรงชีวิตที่ควร

¹⁷ คณิต ญ นคร “ บทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย ”
วารสารอัยการ 19 ,น. 23 (มกราคม 2539)

¹⁸ คณิต ญ นคร, อ้างแล้ว เจริญรอกที่ 1 , น. 140.

เป็นไปอย่างปกติสุขนั้น จะต้องกลายเป็นผู้ถูกจับ หรือถูกดำเนินคดีอาญาด้วยเหตุอันใด และเพื่อจะได้สามารถชี้แจงรายละเอียดข้อเท็จจริงและต่อสู้คดีแก้ข้อกล่าวหาเหล่านั้นได้ถูกต้อง

ตามหลักเกณฑ์สากล เช่น หลักเกณฑ์ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 40 ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และตามหลักการขององค์การสหประชาชาติเพื่อการคุ้มครองบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขังหรือจำคุก (Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment 1988) ข้อ 10 ก็ระบุหลักเกณฑ์นี้ไว้ว่า “ผู้ที่ถูกจับกุมพึงได้รับการแจ้งถึงเหตุผลของการจับกุม และข้อกล่าวหาที่มีต่อผู้นั้นตั้งแต่วันที่จับกุม” และตามกฎมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice 1985 : The Beijing Rules) ข้อ 7 ก็รับรองสิทธิของเยาวชนผู้ถูกดำเนินคดีที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหาที่แน่นอนไว้ด้วย

และตามอนุสัญญาของสภายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพ ขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedom) ข้อ 6 เรื่อง สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี กำหนดว่า “บุคคลทุกคนที่ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้ (ก) ได้รับการแจ้งในทันทีโดยภาษาที่ผู้นั้นสามารถเข้าใจและโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุผลและลักษณะของข้อหาที่มีต่อผู้นั้น.....”

ตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา อันสืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมที่ 6 (The Sixth Amendment) กำหนดว่า ผู้ต้องหาจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงเหตุผลและลักษณะของข้อหาที่ตนนั้น ดังนั้น การแจ้งแต่เพียงว่าผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในฐานความผิดอะไร โดยไม่บอกว่าผู้ต้องหาได้ทำอะไรและอย่างไร อันทำให้เข้าองค์ประกอบความผิดฐานนั้นเป็นการแจ้งข้อกล่าวหาที่ไม่สมบูรณ์ เพราะนอกจากเป็นการยากที่ประชาชนทั่วไปจะเข้าใจถ้อยคำกฎหมายโดยเฉพาะข้อความสั้นๆ เช่น กรณีที่เจ้าหน้าที่บอกเพียงแค่ว่าฐานความผิด ก็ยังเป็นการยากแก่ผู้ต้องหาที่จะอธิบายชี้แจงโต้แย้งข้อกล่าวหา¹⁹

นอกจากนี้ การที่เพียงแต่กล่าวถึงถ้อยคำตามบทบัญญัติของกฎหมาย เกี่ยวกับความผิดฐานนั้นๆ ก็ไม่เป็นการแจ้งข้อกล่าวหาที่สมบูรณ์เช่นกัน หากแต่จะต้องระบุถึงข้อเท็จจริงตามสมควร

¹⁹ โปรดดู คดี United States v. Cruikshank, 92 U.S.542, 544, 558 (1876)

เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอย่างไร แต่อย่างไรก็ดี ไม่จำเป็นต้องกระทำ ถึงขนาดที่ต้องให้สำเนาข้อกล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษรแก่ผู้ต้องหา²⁰

ส่วนตามหลักกฎหมายของประเทศเยอรมนี กำหนดว่า ผู้ต้องหาพึงได้รับแจ้งให้ทราบถึงเนื้อหาในหมายจับ แต่หากไม่สามารถกระทำได้อีกจะต้องแจ้งข้อหาที่ชัดเจนแก่ผู้ต้องหา ก่อนและหลังจากนั้นจะต้องแจ้งเนื้อหาในหมายจับให้ผู้ต้องหาได้ทราบ นอกจากนี้จะต้องให้สำเนาหมายจับแก่ผู้ต้องหาด้วย และโดยที่ตำรวจผู้จับกุมจะต้องนำตัวผู้ต้องหาไปส่งศาลโดยไม่ชักช้า (ไม่เกินกว่าวันถัดจากวันที่จับกุม) เพื่อตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการจับกุมดังกล่าวแล้ว กฎหมาย จึงได้กำหนดด้วยว่าให้ศาลไต่สวนผู้ต้องหาเกี่ยวกับประเด็นตามข้อกล่าวหา

ดังนั้น โดยสภาพของการไต่สวนแล้ว ศาลก็ย่อมจะต้องอธิบายถึงข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหา ได้ทราบถึงรายละเอียดของข้อกล่าวหาเพื่อการไต่สวนที่ถูกต้อง²¹

ในปัจจุบัน หลักเกณฑ์ในเรื่องการแจ้งข้อกล่าวหาของประเทศไทย ได้มีการปรับปรุงใหม่ โดยถือว่ามีความสำคัญและเป็นเรื่องที่ต้องกระทำตั้งแต่ขั้นจับกุมด้วย โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง บัญญัติว่า “.....ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบหากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ.....” และตาม มาตรา 84 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวน.....เพื่อ (1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับให้แจ้งแก่ผู้ถูกจับทราบและมอบสำเนานับที่การจับแก่ผู้ถูกจับนั้น.....”

ส่วนในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา อาจพิจารณาจากบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น มาตรา 134 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมาหรือเข้ามาพบพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิดและแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหา แล้วแจ้งข้อหาให้ทราบ

การแจ้งข้อหาตามวรรคหนึ่ง จะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อหา.....”

²⁰ โปรดดู คดี United States v. Carall, 105 U.S.611, (1882)

²¹ The Criminal Procedure Code (Germany), Strafprozeßordnung (StPO), Sections 114a, 115, 133-136.

และมาตรา 158(5) ที่บัญญัติว่า “ฟ้องต้องทำเป็นหนังสือและมี ฯลฯ การกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงและรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วยพอสมควรเท่าที่จะให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

ในคดีหมิ่นประมาท ถ้อยคำพูด หนังสือ ภาพขีดเขียนหรือสิ่งอื่นอันเกี่ยวกับข้อหมิ่นประมาท ให้กล่าวไว้โดยบริบูรณ์หรือติดมาท้ายฟ้อง ฯลฯ ”

และมาตรา 172 วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว ศาลจะเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง ฯลฯ ”

ดังที่กล่าวแล้วว่า บทบัญญัติดังกล่าวเป็นพื้นฐานของหลักฟังความทุกฝ่าย ดังนั้น จึงย่อมเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในเรื่องราวที่ถูกกล่าวหาอย่างแท้จริงของผู้ถูกกล่าวหา เพราะการที่บุคคลถูกดำเนินคดีอาญาถือเป็นเรื่องกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของผู้เป็นอย่างมากจึงควรต้องทราบเหตุผลเสียก่อนว่าเพราะเหตุใดตนจึงถูกดำเนินคดีอาญา และเพื่อว่าหลังจากนั้นเมื่อพนักงานสอบสวนได้ถามผู้ต้องหาประการใดเกี่ยวกับคดีนั้น ผู้ต้องหาจะสามารถอธิบายได้ ในขณะที่เดียวกันเมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ก็จะสามารถต่อสู้คดีเพื่อหักล้างข้อกล่าวหาได้เช่นกัน

ในทางปฏิบัตินักนิติศาสตร์ของไทยใช้คำว่า “ข้อหา” ในความหมายต่างๆ กันและมักใช้ปะปนกับคำว่า “ฐานความผิด” ซึ่งคำสองคำนี้มีใช้สิ่งเดียวกัน กล่าวคือ ข้อหาไม่ใช่ฐานความผิดแต่เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ถูกก่อขึ้น ข้อหาจึงเป็นสิ่งที่จะต้องพิสูจน์กันในคดี คือ ข้อหาเป็น “**วัตถุในคดี**” (Prozessgegenstand)

หากจะกล่าวถึงในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวน มีหน้าที่ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบในการแจ้งข้อหา นั้น ลำพังการแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหาได้ก่อขึ้นยังไม่เพียงพอที่จะให้ผู้ต้องหาเข้าใจข้อหาได้ดี ดังนั้น การกระทำของผู้ต้องหาผิดต่อกฎหมายอย่างไรผู้ต้องหาที่ชอบที่ผู้ต้องหาจะได้รับทราบด้วย

ฉะนั้น การแจ้งข้อหาที่ถูกต้องและสมบูรณ์ คือ การแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหาได้ก่อขึ้นและยืนยันให้ผู้ต้องหาทราบว่า การกระทำของผู้ต้องหานั้นเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด เพราะวัตถุประสงค์ของการแจ้งข้อหา ก็คือ กฎหมายต้องการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาให้การแก้ข้อหาได้ และผู้ต้องหาจะสามารถให้การแก้ข้อหาได้ก็ต่อเมื่อเขาได้ทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าได้กระทำอย่างไรที่ว่าเป็นความผิดต่อกฎหมาย²²

²² คณิต ณ นคร, “การแจ้งข้อหากับเสรีภาพของบุคคล”, วารสารอัยการ ปีที่ 2 ฉบับที่ 13, น.20 (2522)

การที่กฎหมายบังคับให้ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น ก็สืบเนื่องมาจากสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในฐานะที่เป็นประธานในคดี สิทธิดังกล่าวคือ “สิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา” การไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบมีผลทำให้พนักงานอัยการฟ้องคดีนั้นไม่ได้ ตามความในมาตรา 120 ที่ว่า “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาล โดยมีได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน”

หมายความว่า แม้จะรวบรวมพยานหลักฐานหมดแล้วซึ่งตามมาตรา 130 สามารถกระทำได้โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยและเมื่อกรณีฟังได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำจริง ก็ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาแก้ข้อกล่าวหาคือ ต้องมีการสอบสวนก่อน พนักงานอัยการจึงจะฟ้องคดีได้ซึ่งเป็นไปตามหลักฟังความทุกฝ่าย

นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดสิทธิให้ผู้ต้องหา มี “สิทธิที่จะได้รับการแนะนำตักเตือน” (Belehrungsrecht) ไว้ด้วย โดยกฎหมายได้บัญญัติว่า “ต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหา กล่าวนั้นใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันในการพิจารณาได้” และหากไม่ปฏิบัติตามสิทธิที่จะได้รับการแนะนำแก่ผู้ต้องหา ผลก็คือจะใช้คำให้การของผู้ต้องหาไม่ได้ ถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ²³

ดังนั้น หากพิจารณาเทียบเคียงกับหลักกฎหมายสากล และหลักกฎหมายอเมริกันตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ก็จะทำให้เข้าใจได้ว่า การแจ้งข้อหา ไม่ใช่เพียงแค่แจ้งฐานความผิดสำหรับกฎหมายไทยก็ได้มีการปรับปรุงให้มีการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

ซึ่งในกรณีนี้ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การแจ้งข้อหาที่ถูกต้องหมายความว่า “การแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหาได้ก่อขึ้น และยืนยันให้ผู้ต้องหาทราบด้วยว่าการกระทำของผู้ต้องหานั้นเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด”²⁴

(4.4.1.2) การสอบสวนคดีอาญา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 40(7)บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ.....” และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 บัญญัติว่า “.....ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม.....”

²³ คณิต ณ นคร, หลักกฎหมาย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), น.169.

²⁴ คณิต ณ นคร, ภูมิธรรมและบทบาทของพนักงานอัยการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), น.142.

จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญา ทำให้เจ้าพนักงานของรัฐ กล่าวคือ ตำรวจ และอัยการ จะต้องดำเนินการในชั้นสอบสวนให้เป็นไปตามกฎหมาย กล่าวคือ จะต้องทำการสอบสวนให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

อันเนื่องมาจากความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม ที่บุคคลพึงได้รับในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้น มิใช่เริ่มต้นที่การพิจารณาของศาลซึ่งเป็นช่วงปลายของกระบวนการไปแล้ว หากแต่พึงได้รับตั้งแต่ในระยะเริ่มต้น โดยเฉพาะการสอบสวน เพราะหากสอบสวนเป็นไปโดยรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม ก็จะสามารถถ่วงดุลของเอาบุคคลที่ไม่ได้กระทำความผิดหรือบุคคลที่ไม่สมควรจะถูกดำเนินคดีอาญานั้นออกไปจากกระบวนการตั้งแต่ต้น ซึ่งหากรอให้เนิ่นช้า บุคคลนั้นก็อาจได้รับผลร้ายไปก่อนโดยไม่เป็นธรรมแล้ว

ถึงแม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จัดอยู่ในระบบประมวลกฎหมายแบบระบบ Civil Law ก็ตาม ซึ่งโดยหลักการแล้วถือว่าการดำเนินการในชั้นสอบสวนและฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน โดยเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบให้ได้ความจริงอย่างแท้จริงโดยเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารก่อนชั้นพิจารณาของฝ่ายตุลาการ

แต่ในส่วนนี้กฎหมายไทยกลับไปวางโครงสร้างในลักษณะที่แบ่งแยกส่วนให้การสอบสวนและการฟ้องร้อง แยกขาดจากกันไปโดยเด็ดขาด โดยให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการดำเนินการและควบคุมการสอบสวน โดยปราศจากการตรวจสอบที่เพียงพอจากองค์กรอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรมทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ โดยเฉพาะหากการดำเนินการในชั้นสอบสวนขาดความรอบคอบ หรือมีการกระทำโดยมิชอบหรือเบี่ยงเบนพยานหลักฐาน ก็จะส่งผลต่อเนื่องในทางที่กระทบต่อประสิทธิภาพและความเป็นธรรมที่ประชาชนจะได้รับจากการดำเนินการของเจ้าพนักงานในชั้นถัดๆ ไปด้วย

ซึ่งในการวางระบบในรูปแบบนี้ ยังก่อผลเสียต่อการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในแง่ที่ว่าพนักงานสอบสวนในระดับผู้ปฏิบัติงานจริงๆ ต้องรับภาระความรับผิดชอบที่หนักเกินกำลัง ในขณะที่เจ้าพนักงานอื่นในกระบวนการยุติธรรม เช่น พนักงานอัยการสามารถปฏิเสธความรับผิดชอบเกี่ยวกับความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้นในชั้นสอบสวนได้โดยง่าย โดยเพียงแต่อ้างว่าไม่ได้เข้าไปมีส่วนดูแลหรือรู้เห็นด้วยในชั้นสอบสวน ซึ่งก็เป็นไปตามโครงสร้างของระบบกฎหมายไทยในส่วนนี้ที่ไปวางให้เป็นอย่างนั้น เกิดวิถีที่ผิดเพี้ยนมาเป็นเวลาช้านาน

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันก็ได้มีการพัฒนาหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องข้างบ้าง เช่น²⁵

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ, 134/2, 150 และพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 42

(ก) กรณีการถามปากคำเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ในฐานะเป็นผู้เสียหายหรือพยานในคดี ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดและการสอบสวนผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ตามกฎหมาย ปัจจุบันกำหนดให้จะต้องมีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงาน อัยการเข้าร่วมในการถามปากคำหรือการถามคำให้การนั้นด้วย อันเป็นการวางแนวทางของการ ร่วมมือกันทำงานในลักษณะสหวิชาชีพเพื่อการอำนวยความสะดวก

(ข) กรณีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตาม หน้าที่หรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ตามกฎหมาย ปัจจุบันกำหนดให้พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครองฯ แห่งท้องที่ที่ศพนั้นอยู่ร่วมกับ พนักงานสอบสวนและแพทย์ อย่างไรก็ตามในส่วนนี้ เป็นเพียงการร่วมชันสูตรพลิกศพ แต่ไม่ใช่การ ร่วมสอบสวน

(ค) กรณีคดีพิเศษที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมสอบสวนคดีพิเศษนั้น กฎหมายกำหนด ให้พนักงานอัยการเข้าร่วมการสอบสวนในคดีบางประเภทด้วย โดยแยกได้เป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 หากคณะกรรมการคดีพิเศษเห็นว่า เพื่อประสิทธิภาพในการปราบปรามการ กระทำผิดคดี พิเศษ คณะกรรมการคดีพิเศษจะให้ความเห็นชอบให้คดีพิเศษคดีหนึ่งคดีใดหรือคดี ประเภทใดต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารแล้วแต่กรณีมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน คดีพิเศษ เพื่อให้คำแนะนำและตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่ชั้นเริ่มการสอบสวนก็ได้ และ

กรณีที่ 2 หากเป็นการสอบสวนคดีพิเศษที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่ สำคัญ หรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรมหรือคดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพล สำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน ต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารแล้วแต่กรณี มา สอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษทุกคดี

ในประการต่อมาเนื่องจากการสอบสวนของพนักงานสอบสวน คือ การตรวจสอบว่าความ จริงเป็นเช่นไร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 บัญญัติว่า “ให้พนักงาน สอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง และ พฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาและเพื่อที่จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้ เห็นความผิด”

และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 138 บัญญัติว่า “ให้พนักงาน สอบสวนมีอำนาจสอบสวนเพื่อทราบถึงความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤติอันเป็นอาชญาของ ผู้ต้องหา” ซึ่งแสดงว่าพนักงานสอบสวนต้องรวบรวมหลักฐานทั้งที่เป็นผลร้ายและผลดีแก่ผู้ต้องหา รวมทั้งข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการดำเนินคดีต่อไปของพนักงานอัยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กล่าวคือ ต้องรวบรวมข้อเท็จจริงที่พนักงานอัยการสามารถใช้ประกอบดุลพินิจในการสั่งคดี

รวมตลอดถึงการที่พนักงานอัยการจะสามารถใช้แถลงต่อศาล เพื่อประกอบการพิจารณาของศาลในการที่จะลงโทษจำเลยได้อย่างเหมาะสมกับความผิดที่จำเลยกระทำ²⁶

ในส่วน of พนักงานอัยการนั้น กฎหมายบัญญัติให้อำนาจพนักงานอัยการที่จะสั่งสอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งให้พนักงานสอบสวนส่งพยานมาให้ซักถามเพื่อสั่งต่อไปได้ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการดังกล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเจ้าพนักงานของรัฐทั้งสองจะต้องดำเนินคดีด้วยความรอบคอบและเที่ยงธรรม กล่าวคือจะต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (objectivity) ดังนั้น พนักงานอัยการจะต้องคงความเป็นภาวะวิสัยของตนไว้เสมอ พนักงานอัยการจะเป็นคู่ความในเนื้อหาไม่ได้

แต่ปรากฏว่า ในทางปฏิบัติเป็นที่เข้าใจกันว่าพนักงานสอบสวนจะมีหน้าที่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องหาเท่านั้น ส่วนพยานหลักฐานที่เป็นผลดีกับผู้ต้องหาและอื่น ๆ ก็ไม่สนใจที่จะพนักงานสอบสวนจะต้องมีหน้าที่ที่จะรวบรวมพยานหลักฐานในส่วนที่เป็นผลดีของผู้ต้องหา และในด้านอัยการก็ยังไม่มั่นใจบทบาทของตนเองนัก แม้ศาลฎีกาจะยอมรับว่าพนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ที่จะกระทำการในคดีเพื่อประโยชน์ของจำเลย แต่สำนักงานอัยการสูงสุดกลับมีความเห็นดังนี้

“จริงอยู่ โดยภูมิธรรมของพนักงานอัยการนั้นจำเป็นต้องมีสำนึกและปฏิบัติต่ออำนาจและหน้าที่ในทางให้เป็นธรรมแก่คู่กรณีทุกฝ่ายที่เข้ามาในคดีความของตน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้เสียหาย ฝ่ายผู้ต้องหา หรือฝ่ายจำเลย แต่ความเป็นธรรมนั้นต้องมีขีดชั้นภายในขอบข่ายแห่งอำนาจและหน้าที่ที่มีอยู่ซึ่งขอบข่ายแห่งอำนาจและหน้าที่ที่มีอยู่นั้น ก็จำต้องอาศัยที่ได้มีตัวบทกฎหมายได้บัญญัติถึงการได้อำนาจและหน้าที่นั้นๆ ไว้ให้ยึดถือปฏิบัติตามด้วยและนอกจากจะยึดหลักกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ไว้แล้ว ในการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้อำนาจและหน้าที่พนักงานอัยการยังจะต้องคำนึงถึงเกียรติ วินัยและความรับผิดชอบในการปฏิบัติด้วย ในขณะที่พนักงาน

²⁶ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ข้อ 254 “ตามปกติผู้สอบสวนไม่จำเป็นต้องสอบสวนพยานของผู้ต้องหาเพราะตามธรรมดาพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ที่จะพิจารณาคดีว่ามีมูลดำเนินการฟ้องหรือไม่เป็นหลัก หากไต่เป็นผู้นิรนัยคดีของคู่ความไม่ แต่หลักเช่นกล่าวนี้อย่างที่อาจเกิดความจำเป็นหรือด้วยลักษณะแห่งการสอบสวนที่ดี บางคดีก็อาจจำเป็นที่ผู้สอบสวนต้องรับฟังหรือสืบสอบสวนตด หรือพิสูจน์พยานผู้ต้องหาเสียแต่ในชั้นต้น หรือป้องกันมิให้ผู้ต้องหามีโอกาสชักข้อมพยาน ทำให้เสียความเที่ยงธรรมในคดี ก็อาจจะสอบสวนพยานผู้ต้องหาในบางคดีเพื่อให้เกิดผลแก่คดีนั้นๆ ก็ได้”

อัยการกำลังปฏิบัติหน้าที่ของคู่ความด้วยการเป็นโจทก์ ต้องระดมสติปัญญาที่มีอยู่เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะของโจทก์เพื่อรักษารูปคดีของตนด้วยความเคร่งครัด”

ดังนั้น กรณีที่พนักงานอัยการโจทก์เห็นว่าศาลพิพากษาเกินคำขอ เพราะโจทก์ไม่ประสงค์ให้ศาลสั่งริบของกลางในคดีความของตน ดังที่ได้ปฏิบัติมาในการดำเนินคดีจึงนับว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยอำนาจและหน้าที่ และทำนองคลองธรรมของพนักงานอัยการจะพึงปฏิบัติ ซึ่งอาจมีพนักงานอัยการบางท่านที่ยังไม่เข้าใจให้ถ่องแท้ ในความระหว่างอำนาจและหน้าที่กับความเป็นธรรมที่พนักงานอัยการที่พึงปฏิบัติในคดีความของตนและอาจยึดถือเป็นแบบอย่างเข้าปฏิบัติในทำนองเดียวกันนี้อีก กรมอัยการจึงใคร่ชักชวนทำความเข้าใจ พนักงานอัยการพึงระมัดระวังปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุ่มรอบคอบ ภายในขอบข่ายของอำนาจและหน้าที่ที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจและหน้าที่ไว้ปฏิบัติได้โดยเฉพาะเท่านั้น”²⁷

จากที่ได้กล่าวข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าการสอบสวนกับฟ้องร้องนั้น แม้ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ได้วางโครงสร้างและบทบาทของตำรวจและพนักงานอัยการขั้นนี้ไว้แยกขาดจากกันอย่างเด็ดขาดก็ตาม แต่โดยมูลฐานของประเทศที่ใช้ระบบ Civil Law ถือเป็นกระบวนการเดียวกัน คือ การตรวจสอบข้อเท็จจริงของฝ่ายบริหารก่อนขั้นพิจารณาของฝ่ายตุลาการ ซึ่งต้องเป็นไปโดยชอบเสียก่อนจึงจะนำคดีไปสู่การพิจารณาของฝ่ายตุลาการได้

ดังนั้น บทบาทของเจ้าพนักงานในชั้นสอบสวนนี้ จะต้องทำการสอบสวนให้เป็นไปอย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม ก็จะทำให้เกิดความชอบธรรมตั้งแต่ต้นทางของกระบวนการยุติธรรมอันมีผลต่อเนื่องไปถึงขั้นตอนถัดๆ ไปด้วยเช่นกัน

(4.4.1.3) การดำเนินการในชั้นศาล

ทั้งนี้ในการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล ในทางปฏิบัติและฝ่ายวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่าอัยการโจทก์มีหน้าที่นำสืบ ซึ่งในกรณีนี้ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร มีความเห็นไม่ตรงกับความเห็นดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่านอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้แล้ว คดีแพ่งกับคดีอาญายังแตกต่างกันในพื้นฐาน กล่าวคือ ในการดำเนินคดีแพ่งจะใช้ “หลักความตกลง” (Verhandlungsmaxime) ส่วนในคดีอาญาจะใช้ “หลักการตรวจสอบ” (Untersuchungsgrundsatz)

ซึ่งความเห็นของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร เห็นว่าตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบและพนักงานอัยการและจำเลยก็ไม่มีหน้าที่สืบพยานแต่เป็น

²⁷ โปรดดูหนังสือเวียนของกรมอัยการ ที่ มท 1004/ ว 72 ลงวันที่ 30 กันยายน 2525
อัยการนิเทศ เล่ม 45 ฉบับ 3, (พ.ศ. 2525), น. 420.

เพียงผู้กระตุนให้มีการสืบพยานโดยการอ้างให้มีการสืบพยาน ส่วนการสืบพยานนั้นตามกฎหมายเป็นหน้าที่ของศาล ดังนั้น วิธีการสืบพยานในคดีอาญาโดยการถามค้าน (cross examination) ตามที่ปฏิบัติกันจึงปราศจากพื้นฐานทางกฎหมายรับรองโดยสิ้นเชิง

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ยังได้เสนอความเห็นอีกว่า ในทางปฏิบัติกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของเราต่างเข้าใจคลาดเคลื่อนในบทบาทและภารกิจของตน ที่มาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย คือ กฎหมายวิธีพิจารณาอาญาของประเทศตะวันตก

ดังนั้น หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จึงไม่ควรแตกต่างไปจากหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศตะวันตก และจากเหตุดังกล่าวจึงทำให้การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐขาดหายไป เพราะการดำเนินคดีอาญาในทางปฏิบัติกลายเป็นการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่ง

ดังนั้น การยกฟ้องในเรื่องเล็กๆ น้อย ๆ (technicality) จึงเกิดขึ้นเสมอๆ และความคิดที่ว่าในคดีอาญาก็มีการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่ง ยังกระทบกระเทือนถึงประสิทธิภาพของการควบคุมอาชญากรรมด้วย ทั้งนี้เพราะทำให้การดำเนินคดีอาญาในศาลมากไปด้วยกลยุทธ์ (Tactics) ความเคร่งครัดในเรื่องพยานหลักฐาน ตามแนวความคิดของประเทศอังกฤษ ตามที่ปฏิบัติกันอยู่ ทำให้คดีอุกฉกรรจ์โดยเฉพาะ คดีฆาตกรรมจำงวานใช้ถูกยกฟ้องเสมอๆ

และยิ่งไปกว่านั้นความเข้าใจกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามที่เป็นอยู่ ทำให้การแก้ไข กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ขาดหลักเกณฑ์ และทิศทางจนอาจเป็นเรื่องสูญเปล่า เพราะกรณีขาดความจำเป็นที่ต้องแก้ไขโดยไม่มีหลักการสากลรองรับ²⁸

จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า วิธีพิจารณาความอาญาของไทยในพื้นฐานตรงกับวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศในภาคพื้นยุโรป แม้กฎหมายของไทยจะเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเองได้อย่างกว้างขวาง แต่ในบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 32 ที่ว่า “เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำให้คดีของอัยการเสียหาย โดยกระทำหรือละเว้นกระทำการใดๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นกระทำการนั้นๆ ได้”

จากบทบัญญัติมาตราดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าอัยการมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของรัฐ แม้การดำเนินคดีอาญาของไทยจะใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเช่นในประเทศภาคพื้นยุโรป แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันบ้างตรงส่วนการดำเนินคดีอาญาของประเทศในภาคพื้นยุโรปนั้น พนักงานอัยการมีอำนาจเริ่มคดีอาญาได้เอง หรือมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาได้

²⁸ คณิต ณ นคร , อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 16, น. 23.

แต่ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นพนักงานตำรวจเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการเริ่มดำเนินคดีอาญาหรือสอบสวนคดีอาญาได้เอง แต่การดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนก็ต้องถือว่าการดำเนินคดีอาญาเพื่อพนักงานอัยการ²⁹

(4.4.1.4) บทบาทในการตรวจสอบมาตรฐานการบังคับทางอาญา

ดังได้กล่าวแล้วว่า อัยการของประเทศไทยไม่มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา ซึ่งการสอบสวนคดีอาญานั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการใช้มาตรการบังคับในทางอาญาต่างๆ ที่มีผลเท่ากับว่าอัยการไม่มีอำนาจรวบรวมพยานหลักฐานและไม่สามารถบังคับใช้มาตรการบังคับในทางอาญาต่างๆ ได้

มาตรการบังคับในทางอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ได้แก่ การจับ การค้น การจำคุก การคุมขัง และการปล่อยชั่วคราว

สำหรับในเรื่องของการตรวจสอบการจับและการค้นของเจ้าพนักงานตำรวจนั้น หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะพบว่า เจ้าพนักงานตำรวจผู้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวน สอบสวนจะต้องร้องขอต่อศาลที่มีเขตอำนาจ ให้เป็นผู้พิจารณาในการออกหมายค้นหรือหมายจับ โดยจะต้องมีพยานหลักฐานตามสมควร³⁰

ซึ่งเมื่อพิจารณาในส่วนของการออกหมายค้น หรือหมายจับตามกฎหมายต่างประเทศแล้วจะพบว่า การขอออกหมายดังกล่าวเป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการ เช่น

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในกรณีที่ต้องออกหมายนั้นจะต้องอยู่ในการควบคุมของอัยการและศาล โดยอัยการมีบทบาทในการควบคุมการใช้อำนาจของตำรวจ และกฎหมายบังคับให้อัยการต้องให้ความเห็นชอบในหมายจับนั้นก่อนมิฉะนั้นแล้วศาลจะออกหมายจับไม่ได้ กล่าวคือ ตำรวจต้องเอาหมายจับไปให้อัยการตรวจสอบพร้อมสำนวนการสอบสวน อัยการจะสอบสวนเพิ่มเติมก็ได้ หากอัยการเห็นชอบก็จะเซ็นชื่อด้านหลังสำนวนคดี และตำรวจจะนำหมายนั้นไปยังศาลต่อไป

สำหรับประเทศอังกฤษ อำนาจในการจับ และการค้นจะอยู่ที่ตำรวจ ในการขอออกหมายนั้น ตำรวจจะเป็นผู้ขอออกหมาย โดยศาลจะเป็นผู้ออกหมาย เช่น หลักเกณฑ์ในการออกหมายจับโดยศาลนั้น จะเน้นเฉพาะความผิดที่มีความร้ายแรง (Indictable Offence) ส่วนความผิดเล็กน้อย (Minor Offence) จะมีการใช้มาตรการในการออกหมายเรียก (Summon) แทนการเข้าจับกุม ส่วนการค้นนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่านั้นที่มีอำนาจในการตรวจค้น ซึ่งคล้ายคลึงกับของประเทศไทยและ

²⁹ คณิต ณ นคร “วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน” วารสารอัยการ 19, น. 215 (ม.ค. 2539)

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 57, 58, 59, 59/1

หลักเกณฑ์ในการออกหมายค้นของผู้พิพากษา ก็จะต้องมีเหตุผลอันเชื่อได้ว่ามีการกระทำความผิดอาญาร้ายแรงซึ่งสามารถจับกุมได้ทันทีเกิดขึ้น (serious arrestable offence)³¹

ในส่วนของประเทศฝรั่งเศสนั้น เมื่อเกิดการกระทำความผิดขึ้น นอกจากตำรวจและอัยการมีอำนาจทำการสอบสวนและตรวจสอบในการใช้มาตรการบังคับต่างๆแล้ว ยังมีผู้พิพากษาสอบสวนที่ค้นหาความจริงร่วมกับตำรวจและอัยการ ซึ่งอำนาจของผู้พิพากษาสอบสวนนั้นยังรวมไปถึงอำนาจในการออกหมายอาญาต่างๆ ด้วย

ในส่วนของประเทศเยอรมนีนั้น การดำเนินคดีอาญาขึ้นเจ้าพนักงานเป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการโดยมีตำรวจเป็นผู้ช่วยเหลือ ซึ่งมาตรการบังคับในทางอาญาไม่ว่าจะเป็นหมายจับ หมายค้นตามหลักแล้วศาลจะเป็นผู้ออกหมาย แต่ต้องผ่านการตรวจสอบและกลั่นกรองจากอัยการก่อน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของอัยการในต่างประเทศกับอัยการของประเทศไทยในเรื่องนี้แล้ว จะพบว่าอัยการของไทย ไม่มีอำนาจในการตรวจสอบมาตรการบังคับในทางอาญาคงเป็นเรื่องระหว่างตำรวจกับศาลเท่านั้น ซึ่งผิดหลักสากลมาโดยตลอด เพราะว่าการตรวจสอบจากอัยการ เนื่องจากไม่ได้ตรวจสอบสำนวนการสอบสวน ตลอดถึงการตรวจสอบข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ในการกระทำความผิดของผู้ต้องหา และพยานหลักฐานแต่ละชนิดที่พนักงานสอบสวนรวบรวมไว้ในคดี ก่อนที่ตำรวจจะขอออกหมายอาญาต่อศาล

หากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย กำหนดให้อัยการเข้ามามีบทบาทตรวจสอบ ในกระบวนการออกมาตรการบังคับในทางอาญา นอกเหนือจากการตรวจสอบในเนื้อหาแล้ว ยังจะเป็นการช่วยกันตรวจสอบในรูปแบบของการออกหมายอีกด้วยและยังเป็นการช่วยป้องกันมิให้ตำรวจใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบด้วยเช่นกัน

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของอัยการในการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมในทางอาญานั้น จึงกลายเป็นสิ่งที่ขาดหายไปในระบบการยุติธรรมของไทย เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาในชั้นเจ้าพนักงานโดยเฉพาะในส่วนของกระบวนการออกมาตรการบังคับทางอาญาในปัจจุบัน ยังคงเป็นเรื่องระหว่างเจ้าพนักงานตำรวจกับศาล อัยการหาได้มีบทบาทในการร่วมตรวจสอบการทำงานของสององค์กรเหล่านั้นไม่ ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วการดำเนินคดีอาญาต้องเป็นเรื่องของความร่วมมือกันของทุกองค์กรในระบบการยุติธรรมในการตรวจสอบและค้นหาความจริง

นอกจากนั้นการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันขององค์กรต่างๆ ยังเป็นสิ่งที่แต่ละองค์กรมิได้ให้ความสำคัญและละเลยมิได้นำไปใช้ โดยเฉพาะบทบาทของอัยการในการ

³¹ อำนาจ เนตยสุภา, “หลักเกณฑ์การจับและการค้นในประเทศอังกฤษ” วารสารนิติศาสตร์ 33, น. 389-398 (มิถุนายน 2546).

ตรวจสอบและถ่วงดุลการทำงานกับองค์กรอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของอัยการดังกล่าว ไม่ใช่แต่เพียงเป็นการเข้ามาควบคุมการใช้อำนาจขององค์กรอื่นในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิ เสรีภาพของบุคคลที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และยังเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Abuse of Power) ขององค์กรอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย

4.4.2 บทบาทของเจ้าพนักงานตามกฎหมายพิเศษ

การดำเนินกระบวนการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาของประเทศไทย กฎหมายได้กำหนดให้ตำรวจเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวน โดยมีอัยการเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยว่าคดีใดเห็นควรสั่งฟ้องให้เป็นประการใด แต่มีกฎหมายพิเศษบางฉบับได้กำหนดให้อำนาจหน้าที่ดังกล่าวไว้แก่องค์กรอื่นในชั้นก่อนพิจารณาคดี ที่หากได้ศึกษาดูจะพบว่าพนักงานอัยการและตำรวจไม่สามารถเข้าไปทำหน้าที่ในการสืบสวน หรือสามารถตรวจสอบความถูกต้องใดๆ ในการดำเนินการสอบสวนขององค์กรดังกล่าวได้

ซึ่งในที่นี้ขอยกตัวอย่างกฎหมายพิเศษเพียง 3 ฉบับ ที่เกี่ยวกับการดำเนินการสอบสวน และการปฏิบัติงานขององค์กรที่กล่าวถึง ดังต่อไปนี้

(4.4.2.1) กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

การประกาศใช้กฎหมายในส่วนนี้ เนื่องจากยาเสพติดเป็นภัยอย่างร้ายแรงต่อการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และรัฐบาลมีนโยบายที่จะป้องกันและปราบปรามการค้าและการเสพยาเสพติดอย่างเข้มงวดกวดขัน จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายเพื่อกำหนดมาตรการและให้อำนาจในการดำเนินการป้องกันและปราบปรามให้ได้ผลโดยเด็ดขาดและมีประสิทธิภาพจึงต้องมีมาตรการต่างๆ เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการปราบปรามผู้กระทำความผิดตามกฎหมาย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งหมดขึ้นโดยเฉพาะ

ในส่วนนี้กฎหมายได้กำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดขึ้น เรียกโดยย่อว่า “ป.ป.ส.” โดยมีสำนักงาน ป.ป.ส. เป็นหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และมีเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด มีหน้าที่ควบคุมดูแลโดยทั่วไปและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงาน โดยให้คณะกรรมการป้องกัน

และปราบปรามยาเสพติดมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการสืบสวน สอบสวนและการป้องกันความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด³²

ซึ่งจะได้ทำการพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่ และบทบาทของเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ดังนี้

(1) อำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.

อำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. เพื่อดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1) - (7) แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.2519 ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนจะเป็นอำนาจที่นำไปสู่การจัดทำรายงานผลการปฏิบัติตามมาตรา 14 ของเลขาธิการ ป.ป.ส. ที่เสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ปัญหาอุปสรรค ปริมาณการปฏิบัติงานและผลสำเร็จของการปฏิบัติงานเพื่อให้คณะรัฐมนตรีเสนอรายงานดังกล่าว พร้อมข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีต่อสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาตามมาตรา 14 วรรคท้าย ต่อไป

(1.1) อำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(7) มีดังนี้

(1) เข้าไปในเคหสถาน หรือสถานที่เพื่อตรวจค้นเมื่อมีเหตุอันควรสงสัยตามควร ว่ามีบุคคลที่มีเหตุอันควรสงสัยว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหลบซ่อนอยู่หรือมีทรัพย์สินซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือจะใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ประกอบกับมีเหตุอันควรเชื่อว่าการเนินช้กว่าจะเอาหมายค้นมาได้ บุคคลนั้นจะหลบหนีไป หรือทรัพย์สินนั้นจะถูกโยกย้าย ซุกซ่อน ทำลาย หรือทำให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม

(2) ค้นบุคคล หรือยานพาหนะใดๆ ที่มีเหตุอันควรสงสัยตามสมควรว่ามียาเสพติดซุกซ่อนอยู่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

(3) จับกุมบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

(4) ยึดหรืออายัดยาเสพติดที่มีไว้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือทรัพย์สินอื่นใดที่ได้ใช้หรือจะใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้

(5) ค้นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(6) สอบสวนผู้ต้องหาในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด³³

³² พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 มาตรา 5, 11, 12, 13

³³ อำนาจสอบสวนตามมาตรา 14(6) กฎหมายจำกัดเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการสอบสวนผู้ต้องหาเท่านั้น จะตีความให้มีความหมายว่าเป็นอำนาจสอบสวนโดยทั่วไปไม่ได้ (ตามหนังสือตอบข้อหารือของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ที่ สร 0601/1408 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2525)

(7) มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใด ๆ หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการใด ๆ มาให้ ถ้อยคำหรือให้ส่งบัญชีเอกสาร หรือวัตถุใด ๆ มาเพื่อตรวจสอบ หรือประกอบการพิจารณา

(1.2) หลักเกณฑ์การกำหนดอำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.

อำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1) - (7) ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ให้เป็นไปตามที่เลขาธิการ ป.ป.ส. กำหนด ด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยจะเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

1. ข้าราชการตำรวจ ซึ่งมียศตั้งแต่รองผู้บังคับการขึ้นไป ให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(7) ส่วนข้าราชการตำรวจอื่น ให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(6)

2. ข้าราชการทหาร ให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(6)

3. ข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ส. ซึ่งมีหน้าที่ในการสืบสวนและปราบปรามยาเสพติดให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(6) เว้นแต่ผู้บังคับบัญชาเห็นว่าจำเป็นและเลขาธิการเห็นว่ามีเหตุอันเหมาะสม ก็ให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (7)

4. ข้าราชการในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าสำนักงานจังหวัด ให้มีอำนาจ ตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(7)

5. ข้าราชการในสังกัดกรมการปกครอง ได้แก่ ปลัดจังหวัด หัวหน้าสำนักงานจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอและปลัดอำเภอ มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1) -(6)

6. ข้าราชการในสังกัดส่วนราชการอื่นๆ เช่น กรมศุลกากร กรมสรรพสามิตและกรมสอบสวนคดีพิเศษ ให้มีอำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(6)

7. กรณีตามข้อ 1 หรือ ข้อ 6 เมื่อผู้บังคับบัญชาเห็นสมควรและแสดงเหตุผลอาจขอให้มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (7) ด้วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเลขาธิการ ป.ป.ส. เมื่อเห็นว่าบุคคลผู้นั้นมีความเหมาะสมและจำเป็นจะต้องใช้อำนาจตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (7)

นอกจากอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 14 วรรคหนึ่ง (1)-(7) แห่ง พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.2519 ที่กล่าวในข้างต้นแล้ว เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ยังมีอำนาจอื่นๆ ในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด กล่าวคือ

1. ในกรณีที่จำเป็นและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดเสพยาเสพติดในเคหสถาน สถานที่ใดๆ หรือยานพาหนะ เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. มีอำนาจตรวจหรือทดสอบ หรือสั่งให้รับการตรวจ หรือทดสอบว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น มีสารเสพติดอยู่ในร่างกายหรือไม่ (มาตรา 14 ทวิ)

2. การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เจ้าพนักงาน ป.ป.ส.สามารถขอให้บุคคลใดช่วยเหลือการปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยให้ถือว่าบุคคลนั้นมีอำนาจช่วยการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ได้ (มาตรา 14 ตริ)

3. เจ้าพนักงาน ป.ป.ส.มีอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร กรณีที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าเอกสาร หรือข้อมูลข่าวสารอื่นใด ซึ่งส่งทางไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร คอมพิวเตอร์ เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ในการสื่อสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางเทคโนโลยี สารสนเทศ ถูกใช้หรืออาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้(มาตรา 14 จัตวา)

4. เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. มีอำนาจในการตรวจตราสถานประกอบการ เกี่ยวกับมาตรการบุคคลและสถานที่รวมทั้งการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามมาตรการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จากนั้นเจ้าพนักงานมีหน้าที่ดำเนินการจัดทำรายงานการตรวจตราดังกล่าวเสนอคณะอนุกรรมการกลั่นกรองการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในสถานประกอบการ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นก่อนที่จะนำเสนอคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พิจารณาว่าควรมีคำสั่งปิดชั่วคราวหรือสั่งพักใช้ใบอนุญาตประกอบการของสถานประกอบการ ในกรณีที่พบว่ามีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด (มาตรา13 ตริ)

เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามยาเสพติด ตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.2519 ให้ถือว่าเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ซึ่งได้รับมอบหมายให้มีอำนาจตามมาตรา 14 (3) คือ มีอำนาจในการจับกุมบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ทั่วราชอาณาจักร

และให้มีอำนาจควบคุมผู้ถูกจับ ตามมาตรา 14 (3) ไว้เพื่อทำการสอบสวน ได้เป็นเวลาไม่เกินสามวัน (มาตรา 15) เมื่อครบกำหนดเวลาดังกล่าวหรือก่อนนั้นตามที่เห็นสมควรให้ส่งตัวผู้ถูกจับไปยังพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ โดยมีให้ถือว่าการควบคุมผู้ถูกจับดังกล่าวเป็นการควบคุมของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในการปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ซึ่งสังกัดหลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ กรมศุลกากร กรมสรรพสามิต กรมการปกครอง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สำนักงาน ป.ป.ส. และกรมสอบสวนคดีพิเศษ

เพื่อให้การใช้อำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ในเรื่องการค้น การจับกุม การควบคุมตัว การยึดหรืออายัด และการสอบสวน เป็นต้น มีแนวทางปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สำนักงาน ป.ป.ส. จึงได้ออกระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ว่าด้วยการแต่งตั้ง การปฏิบัติหน้าที่และการกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. พ.ศ.2545 กำหนดหลักเกณฑ์ให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ปฏิบัติ เมื่อมีการปฏิบัติหน้าที่และใช้อำนาจตามกฎหมาย

(2) การรายงานการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.

ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ว่าด้วยการแต่งตั้ง การปฏิบัติหน้าที่และการกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. พ.ศ.2545 กำหนดให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส.เมื่อมีการใช้อำนาจตามกฎหมายนี้แล้ว ให้รายงานการดำเนินงานปราบปรามยาเสพติด ต่อเลขาธิการ ป.ป.ส.ทราบภายใน 15 วัน นับแต่วันดำเนินการเสร็จตามแบบการรายงานการปฏิบัติงาน เพื่อประโยชน์ของคณะกรรมการในการกำกับดูแลและติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามระเบียบของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ทั่วประเทศ และเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ตลอดจนนำไปสู่การจัดทำรายงานผลการปฏิบัติตาม มาตรา 14 เสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ปัญหา อุปสรรค ปริมาณการปฏิบัติงานและผลสำเร็จของการปฏิบัติงานโดยละเอียด เพื่อให้คณะรัฐมนตรี เสนอรายงานดังกล่าว พร้อมข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีต่อสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาตาม มาตรา 14 วรรคท้าย ต่อไป

ดังนั้นนอกจากเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดแล้ว การรายงานการใช้อำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ก็นับเป็นภารกิจหนึ่งที่สำคัญที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ทุกคนจะต้องดำเนินการ เพื่อให้การใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ตั้งไว้

(3) การกำกับดูแลและติดตามผลการปฏิบัติงาน

ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ว่าด้วยการแต่งตั้ง การปฏิบัติหน้าที่และการกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. พ.ศ.2545 หมวด 3 ข้อ 25 ถึงข้อ 27 เรื่องการกำกับดูแลได้กำหนดให้รายงานต่อเลขาธิการ ป.ป.ส. ทราบ ดังนี้

1. การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในสถานประกอบการ
2. การใช้อำนาจ (มาตรา 14 (1) - (7))
3. การตรวจหรือทดสอบบุคคลเพื่อหาสารเสพติดในร่างกาย

4. การขอให้บุคคลใดช่วยเหลือการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน
5. การขออนุมัติให้เจ้าพนักงานได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสาร
6. การควบคุมตัวผู้ถูกจับ ไว้ทำการสอบสวน

จะต้องรายงานให้เลขาธิการ ป.ป.ส.ทราบภายใน 15 วัน เพื่อประโยชน์ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ในการกำกับดูแล และติดตามประเมินผลการปฏิบัติการตามระเบียบนี้

ในกรณีที่ผู้มีหน้าที่กำกับดูแลบังคับบัญชาการปราบปรามยาเสพติดให้รายงานความก้าวหน้าในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานในสังกัด ให้เลขาธิการ ป.ป.ส. ทราบอย่างน้อยปีละ ครั้ง ตามแบบที่เลขาธิการกำหนด

ในกรณีที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ค้ายาเสพติดหรือสถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ ให้ส่งข้อมูลข่าวสารดังกล่าวให้เลขาธิการ ป.ป.ส.ทราบ

ในกรณีที่ได้รับการร้องขอจากเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ต่างสังกัด หรือผู้ที่เลขาธิการ ป.ป.ส. มอบหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดให้รายงานผลการปฏิบัติตามคำร้องขอ ดังกล่าวให้เลขาธิการทราบโดยเร็ว

ในกรณีที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามยาเสพติด ให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ผู้นั้น รายงานข้อเท็จจริงและพฤติกรรมแห่งคดีให้เลขาธิการ ป.ป.ส. ทราบโดยเร็ว เมื่อเลขาธิการได้รับรายงานให้พิจารณาดำเนินการตามระเบียบของทางราชการ

เมื่อเลขาธิการได้รับรายงานการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. และการที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวแล้ว ให้เลขาธิการรายงานให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดทราบโดยเร็ว

(4) อำนาจของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้กระทำผิด

เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ได้บังคับใช้มาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้การปราบปรามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิด คือ เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับมาเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และให้หมายความรวมถึง เงิน หรือทรัพย์สินที่ได้มาโดยการใช้เงินหรือทรัพย์สินดังกล่าว ซื้อหรือกระทำไม่ว่าด้วยประการใดๆ ให้เงินหรือทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนสภาพกี่ครั้งและไม่ว่าเงินหรือทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในความครอบครอง

ของบุคคลอื่นโอนไปเป็นของบุคคลอื่น หรือปรากฏตามหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่นก็ตาม ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงได้กำหนดมาตรการในการดำเนินการในส่วนนี้ไว้เป็นพิเศษ³⁴

ในการนี้กฎหมายได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานไว้เป็นพิเศษ ดังนี้

(ก) ในการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ ให้กรรมการ อนุกรรมการ เลขาธิการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

(ข) การจับกุมหรือการแจ้งข้อหาแก่ผู้กระทำความผิดตามมาตรา 6 หรือมาตรา 8 ต้องได้รับอนุมัติจากเลขาธิการก่อน และเมื่อดำเนินการตามที่ได้รับอนุมัติแล้ว ให้รายงานให้เลขาธิการทราบทันที การขออนุมัติ การอนุมัติและการรายงานตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง เช่น

เจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติการต้องยื่นคำขออนุมัติจับกุมผู้ผิดกระทำต่อเลขาธิการ ซึ่งจะต้องมีเอกสารหลักฐานประกอบคำขอ ได้แก่

(1) บันทึกลงแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมแห่งความผิด และพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

(2) รายงานการสืบสวนเกี่ยวกับพฤติกรรม และสถานภาพส่วนบุคคลของผู้กระทำความผิดที่ขออนุมัติจับกุมนั้น เช่น ประวัติหรือประวัติอาชญากร

(3) พยานหลักฐานอื่นที่ทำให้เชื่อได้ว่าผู้นั้นได้กระทำความผิด ในข้อหาที่ขออนุมัติจับกุม นอกจากนี้ ในการพิจารณาคำขอ เลขาธิการอาจเรียกให้พนักงานฝ่ายปกครอง ตำรวจ ผู้ทำการสืบสวน พนักงานสอบสวนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำหรือส่งพยานหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อประกอบการพิจารณาได้³⁵

ดังนี้ หากพิจารณาบทบาทของเจ้าพนักงานตามกฎหมายนี้ จะพบว่าการดำเนินการในชั้นเจ้าพนักงานในการสืบสวน และสอบสวน ตลอดจนการขอจับกุมผู้กระทำความผิดนั้น อยู่ในความควบคุมของเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร อันเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทโดยให้ตำรวจเป็นเพียงผู้สรุปสำนวนการสอบสวน ส่งเรื่องต่อไปยังอัยการเท่านั้น

การใช้มาตรการบังคับทางอาญา การตรวจสอบต่างๆ ล้วนแต่ต้องผ่านการเห็นชอบจากเลขาธิการก่อนทั้งสิ้น อันเป็นการตรวจสอบและคานอำนาจตามระบบการสอบสวนที่กล่าวมาแล้ว

³⁴ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 3, 13, 14

³⁵ กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535) ออกตามความในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

อีกทั้งกฎหมายได้ให้อำนาจแก่ เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ไว้เป็นพิเศษ ต่างหากจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงทำให้การสืบสวน สอบสวนในชั้นนี้ กระทำได้แตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไปเช่น อำนาจในการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ เพื่อทำการสอบสวนได้เป็นเวลาไม่เกินสามวัน โดยมีให้ถือว่าเป็นการควบคุมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือ การให้อำนาจแก่เลขาธิการ ในการตรวจสอบการขออนุมัติจับกุมของเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติการ ตลอดจนคดีอำนาจในการสอบสวนผู้ต้องหาในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งล้วนแต่เป็นกระบวนการกลั่นกรองข้อเท็จจริงในชั้นก่อนพิจารณา เพื่อการแสวงหาข้อเท็จจริงให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การดำเนินการในชั้นนี้ พนักงานอัยการกลับไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องแม้แต่ส่วนหนึ่งส่วนใด ทั้งที่ พนักงานอัยการจะต้องเป็นผู้ฟ้องคดีเกี่ยวกับยาเสพติด รวมถึงการขอให้ริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิดอีกด้วย ทำให้อัยการคงสั่งฟ้องคดีตามความเห็นในตัวหนังสือจากสำนวนการสอบสวนเช่นเดิม อันไม่เป็นไปตามระบบอัยการสากลที่ควรจะเป็นหากให้พนักงานอัยการเข้ามามีส่วนร่วมในการสอบสวนในชั้นนี้ ก็จะเป็นหลักประกันความเป็นธรรมว่า การสั่งคดีของอัยการนั้น มีความรอบคอบ และเข้าใจในพยานหลักฐานตั้งแต่ต้นเรื่องนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นพัฒนาการอีกอย่างหนึ่งของการตรวจสอบ และกลั่นกรองข้อเท็จจริงชั้นก่อนฟ้องคดี หากมีการรวบรวมพยานหลักฐานโดย ป.ป.ส. ด้วยความละเอียด รอบคอบ แล้ว การดำเนินการสั่งฟ้องคดีของอัยการ หรือการพิจารณา พิพากษาคดีของศาล เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายยาเสพติด ก็จะมี ความชัดเจน เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเช่นกัน

(4.4.2.2) กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญ ได้บัญญัติให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบ ทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ได้สวนข้อเท็จจริง และทำความเข้าใจในกรณีที่มีการร้องขอให้ถอดถอนเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งดำรงตำแหน่งในระดับสูงออกจากตำแหน่ง หรือดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐและได้สวนวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายวณผิดปกติ นั้น

ต่อมาจึงได้มีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องนี้ไว้ เพื่อใช้บังคับให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ³⁶ โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เรียกโดยย่อว่า “คณะกรรมการ ป.ป.ช.”

³⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

ซึ่งจะได้ทำการพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่ และบทบาทของเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ดังนี้

(1) การกิจและวัตถุประสงค์ของป.ป.ช.

(1.1) งานที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการ ป.ป.ช.

คือ งานป้องกันการทุจริตงานปราบปรามการทุจริตและงานตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานจะประกอบไปด้วยกรรมการ ป.ป.ช. และอนุกรรมการและพนักงานเจ้าหน้าที่

(1.2) งานที่เป็นภารกิจที่สามารถดำเนินการไปได้โดยลำพัง

ทั้งนี้ต้องดำเนินการกิจให้เป็นไปตามกรอบอำนาจหน้าที่ ให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะกรรมการ ป.ป.ช. คืองานซึ่งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ศึกษาและสนับสนุนให้มีการ ศึกษาวิจัยและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทุจริตในวงราชการและการเมือง ซึ่งสำนักงาน ป.ป.ช. จะพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะด้านการบริหารบุคคล เพื่อให้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่สามารถสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) อำนาจหน้าที่

อาจจะแยกพิจารณาเพื่อประกอบความเข้าใจ ดังนี้

(2.1) อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต บัญญัติให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวนพร้อมทั้งนำเสนอต่อวุฒิสภา กรณีมีการร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด อัยการสูงสุด กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รองประธานศาลฎีกา ตุลาการศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร รองอัยการสูงสุด ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง และผู้ดำรงตำแหน่งอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

(2) ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวน พร้อมทั้งนำเสนอไปยังอัยการสูงสุดเพื่อฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กรณีมีผู้กล่าวหาหรือเรียนให้ดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นว่าร้ายผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น และให้ใช้บังคับกับกรณีที่ถูกกล่าวหาหรือบุคคลอื่นเป็นจำเลย ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุนด้วย

(3) ไต่สวนและวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(4) ตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริง รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

(5) กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งและชั้น หรือระดับของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

(6) กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี

(7) รายงานผลการตรวจสอบและผลการปฏิบัติหน้าที่ พร้อมข้อสังเกตต่อคณะรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาทุกปีและนำรายงานนั้นออกพิมพ์เผยแพร่ต่อไป

(8) เสนอมาตรการความเห็นหรือข้อเสนอนั้นต่อคณะรัฐมนตรี รัฐสภา ศาลหรือคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเพื่อให้มีการปรับปรุงการปฏิบัติราชการ หรือวางแผนงานโครงการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ เพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตต่อหน้าที่ การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(9) ดำเนินการให้ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ยกเลิกหรือเพิกถอนสิทธิหรือเอกสารสิทธิที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้อนุมัติหรืออนุญาต ให้สิทธิประโยชน์ หรือออกเอกสารสิทธิแก่บุคคลใดไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบของทางราชการอันเป็นเหตุให้เสียหายแก่ทางราชการ

(10) ดำเนินการเพื่อป้องกันการทุจริตและเสริมสร้างทัศนคติ และค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งดำเนินการให้ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

(11) ให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งเลขาธิการ

(12) แต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

(13) ดำเนินการอื่นตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้บัญญัติหรือที่กฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในชั้นนี้ ได้แก่

(13.1) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542

(13.2) พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2542

(13.3) กฎหมายว่าด้วยการจัดการหุ้นส่วนหรือหุ้นของรัฐมนตรี

(2.2) อำนาจของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตนี้ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) สั่งให้ข้าราชการพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นปฏิบัติตามกฏการทั้งหลาย อันจำเป็นแก่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใดหรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือให้ถ้อยคำเพื่อประโยชน์แห่งการไต่สวน ข้อเท็จจริง

(2) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมายเพื่อเข้าไปในเคหสถาน สถานที่ทำการหรือสถานที่อื่นใดรวมทั้งยานพาหนะของบุคคลใดๆ ในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตกหรือในระหว่างเวลาที่มีการประกอบกิจการเพื่อตรวจสอบ ค้น ยึด หรืออายัดเอกสารทรัพย์สินหรือพยานหลักฐานอื่นใด ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ไต่สวนข้อเท็จจริงและหากยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จในเวลาดังกล่าวให้สามารถ ดำเนินการต่อไปได้จนกว่าจะแล้วเสร็จ

(3) มีหนังสือให้หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานเอกชนดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติหน้าที่ การไต่สวนข้อเท็จจริงหรือการวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

(4) วางระเบียบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ และวิธีการจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงค่าเดินทางและค่าตอบแทนของพยานบุคคลและเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเรื่องอื่นใดเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้

(5) วางระเบียบเกี่ยวกับการจ่ายเงินสินบนตามมาตรา 28

(6) ออกระเบียบหรือประกาศเกี่ยวกับการบริหารทั่วไป การบริหารงานบุคคล การงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน และการดำเนินการอื่นของสำนักงาน ป.ป.ช.

(7) ในการดำเนินคดีอาญากับเจ้าหน้าที่ของรัฐตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดังต่อไปนี้

(7.1) แสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

(7.2) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจ ออกหมายเพื่อให้มีการจับและควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาซึ่งระหว่างการไต่สวนข้อเท็จจริงปรากฏว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้ซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติว่าข้อกล่าวหาไม่มูล เพื่อส่งตัวไปยังอัยการสูงสุดดำเนินการต่อไป

(7.3) การปล่อยตัวผู้ถูกจับชั่วคราว

(8) ฟ้องคดีหรือ แต่งตั้งทนายความให้ฟ้องคดีแทนต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี แล้วแต่กรณี ดังนี้

(8.1) ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. และอัยการสูงสุดได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นพิจารณาแล้วไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำเนินคดีได้

(8.2) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นอัยการสูงสุด

(9) มีอำนาจส่งเรื่องให้ผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกกล่าวหาส่งพักราชการ หรือ พักงานเพื่อรอฟังผลการพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่ทางราชการหรือเป็น อุปสรรคในการไต่สวนข้อเท็จจริง

(2.3) อำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามกฎหมายอื่น

สำหรับอำนาจหน้าที่ ตามกฎหมายอื่นนั้น จะพิจารณาได้ ดังนี้

(1) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.2542

ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีที่คณะทำงานไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการฟ้องคดีได้ภายในกำหนดระยะเวลา 14 วัน นับแต่วันตั้งคณะทำงาน

(2) พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2542

ในกรณีที่มีพฤติการณ์ปรากฏแก่คณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือมีการกล่าวหาหรือเรียนว่ากระทำการดำเนินการซื้อ การจ้าง การแลกเปลี่ยน การเช่า การจำหน่ายทรัพย์สิน การได้รับสัมปทานหรือการได้รับสิทธิใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐครั้งใด มีการกระทำอันเป็นความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อ หน่วยงานของรัฐ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจ ดังนี้

(2.1) แสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ

(2.2) มีคำสั่งให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างหน่วยงานของรัฐ ปฏิบัติการทั้งหลายอันจำเป็นแก่การรวบรวมพยานหลักฐานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำเพื่อประโยชน์ในการสอบสวน

(2.3) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมาย เพื่อเข้าไปในเคหสถาน สถานที่ทำการ หรือสถานที่อื่นใด รวมทั้งยานพาหนะของบุคคลใด ๆ ในระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกอบกิจการเพื่อตรวจสอบ ค้น ยึด หรืออายัดเอกสาร ทรัพย์สิน

หรือพยานหลักฐานอื่นใดซึ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการไต่สวนข้อเท็จจริง และหากดำเนินการไม่แล้วเสร็จ ในเวลาดังกล่าว ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้จนกว่าจะแล้วเสร็จ

(2.4) ดำเนินการขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมาย เพื่อให้มีการจับและควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาซึ่งระหว่างการไต่สวนข้อเท็จจริงปรากฏว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้ซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติว่าข้อกล่าวหาไม่มูล เพื่อส่งตัวไปยังอัยการสูงสุดเพื่อดำเนินการต่อไป

(2.5) ขอให้เจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานสอบสวน ดำเนินการตามหมายของศาลที่ออกตาม (2.3) หรือ (2.4)

(2.6) กำหนดระเบียบโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เกี่ยวกับการสืบสวนและสอบสวน การกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้และการประสานงานในการดำเนินคดีระหว่างคณะกรรมการ ป.ป.ช. พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ

ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ ประธานกรรมการและกรรมการ ป.ป.ช. เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ และมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจแต่งตั้งอัยการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของ คณะ กรรมการ ป.ป.ช. ในกรณีเช่นว่านี้ให้อัยการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งเป็น พนักงาน สอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่งรายงานการสอบสวน ให้อัยการสูงสุดดำเนินคดีต่อไป การดำเนินการเกี่ยวกับการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องของพนักงานอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ถือว่าบทบัญญัติที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ผู้ บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

(3) พระราชบัญญัติการจัดการหุ้นส่วนหรือหุ้นของรัฐมนตรี พ.ศ. 2543

ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช.มีอำนาจ ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้การจัดการหุ้นส่วน หรือหุ้นของรัฐมนตรี เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย โดยกำหนดประเภทของนิติบุคคลที่จะ จัดการหุ้นกำหนดแบบสัญญาจัดการหุ้นส่วนหรือหุ้นของรัฐมนตรี

จากการศึกษาถึงอำนาจ หน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ พบว่าเป็นการใช้อำนาจในการดำเนินการชั้นเจ้าพนักงานในการตรวจสอบ และค้นหาความจริง สำหรับประเภทคดีตามที่กฎหมายกำหนดไว้ การแสวงหาข้อเท็จจริงนี้ใช้ระบบ “ไต่สวนข้อเท็จจริง” ซึ่งเหมือนกับการค้นหาความจริงในระบบกฎหมายของประเทศ Civil Law โดยที่คณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ทำหน้าที่ไต่สวนความผิดแทนการสอบสวนของพนักงาน

สอบสวนทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ก็พบว่าอำนาจการไต่สวนและการฟ้องคดีนั้นก็ยังถูกแยกออกจากกันโดยชัดเจน เหมือนกับการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

ซึ่งมีผลทำให้การดำเนินการในชั้นนี้ พนักงานอัยการกลับไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องแม้แต่ส่วนหนึ่งส่วนใด ทั้งที่พนักงานอัยการจะต้องเป็นผู้ฟ้องคดี ทำให้อัยการคงสั่งฟ้องคดีตามความเห็นในตัวหนังสือจากสำนวนการสอบสวนเช่นเดิม อันไม่เป็นไปตามระบบอัยการสากลที่ควรจะเป็น หากให้พนักงานอัยการเข้ามามีส่วนร่วมในการสอบสวนในชั้นนี้ ก็จะเป็นหลักประกันความเป็นธรรมว่า การสั่งคดีของอัยการนั้น มีความรอบคอบ และเข้าใจในพยานหลักฐานตั้งแต่ต้นเรื่อง

ถึงแม้ว่าเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ส่งสำนวนการสอบสวนมาให้อัยการสูงสุดเพื่อพิจารณาในการยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว หากอัยการสูงสุด เห็นว่าข้อมูลยังไม่สมบูรณ์พอ ก็จะมีการตั้งคณะทำงานร่วมเพื่อพิจารณาต่อไป หากไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำเนินการฟ้องคดีได้ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจฟ้องคดีเอง หรือแต่งตั้งทนายความให้ฟ้องคดีแทนได้ก็ไม่น่าจะเป็นหลักประกันการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ถูกต้องตามระบบอัยการสากลและเป็นการยืนยันถึงแนวคิดของการแบ่งแยกการสอบสวนฟ้องร้องออกจากกันของประเทศไทย

จากที่ได้กล่าวถึง อำนาจหน้าที่ของ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสืบสวน สอบสวน รวมถึงมีอำนาจในการยึดและอายัดทรัพย์สินใดๆ ที่เชื่อว่าได้มาจากการกระทำความผิดนั้น พนักงานอัยการไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ หรือค้นหาข้อเท็จจริงเลย จะมีก็แต่เพียงอัยการสูงสุดที่จะดำเนินการฟ้องคดีแก่ผู้กระทำความผิดได้ก็ต่อเมื่อ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีมติชี้มูลความผิดแล้วเท่านั้น

แต่ก็มีคดีหนึ่งที่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิด และอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลอาญาแล้วต่อมาศาลอาญายกฟ้อง คือ คดีที่พนักงานอัยการฝ่ายคดีพิเศษ 2 เป็นโจทก์ยื่นฟ้อง นายศิริโรตม์ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่ 1 กับพวกรวม 5 จำเลย ในความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานมีหน้าที่เรียกเก็บ หรือตรวจสอบภาษีอากร ร่วมกันละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบฯ โดยองค์คณะผู้พิพากษาให้เหตุผลว่า ไม่ปรากฏพยานหลักฐานว่าจำเลยมีเจตนาช่วยเหลือคุณหญิงพจมานและนายบรรณพจน์ ในการหลีกเลียงภาษี แต่เป็นการใช้อำนาจในการพิจารณาข้อกฎหมายที่มีการเสนอขึ้นมาตามลำดับจากสำนักกฎหมาย นอกจากนั้นจำเลยยังไม่มีอำนาจในการเก็บภาษีดังกล่าว แม้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) จะชี้มูลว่าจำเลยมีความผิดทั้งทางวินัยและทางอาญาก็ตามก็เป็นเพียงดุลพินิจของ ป.ป.ช. ศาลไม่จำเป็นต้องพิพากษาให้เป็นไปตามนั้น

แต่อย่างไรก็ตาม หลังองค์คณะผู้พิพากษาได้ตัดสินยกฟ้องจำเลยที่ 1-5 แล้ว ผู้พิพากษาก็ได้อ่านบันทึกความเห็นแย้งของอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา ในส่วนของจำเลยที่ 1 และที่ 2 ว่า

พฤติกรรมกระทำความผิดของจำเลยที่ 1 และที่ 2 ย่อมชี้ให้เห็นถึงเจตนาอันแท้จริงของจำเลยทั้งสอง ทำให้รับฟังโดยปราศจากข้อสงสัยใดๆ ว่าจำเลยที่ 1 และที่ 2 ต่างก็มีเจตนาที่จะช่วยเหลือหรือเอื้อประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายให้แก่ นายบรรณพจน์ ดามาพงศ์ เพื่อที่จะมีต้องเสียภาษีคิดเป็นมูลค่าเงินประมาณ 270 ล้านบาท จำเลยที่ 1 และที่ 2 จึงมีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157³⁷

(4.4.2.3) กฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีพิเศษ

ตามที่ประเทศไทยได้มีการปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรม โดยจัดให้มีกรมสอบสวนคดีพิเศษขึ้น เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับคดีอาญาบางประเภทที่กำหนดให้อยู่ในอำนาจ หน้าที่ของกรมสอบสวนคดีพิเศษและโดยที่คดีดังกล่าวจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นผู้ดำเนินการสืบสวน สอบสวน รวมทั้งกำหนดให้มีพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ เจ้าหน้าที่คดีพิเศษ และวิธีการสืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษ โดยเป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงยุติธรรมมีวัตถุประสงค์ในการป้องกันปราบปรามและควบคุมอาชญากรรมที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ³⁸

การจัดตั้งกรมสอบสวนคดีพิเศษขึ้นจึงเป็นไปเพื่อเร่งรัดการปฏิบัติการในการป้องกันและปราบปราม อาชญากรรมที่เป็นคดีพิเศษ โดยกรมสอบสวนคดีพิเศษจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการสอบสวนคดีพิเศษโดยตรง ทำงานในลักษณะบูรณาการ

ตามกฎหมายฉบับนี้ มีบทบัญญัติที่กำหนดวิธีการสืบสวนสอบสวนคดีพิเศษไว้แตกต่างไปจากกฎหมายฉบับอื่นๆ ที่เคยมีมา เช่น การกำหนดให้พนักงานอัยการมาสอบสวนร่วมหรือปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ในคดีพิเศษบางประเภท ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการสอบสวนจากเดิม

นอกจากนั้น ยังมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจพิเศษ หรือมาตรการพิเศษเพื่อใช้เป็นมาตรการในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย เช่น อำนาจค้นโดยไม่มีหมายค้น การดักฟัง การแฝงตัวในองค์กร อำนาจในการดำเนินการไม่อยู่ภายใต้กฎหมายว่าด้วยอาวุธปืนเป็นต้น³⁹

³⁷ www.manager.co.th (สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2552)

³⁸ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

³⁹ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 24, 25, 27, 29

ซึ่งแต่เดิมเป็นข้อจำกัดทางกฎหมายในการสืบสวนสอบสวนของตำรวจ ทำให้คดีสำคัญๆ หรือคดีที่มีผู้มียศหรือพลเข้ามาเกี่ยวข้องหรือพัวพัน หลุดพ้นจากเงื้อมมือของกฎหมายไปได้ ทั้งๆ ที่รู้กันโดยทั่วไป ว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดจริงแต่ไม่อาจหาพยานหลักฐานมาลงโทษได้

สำหรับอำนาจค้นโดยไม่มีหมายค้นเป็นอำนาจลักษณะเดียวกับอำนาจตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545) มาตรา 14 และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 38 ซึ่งเจ้าพนักงานสามารถใช้อำนาจดังกล่าวได้โดยไม่ต้องผ่านการกลั่นกรองตรวจสอบจากศาล

แต่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้กำหนดเพิ่มเติมให้ต้องรายงานผลการตรวจค้นและบัญชีทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดต่อศาลจังหวัด หรือศาลอาญาตามแต่กรณี ภายในสี่สิบแปดชั่วโมงหลังจากสิ้นสุดการตรวจค้นเพื่อเป็นหลักฐาน

กฎหมายฉบับนี้มีมิติในลักษณะเป็นกฎหมายเชิงบริหารงานคดี กล่าวคือ เป็นกฎหมายกลางที่จะเป็นเครื่องมือในการสนธิกำลังและบูรณาการทั้งภายในกรมสอบสวนคดีพิเศษและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่น เพื่อปฏิบัติการเชิงรุกต่ออาชญากรรมที่เป็นคดีพิเศษ⁴⁰ ซึ่งเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสอบสวนคดีที่มีรูปแบบการกระทำความผิดที่มีความซับซ้อน หรือคดีที่มีความสำคัญให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่เป็นคดีพิเศษ

หลักการที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ได้นำมาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลมีความพยายามที่จะปราบปรามอาชญากรรมประเภทใดหรือความผิดประเภทใดเป็นกรณีพิเศษ จำเป็นที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่การแก้ไขปัญหาการสอบสวนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้พนักงานอัยการเข้าร่วมในการสอบสวนเพราะพนักงานอัยการเป็นผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมาย และเป็นผู้ที่จะต้องนำเสนอพยานหลักฐานต่างๆ ในชั้นศาล พนักงานอัยการจึงเป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำปรึกษาในการวางแผนทางในการสอบสวนตลอดจนการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น พนักงานอัยการยังมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่สูงกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ อันจะเป็นหลักประกันในการสอบสวนและทำให้ขั้นตอนในการสอบสวนมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และเมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลก็สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้

⁴⁰ ธาริต เพ็งดิษฐ์, พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 พร้อมคำอธิบายรายมาตรา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิติ, 2547), น.33

อาจกล่าวได้ว่า การให้อัยการเข้ามามีบทบาทในการสอบสวนนั้น เป็นความพยายามของคณะผู้ร่างกฎหมายฉบับนี้ ที่ต้องการจะให้กระบวนการสอบสวนฟ้องร้อง เป็นดังเช่นระบบอัยการสากล กล่าวคือ ให้อัยการเข้ามามีส่วนร่วมในการสอบสวน และตรวจสอบพยานหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีความสำคัญ เพื่อให้การสอบสวนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและจะเป็นประโยชน์ในการฟ้องร้องดำเนินคดีในชั้นศาล เพราะอัยการเป็นผู้มีหน้าที่เสนอพยานหลักฐานต่อศาลย่อมทราบดีว่าในการสอบสวนพยานหลักฐานชั้นใดมีความสำคัญ ควรวางรูปคดีอย่างไร

ซึ่งหลักการและเหตุผลดังกล่าวได้รับการรับรองโดยคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยเห็นว่าหลักการดังกล่าวเป็นระบบหนึ่งของการสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พนักงานอัยการที่เข้าร่วมในการสอบสวนจะมีฐานะเสมือนผู้ช่วยเหลือการสอบสวน จะทำให้การดำเนินคดีอาญารวดเร็วยิ่งขึ้นซึ่งจะเป็นหลักประกันแก่ผู้ต้องหาอีกด้วย⁴¹

ซึ่งจะได้ทำการพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่ และบทบาทของเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ดังนี้

(1) หลักเกณฑ์การรับคำร้องทุกข์ หรือคำกล่าวโทษ

(1.1) กรมสอบสวนคดีพิเศษจะรับคำร้องทุกข์ หรือคำกล่าวโทษในคดีความผิดอาญา อันเป็นคดีพิเศษเท่านั้น

(1.2) หากเป็นกรณีที่ไปร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ ในการกระทำความผิดอาญา อันเป็นคดีพิเศษต่อพนักงานสอบสวนของสำนักงานตำรวจแห่งชาติก็ดี หรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสืบสวนสอบสวนของหน่วยงานอื่นของรัฐก็ดี พนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสืบสวนสอบสวนนั้นจะต้องดำเนินการรับ คำร้องทุกข์ คำกล่าวโทษ รวมทั้งดำเนินการสืบสวนสอบสวน และดำเนินการอื่นตามอำนาจหน้าที่จนกว่าจะส่งมอบสำนวนการสืบสวนสอบสวนให้กรมสอบสวนคดีพิเศษ ทั้งนี้ ต้องส่งมอบภายใน 15 วันนับแต่วันที่มีการรับคำร้องทุกข์ หรือคำกล่าวโทษ

(1.3) สำหรับ คดีความผิดอาญาอื่น ๆ ที่ กคพ.มีมติให้เป็นคดีพิเศษตามมาตรา 21 วรรคหนึ่ง (2) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 และเป็นคดีที่พนักงานสอบสวน หรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสืบสวนสอบสวน ได้รับคำร้องทุกข์ คำกล่าวโทษ สืบสวน สอบสวน หรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดไว้แล้ว กรมสอบสวนคดีพิเศษจะแจ้งพนักงานสอบสวน หรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสืบสวนสอบสวนนั้นทราบโดยเร็ว เพื่อขอให้ส่งมอบสำนวนการสืบสวนสอบสวนไปยังกรมสอบสวนคดีพิเศษภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง

⁴¹ จิราธร เจริญวุฒิ, “วิวัฒนาการการสอบสวนคดีอาญา : ศึกษาบทบาทของพนักงานอัยการ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550), น.118.

(2) คดีที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมสอบสวนคดีพิเศษ ตามมาตรา 21

(2.1) คดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ
ได้แก่

- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้า
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์และ

ธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์

- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการเล่นแชร์
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงาน

ของรัฐ

- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแบบผังภูมิวงจรรวม
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายการค้า
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเงินตรา
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่าภาษีอากรสินค้าส่งออกที่ผลิตใน

ราชอาณาจักร

- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารแห่งประเทศไทย
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนจำกัด
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
- คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

และที่กำหนดโดยกฎกระทรวงโดยการเสนอแนะของ กคพ. ได้แก่ คดีความผิดอาญาตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดคดีพิเศษ เพิ่มเติม ตามกฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 บัญชีท้ายประกาศ กคพ. ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2547) ดังนี้

1. คดีความผิดตามประมวลรัษฎากร
2. คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร

3. คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยภาษีสรรพสามิต

4. คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสุรา

5. คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาสูบ

ในคดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายจะต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้

ก. คดีความผิดทางอาญาที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ

ข. คดีความผิดทางอาญาที่มีหรืออาจมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระบบเศรษฐกิจหรือการคลังของประเทศ

ค. คดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญ หรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม หรือ

ง. คดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน

(2.2) คดีความผิดทางอาญาอื่นนอกจากข้อ 2.1 ตามที่ กคพ. มีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของกรรมทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

หากปรากฏว่าคดีที่มีการกระทำความผิดเป็นกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบทและบทใดบทหนึ่งจะต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษตามพระราชบัญญัตินี้ หรือคดีที่มีการกระทำความผิดหลายเรื่องต่อเนื่องหรือเกี่ยวพันกันและความผิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจสืบสวนสอบสวนสำหรับความผิดบทอื่นหรือเรื่องอื่นด้วย และให้ถือว่าคดีดังกล่าวเป็นคดีพิเศษ

จากการที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ.2547 มาตรา 32 บัญญัติว่า

“ในกรณีที่ กคพ. เห็นว่าเพื่อประสิทธิภาพในการปราบปรามการกระทำความผิดคดีพิเศษ กคพ. จะให้ความเห็นชอบให้คดีพิเศษคดีหนึ่งคดีใด หรือคดีประเภทใดต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหาร แล้วแต่กรณีมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หรือมาปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ เพื่อให้คำแนะนำและตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่ขั้นเริ่มการสอบสวน แล้วแต่กรณีก็ได้ เว้นแต่ การสอบสวนคดีพิเศษที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา 21 วรรคหนึ่ง(1) (ค) หรือ (ง) ต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษทุกคดี แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ การสอบสวนร่วมกันหรือปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันดังกล่าวให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กคพ. กำหนด”

จึงเห็นได้ว่า บทบาทของอัยการในคดีพิเศษนั้น จะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) การเข้าร่วมในการสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ

(2) การปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ

วัตถุประสงค์ที่สำคัญในการกำหนดให้พนักงานอัยการ หรืออัยการทหารมาสอบสวนร่วม หรือมาปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ก็เพื่อให้พนักงานอัยการได้ทราบข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับการกระทำความผิดตั้งแต่ต้น อันจะเป็นประโยชน์ในการพิจารณาสั่งคดี และดำเนินการในชั้นศาลต่อไป แสดงว่าการสอบสวนคดีพิเศษเป็นการสอบสวนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการเป็นอำนาจเดียวกันของการสอบสวนฟ้องร้อง บทบาทของพนักงานอัยการที่เข้าไปร่วมสอบสวนจึงมิใช่บทบาทเข้าไปนั่งฟัง หรือเข้าไปรับรู้เฉยๆ เท่านั้น แต่พนักงานอัยการต้องร่วมมือในการค้นหาความจริงในคดีให้เป็นที่ประจักษ์ และให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ในทางปฏิบัติ ไม่มีการแยกบทบาทในการสอบสวนร่วมกันกับการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันออกจากกันเป็นคนละขั้นตอน ดังนั้น โดยหลักการแล้วพนักงานอัยการจะเข้ามามีบทบาทในการสอบสวนตั้งแต่ขั้นเริ่มคดี โดยมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน ตลอดจนการใช้มาตรการบังคับตามกฎหมาย เมื่อมีกฎหมายให้อำนาจพนักงานอัยการในการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการควรต้องดำเนินบทบาทในเชิงรุก ไม่ว่าการสอบสวนจะดำเนินอยู่ในขั้นตอนใด พนักงานอัยการก็ชอบที่จะให้คำแนะนำและตรวจสอบพยานหลักฐานว่ามีความจำเป็นหรือจะเป็นประโยชน์แก่รูปคดีหรือไม่ เพียงใดได้ตลอดเวลา

สำหรับการกำหนดให้อัยการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ในคดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญ หรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม ก็เนื่องมาจากองค์กรอัยการนั้นเป็น “ผู้ประสานงานกลาง” ตามพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ.2535 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ประสานงานในการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ หรือขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยสำนักงานอัยการสูงสุดจะเป็นหน่วยงานที่จะดำเนินการในเรื่องต่างๆ เหล่านี้

ส่วนในคดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญ เป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน นั้นการกำหนดให้อัยการมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษก็เพราะ พนักงานอัยการมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่มากกว่าพนักงานสอบสวน แม้พนักงานอัยการจะเป็นข้าราชการอยู่ในระบบการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ต้องฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาก็ตาม แต่ในการปฏิบัติหน้าที่ในทางอรรถคดีนั้น พนักงานอัยการไม่ผูกมัดกับหน่วยงานอื่นและนักการเมือง

ในกรณีที่ดำเนินการสอบสวนคดีพิเศษเสร็จสิ้นแล้ว กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษผู้รับผิดชอบส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการ หรืออัยการทหารในท้องที่มีเขตอำนาจเพื่อพิจารณาสั่งคดี⁴²

สำหรับพนักงานอัยการที่มาสอบสวนร่วม หรือปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษนั้น ไม่มีอำนาจในการสรุปสำนวนการสอบสวนแต่สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับพยานหลักฐานเสนอไปพร้อมกับสำนวนการสอบสวนนั้นด้วยได้⁴³

แต่อย่างไรก็ตาม ความเห็นของพนักงานสอบสวนไม่ผูกมัดอัยการ โดยบทบัญญัติในมาตรา 143 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดหลักเกณฑ์ว่ากรณีพนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งฟ้อง แต่พนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ควรฟ้อง พนักงานอัยการก็มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องได้ หรือกรณีพนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง แต่พนักงานอัยการเห็นว่าควรฟ้อง พนักงานอัยการก็มีอำนาจสั่งฟ้องคดีได้

ส่วนการทำความเข้าใจตามมาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นให้เป็นอำนาจหน้าที่ของอธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ หรือผู้ดำรงตำแหน่งตามกฎกระทรวง⁴⁴

ซึ่งในทางปฏิบัติยังคงปรากฏว่ามีข้อขัดข้องในการสอบสวนร่วมกัน หรือปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันระหว่างพนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับพนักงานอัยการ ทั้งนี้เนื่องมาจากความเข้าใจที่ว่ากระบวนการในการสอบสวนฟ้องร้องเป็นคนละขั้นตอนกัน ทำให้บทบาทของพนักงานอัยการมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นมา บางครั้งพนักงานอัยการที่มาปฏิบัติหน้าที่ร่วมหรือสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ก็หาได้ดำเนินการสอบสวนในเชิงรุกเพื่อค้นหาความจริงไม่ แต่มาร่วมสอบสวนในลักษณะที่เป็นองค์คณะ พนักงานอัยการเพียงแต่เข้ามาร่วมรับรู้เท่านั้น หรือบางกรณีพนักงานอัยการจะกำหนดประเด็นให้พนักงานสอบสวนไปดำเนินการสอบสวน โดยไม่ได้เข้ามาร่วมสอบสวนด้วยอย่างจริงจัง หรือมีการกล่าวหาว่าพนักงานสอบสวนคดีพิเศษไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำของอัยการ เป็นต้น

⁴² ข้อบังคับ กคพ. ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการสอบสวนร่วมกัน หรือการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันในคดีพิเศษระหว่างพนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับพนักงานอัยการ หรืออัยการทหาร พ.ศ. 2547 ข้อ 8

⁴³ ข้อบังคับ กคพ. ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการสอบสวนร่วมกัน หรือการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันในคดีพิเศษระหว่างพนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับพนักงานอัยการ หรืออัยการทหาร พ.ศ. 2547 ข้อ 5

⁴⁴ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 34

หากว่าพนักงานอัยการได้เข้าร่วมทำการสอบสวนอย่างจริงจังแล้ว ภายหลังจากตรวจสอบพยานหลักฐานต่างๆ จนครบถ้วนแล้วพบข้อบกพร่องประการใด พนักงานอัยการควรต้องให้คำแนะนำและแก้ไขให้ถูกต้อง เช่นเดียวกันกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษก็ควรต้องปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าวด้วย และหากไม่สามารถดำเนินการเช่นนั้นได้ไม่ว่าด้วยเหตุผลประการใดควรทำความเข้าใจเหตุแห่งข้อบกพร่องในจำนวนการสอบสวน เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาระดับสูงขึ้นไปได้รับทราบถึงปัญหาในการสอบสวนร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

นอกจากนั้นในคดีที่พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนแล้ว ในการพิจารณาสั่งคดีของพนักงานอัยการที่รับผิดชอบก็ยังสั่งให้มีการสอบสวนเพิ่มเติมอีก ทั้งยังปรากฏว่าในหลายๆ คดีที่พนักงานอัยการเข้าร่วมในการสอบสวน แต่อัยการที่รับผิดชอบในการสั่งคดีกลับสั่งไม่ฟ้องคดี ซึ่งอาจแสดงได้ว่าการปฏิบัติหน้าที่ของอัยการที่เข้าร่วมในการสอบสวนนี้มีข้อบกพร่องก็ได้และที่สำคัญพนักงานอัยการที่เข้าร่วมในการสอบสวน ก็ทำหน้าที่ในฐานะเป็นตัวแทนขององค์กรอัยการ การดำเนินการใดๆ ย่อมผูกพันองค์กรอัยการ

การสอบสวนใดๆ ที่พนักงานอัยการเข้าร่วมนั้น จึงควรเป็นการสอบสวนที่มีความถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ชอบด้วยระเบียบ อัยการควรต้องร่วมรับผิดชอบในความละเอียดรอบคอบและความน่าเชื่อถือของจำนวนการสอบสวนด้วย

หรืออาจกล่าวได้ว่าการเข้าร่วมในการสอบสวนของพนักงานอัยการมิควรจะเป็นเพียงเพื่อให้เกิดความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของการสอบสวน แต่ควรเป็นคดีที่มีการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานอย่างสมบูรณ์ เมื่อจำนวนการสอบสวนส่งถึงพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบสั่งคดีควรต้องฟ้องทุกคดี โดยไม่ต้องมีการสั่งสอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งไม่ฟ้องคดีด้วยเหตุผลใดก็ตาม

ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าการสอบสวนร่วมกันของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับพนักงานอัยการไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่พนักงานอัยการเป็นผู้กำกับดูแล หรือควบคุมการสอบสวนดังเช่นในระบบอัยการสากลตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

ในส่วนการร่วมสอบสวนหรือการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน ของพนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ จะได้ยกตัวอย่างของคดีเพื่อประกอบความเข้าใจ ดังนี้

(1) คดี N-PARK

ในคดีนี้คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ได้มีการกล่าวโทษนายทศพงศ์ จารุทวี กรรมการบริษัท แนนเซอร์ล พาร์ค จำกัด(มหาชน) หรือ N-PARK ซึ่งปัจจุบันเป็นอดีตกรรมการผู้รับผิดชอบการดำเนินงานและการปรับโครงสร้างหนี้ ในข้อหาถ่ายเทผลประโยชน์จาก N-PARK ให้กับนางสาว มั่นคงเจริญ โดยคดีนี้กรมสอบสวนคดีพิเศษทำความเห็นสั่งฟ้องจำเลยที่ 1, 2, 3 แต่ไม่ฟ้องจำเลยที่ 4, 5 ส่วนอัยการมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องจำเลยทั้งหมด โดยคณะ

อัยการเห็นว่าเนื่องจากทรัพย์สินที่โอนขายไปนั้นไม่ใช่ของ N-PARK แล้ว แต่เป็นของ บบส. และตามสัญญาในการซื้อคืนทรัพย์สินที่โอนชำระหนี้ นั้น มอบสิทธิในการซื้อทรัพย์สินคืนแทนทั้งหมดให้กับบริษัท ดี ซี เอส จำกัด แต่แรก ซึ่ง บบส. รับทราบและอนุมัติมาตั้งแต่ต้น เพราะถือว่าเป็นสิทธิของ N-PARK เมื่อในสัญญากำหนดไว้เช่นนี้ อัยการจึงมองว่าการที่ขายทรัพย์สินที่เป็นประกันการชำระหนี้ให้แก่นางสาว โดยไม่ซื้อกลับคืนมาที่ N-PARK ก่อน ไม่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 เพราะผู้ขายที่แท้จริง คือ บบส. ซึ่งเป็นบุคคลที่สาม

คดีดังกล่าวมีพนักงานอัยการร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ โดยในการสรุปสำนวนการสอบสวน พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนมีความเห็นทางคดีที่แตกต่างกัน

(2) คดีบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ อ.กะปง จ.พังงา

ในคดีนี้เป็นการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติถึง 13,000 ไร่เศษ โดยคดีดังกล่าวเป็นคดีที่มีความสำคัญและมีผู้ทรงอิทธิพลเป็นผู้ร่วมในการกระทำความผิด จึงได้กำหนดให้มีพนักงานอัยการเข้าร่วมในการสอบสวน ซึ่งในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนคดีพิเศษสรุปสำนวนคดีพร้อมความเห็นสั่งฟ้องผู้ต้องหา 11 คน รวมทั้งนายวัฒนา อัสวเหม อธิบดีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งต่อมาได้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังสำนักงานอัยการคดีพิเศษ โดยเห็นว่าเป็นคดีสำคัญจึงได้ตั้งคณะทำงานรวม 6 คน โดยคณะทำงานมีความเห็นเช่นเดียวกันกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ต่อมาหลังจากนั้นได้มีหนังสือร้องขอความเป็นธรรมของผู้ต้องหามายังพนักงานอัยการ แต่คณะทำงานก็ยังคงมีความเห็นเป็นอย่างเดิม และเสนอสำนวนต่อไปยังอธิบดีอัยการฝ่ายคดีพิเศษ แต่อธิบดีอัยการ ฝ่ายคดีพิเศษกลับมีความเห็นแตกต่างไปจากคณะทำงานของอัยการ โดยมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องนายวัฒนา อัสวเหม

คดีดังกล่าวอาจถูกมองได้ว่า ความเห็นของอธิบดีอัยการฝ่ายคดีพิเศษเพียงท่านเดียว กับความเห็นของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ รวมถึงความเห็นของคณะทำงานอัยการทั้ง 6 คน นั้นทำให้เกิดข้อบกพร่องที่ทำให้ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่จะให้พนักงานอัยการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการสอบสวนร่วมกันอย่างเต็มที่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า คดีตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอัยการไม่ได้ทำงานในลักษณะที่เป็นองค์กรในการดำเนินคดีอาญา และไม่ร่วมรับผิดชอบในการสอบสวนอย่างที่เป็น แสดงให้เห็นว่าการสอบสวนคดีพิเศษเป็นการสอบสวนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับการเป็นอำนาจเดียวกันของการสอบสวนฟ้องร้อง บทบาทของพนักงานอัยการที่เข้าไปร่วมสอบสวนจึงมิใช่บทบาทเข้าไปนั่งฟัง หรือเข้าไปรับรู้เฉยๆ เท่านั้น แต่พนักงานอัยการต้องร่วมมือในการค้นหาความจริงในคดีให้เป็นที่น่าพอใจ และให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ดังนั้น การเข้าร่วมในการสอบสวนของพนักงานอัยการมิควรจะเป็นเพียงเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของการสอบสวน แต่ควรเป็นคดีที่มีการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานอย่างสมบูรณ์ เมื่อสำนวนการสอบสวนส่งถึงพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดีควรต้องฟ้องทุกคดีโดยไม่ต้องมีการสั่งสอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งไม่ฟ้องคดีด้วยเหตุผลใดก็ตาม

ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าการสอบสวนร่วมกันของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษกับพนักงานอัยการไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่พนักงานอัยการเป็นผู้กำกับดูแล หรือควบคุมการสอบสวน ดังเช่นในระบบอัยการสากลตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

4.4.3 บทบาทของศาลไทย

สำหรับบทบาทของศาลอาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการชั้นพิจารณาคดี (Trial Stage) ถึงแม้ว่าตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ผู้เสียหายจะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ด้วยก็ตาม แต่เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาของไทยนั้นรัฐเป็นใหญ่ ดังนั้น โดยหลักการแล้วการดำเนินคดีอาญาของไทยจึงเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่องค์กรของรัฐทุกองค์กรมีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริงแท้ของเรื่องและต้องกระตือรือร้น (active) ในการตรวจสอบและค้นหาความจริง

บทบาทในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นนี้ ไม่เว้นแม้กระทั่งศาลเช่น ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ ตามมาตรา 175 หรือ การที่ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมได้ ตาม มาตรา 228 ก็ทำให้เห็นถึงบทบาทของศาลในการตรวจสอบความจริงทั้งสิ้นและแสดงให้เห็นบทบาทของความเป็นภาวะวิสัยของศาล

สำหรับบทบาทของศาลจะสามารถพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

4.4.3.1 บทบาทของศาลกับความเป็นกลาง⁴⁵

การดำเนินคดี ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา ศาลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงและพิจารณาพิพากษา โดยเฉพาะในคดีอาญา คำพิพากษา ไม่ได้มีผลต่อชีวิต เสรีภาพ ชื่อเสียงของจำเลยเท่านั้น แต่ผู้เสียหายและสังคมโดยรวมก็ได้รับผลกระทบจากคำพิพากษาดัง

⁴⁵ วิภา ปิ่นวีระ, “บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 41

ความเชื่อมั่นของคู่ความและสังคมที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีผลโดยตรงจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาด้วยความถูกต้อง ซบธรรมและมีความยุติธรรม ดังนั้น เพื่อเป็นการประกันสิทธิของคู่ความในคดีอาญา ที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมในระหว่างการพิจารณา จึงได้ถูกบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายสากลและกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและจารีตประเพณี

จริยธรรมตุลาการเกิดขึ้นมาเป็นพันปีแล้ว พระคัมภีร์เก่าของคริสตจักรบัญญัติว่าพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของตุลาการมาให้มนุษย์ โดยมีพันธสัญญาว่า “เจ้าจะต้องไม่เกรงกลัวต่อใบหน้าผู้หนึ่งผู้ใด” ตุลาการจึงต้องเป็นกลางแบบ “พระจันทร์ที่ใสสว่างปราศจากเมฆหมอกใดๆ” โดยเลยลงไปถึงคำพิพากษาว่าเจ้าจะต้องไม่มีความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ของมนุษย์ ที่ได้อ่านคำพิพากษาของเรา อย่างภาคิโรมันที่ว่า “การลงโทษใดๆ ต้องแจ่มแจ้งดังแสงตะวัน” หมายความว่า ต้องชัดเจนมาก ตุลาการจึงต้องเปิดเผย ทำตัวกลับไม่ได้ พร้อมให้พิสูจน์ได้ว่าเป็นคนดีโดยเนื้อแท้

โดยในส่วนนี้ผู้เขียนจะได้พิจารณาตามลำดับ ดังนี้

(1) ความเป็นกลางในหลักกฎหมายสากล

หลักประกันสิทธิของคู่ความในการพิจารณาคดี ที่จะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมได้ถูกบัญญัติขึ้นเป็นหลักกฎหมายสากล ได้แก่

(1.1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1984 (Universal Declaration of Human Rights 1948) รับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับความเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ ที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใดๆทางอาญา (ข้อ.10)

(1.2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมือง ค.ศ.1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) รับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีอาญา อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม โดยเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจอิสระและเป็นกลาง (ข้อ.14(1))

(1.3) อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1950 (The European Convention on Human Right 1950) รับรองสิทธิของบุคคลที่ถูกฟ้องในคดีแพ่งและคดีอาญาให้ได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและโดยเปิดเผยในเวลาตามสมควรโดยศาลที่เป็นอิสระและเป็นกลางทำหน้าที่พิจารณาตามกฎหมาย (ข้อ 6.1)

จะเห็นได้ว่า กฎหมายสากลรับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรม โดยเปิดเผยและปราศจากอคติ ในศาลที่อิสระและเป็นกลาง

(2) ความเป็นกลางในระบบกล่าวหา

ในระบบกล่าวหาจะมีคำถามถึงระบบนี้จะเน้นความเป็นกลางของศาล ศาลจึงมีบทบาทในการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีน้อยมาก เป็นเรื่องของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอข้อเท็จจริง และต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเองนั้น กล่าวคือ ศาลจะมีบทบาทวางเฉยในการค้นหาความจริง โดยเฉพาะในคดีอาญา ศาลอาจเข้าซักถามพยานบ้าง เพื่อความเป็นธรรมแก่จำเลยหรือคอยดูแลให้ความคุ้มครองสิทธิของจำเลย แต่ศาลจะซักถามพยานเพียงเพื่อให้เกิดความชัดเจนหรือเพื่อความ เป็นธรรมเท่านั้น ศาลจะไม่ซักถามพยานในเรื่องอื่นนอกเหนือไปจากที่คู่ความนำสืบ การพิจารณาคดีย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของการพิจารณาและสืบพยาน ซึ่งทั้งศาลและคู่ความจะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด⁴⁶ การกระทำผิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจมีผลให้คดีต้องถูกยกฟ้องได้

ในหัวข้อนี้จะนำเสนอกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ที่กำกับความเป็นกลางของผู้พิพากษา แล้ววิเคราะห์ถึงผลของกฎหมายว่าจะทำให้ศาลมีบทบาทวางเฉยหรือไม่

(2.1) ประเทศอังกฤษ

The Human Right Act 1988 รับรองสิทธิของบุคคลในคดีอาญาให้ได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยในเวลาตามสมควรจากผู้พิพากษาที่อิสระและเป็นกลางตามกฎหมาย (ข้อ.6)

ARTICLE 6 “ *In the determination of his of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.*”

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการได้รับการพิจารณาจากศาลที่เป็นกลางและไม่มีส่วนได้เสียก็เพื่อป้องกันการเกิดอคติโดยชัดแจ้งและโดยปริยาย และเพื่อคงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นต่อองค์กรตุลาการ ดังนั้น การวินิจฉัยว่าผู้พิพากษาผู้นั้นจะถูกห้ามมิให้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญาหรือไม่ จะ

⁴⁶ โสภณ รัตนกร และ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, รวมคำบรรยายหลักวิชาขึ้นกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), น. 123-168.

ขึ้นอยู่กับเหตุแห่งความสงสัยสองประการ คือ วิทยุชนจะสงสัยในความไม่เป็นกลางของผู้พิพากษานั้นหรือไม่ และเหตุสงสัยต่อความไม่เป็นกลางนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

นอกจากกฎหมายข้างต้นแล้ว ศาลประเทศอังกฤษยังยึดถือหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Rule of natural justice) ที่ว่า *nemo iudex in causa sua* หรือ *no one can be judge in his own cause* กล่าวคือ ไม่มีผู้ใดสามารถพิพากษาในคดีของตนเองได้และแม้ว่าประเทศอังกฤษไม่มีประมวลจริยธรรมตุลาการอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในการสาบานตัวของผู้พิพากษาศาลอังกฤษในวันเข้ารับตำแหน่ง จะต้องสาบานต่อพระผู้เป็นเจ้าทางคริสต์ศาสนา โดยกระทำต่อหน้าประมุขตุลาการ คำสาบานมีว่า

"I do swear by Almighty God that I will do right to all manner of people after the law and Usages of this Realm without fear or favour, affection or ill-will."

คำว่า *"without fear or favour, affection or ill-will."* คือ ผู้พิพากษาจะปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากความกลัว ความลำเอียง ความรัก หรือความมุ่งร้าย ซึ่งตรงกับหลักอินทภาษในกฎหมายตราสามดวงของไทยที่กำหนดไว้ว่า ตุลาการจะต้องละวางอคติสี่ประการ กล่าวคือ จันทรคติ(ลำเอียงเพราะรัก) โทศาคติ(ลำเอียงเพราะโกรธ) ภยากติ(ลำเอียงเพราะกลัว) และโมหาคติ(ลำเอียงเพราะเขลา) ซึ่งต่อมาได้มาบัญญัติไว้ใน ข้อ 12 ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการของไทยด้วย

(2.2) ประเทศสหรัฐอเมริกา

รัฐธรรมนูญ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 6 (The sixth amendment) ได้บัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยในการดำเนินคดีอาญา ให้ได้รับการพิจารณาที่ยุติธรรมโดยลูกขุนที่เป็นกลาง (All criminal prosecution the dependent was entitled to trial by an impartial jury) นอกจากนี้ในเรื่องจริยธรรม ได้มีการบัญญัติประมวลจริยธรรมของตุลาการอเมริกัน (The Code of Judicial Conduct) เพื่อแนะนำว่า ผู้พิพากษาที่ดีพึงปฏิบัติตนอย่างไร โดยมีสภาพบังคับถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะมีโทษทางวินัย ดังนี้

จริยธรรมข้อ 3. ผู้พิพากษาพึงปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบของตนด้วยความเที่ยงธรรมและความซื่อสัตย์

ข้อ E. การขาดคุณสมบัติในการพิจารณาพิพากษาคดี

ผู้พิพากษาควรถอนตัวจากการพิจารณาคดีซึ่งความเป็นกลางของตนอาจได้รับการสงสัยโดยมีเหตุอันควร....

จากการศึกษา ความเป็นกลางในระบบกล่าวหา ไม่ว่าจะประเทศอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกาต่างให้ความสำคัญกับความเป็นกลาง ปราศจากอคติ ในการปฏิบัติหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาและลูกขุน ซึ่งนอกเหนือจากการให้สิทธิแก่คู่ความที่จะได้รับการพิจารณาด้วยความเป็นธรรมจากผู้พิพากษาที่อิสระและเป็นกลางดังกล่าวแล้ว ยังได้มีเหตุห้ามและเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี

แต่ในประเทศอังกฤษจะไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตาม ผู้พิพากษาอังกฤษจะยึดถือหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติและธรรมเนียมปฏิบัติของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด จึงถือหลักว่าผู้พิพากษาต้องถอนตัวออกจากการพิจารณาคดี เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ว่าจะป็นด้วยเหตุที่ผู้พิพากษามีผลประโยชน์หรือมีส่วนได้เสียในผลของคดี หรือมีความสัมพันธ์กับคู่ความในลักษณะที่ใกล้ชิด อันจะทำให้เกิดข้อสงสัยจากคู่ความหรือสังคมได้ว่าการทำหน้าที่ของผู้พิพากษานั้นจะเป็นไปด้วยความยุติธรรมและเป็นกลางหรือไม่

สำหรับลูกขุน กฎหมายได้กำหนดให้คู่ความในคดีสามารถใช้สิทธิคัดค้านลูกขุนได้โดยต้องมีเหตุผลในการคัดค้าน คือ เกรงว่าลูกขุนจะไม่เป็นกลางหรือมีอคติต่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับการคัดค้านลูกขุนของประเทศสหรัฐอเมริกา คู่ความมีสิทธิคัดค้านได้ทั้งแบบที่ต้องมีเหตุผลและแบบไม่ต้องมีเหตุผล

(3) ความเป็นกลางในระบบไต่สวน

ศาลในระบบไต่สวน จะมีบทบาทในการค้นหาความจริงมากกว่าศาลในระบบกล่าวหา⁴⁷ ไม่ว่าจะเป็นการสืบพยาน ซักถามพยานหรือเรียกพยานมาสืบเอง ศาลมีบทบาทหลักส่วนคู่ความจะเป็นผู้ช่วยศาลในการค้นหาพยานหลักฐาน คู่ความอาจเสนอหัวข้อให้ศาลถามพยาน ในการพิจารณาคดีและการสืบพยานไม่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดอย่างในระบบกล่าวหา ทำให้อาจมีข้อสงสัยว่า ศาลในระบบนี้ซึ่งมีบทบาทที่กระตือรือร้นไม่วางเฉยในการค้นหาความจริงจะมีความเป็นกลางอย่างในระบบกล่าวหาหรือไม่ ซึ่งจะได้พิจารณาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

(3.1) ประเทศเยอรมนี

เพื่อเป็นการขจัดความเป็นไปได้ที่ผู้พิพากษาจะดำเนินการในทางหนึ่งทางใด ที่อาจมีอิทธิพลต่อการพิจารณาคดี และเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของคู่ความในคดี และคงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นในความเป็นกลางของกระบวนการยุติธรรม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศ

⁴⁷ ญัฐพงศ์ กุลเมธี, “เหตุห้ามและเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น. 27-106.

เยอรมนีได้บัญญัติเหตุห้ามและเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ ในมาตรา 22 ถึง มาตรา 31 ดังรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

(1) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 22 และมาตรา 23 บัญญัติเหตุห้ามผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี สรุปได้ว่า กฎหมายกำหนดลักษณะต้องห้ามในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาไว้โดยการแยกเป็นระดับความร้ายแรงกล่าวคือ ในมาตรา 22 จะเป็นกรณีที่มีความร้ายแรงและมีแนวโน้มที่จะมีความเสี่ยงสูงที่ผู้พิพากษาจะเกิดอคติ เกิดความลำเอียง ความไม่เป็นกลาง หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์ส่วนรวมได้ง่ายและค่อนข้างชัดเจน โดยไม่ต้องอาศัยพฤติกรรมการแวดล้อมอื่นประกอบเพราะเป็นเหตุที่เกิดขึ้นจากตัวผู้พิพากษาและมีอยู่ก่อนที่ผู้พิพากษานั้นจะเข้าทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่ผู้พิพากษาเป็นผู้เสียหายเองหรือเป็นญาติกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น แม้ว่าผู้พิพากษาจะรู้สึกว่าเขาเองสามารถที่จะรักษาความเป็นกลางได้ก็ตามหรือแม้แต่คู่ความจะเชื่อมั่นในความเป็นกลางด้วยก็ตาม

ส่วนมาตรา 23 เหตุห้ามเพราะผู้พิพากษานั้นเคยมีส่วนร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นมาก่อน ซึ่งทั้งสองมาตราดังกล่าวได้บัญญัติห้ามผู้พิพากษาที่มีลักษณะต้องห้าม ไม่ให้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษา คำวินิจฉัยที่มีขึ้นก่อนถือว่าไม่สมบูรณ์ คำตัดสินคดีถือเป็นเหตุให้คู่ความสามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมายได้ แม้ว่าผู้พิพากษานั้นจะไม่รู้ถึงเหตุแห่งการตัดออกจากการพิจารณาตามมาตรา 22 หรือแม้คู่ความจะไม่รู้ถึงเหตุดังกล่าวในขณะที่ผู้พิพากษานั้นทำหน้าที่ก็ตาม แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงคำสั่งประทับฟ้องที่ได้วินิจฉัยไปก่อนแล้ว

(2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 24 บัญญัติเหตุคัดค้านหรือปฏิเสธผู้พิพากษาไว้ เพราะเกรงว่าจะเกิดความลำเอียงโดยต้องมีเหตุผลว่าเหตุนั้นอาจจะกระทบ กระเทือนต่อความเป็นกลางของผู้พิพากษา ซึ่งกรณีตามมาตรานี้ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความไม่เป็นกลางอยู่จริง เพียงแต่มีข้อสงสัยอย่างมีเหตุผลถึงความเป็นกลางตามมาตรฐานของวิญญูชนก็ถือว่าเป็นเหตุที่จะใช้สิทธิคัดค้านผู้พิพากษานั้นแล้วเหตุแห่งการคัดค้านเพราะกังวลต่อความไม่เป็นกลาง ได้แก่ ผู้พิพากษาไม่แต่งตั้งทนายความให้จำเลยตามที่จำเลยต้องการ หรือผู้พิพากษาพูดคุยกับจำเลยบ่อยครั้งในช่วงที่ไม่มีการสืบพยาน

(3) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน มาตรา 30 บัญญัติรับรองถึงการที่ผู้พิพากษาควรถอนตัวจากการพิจารณาคดีด้วยตนเอง เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้พิพากษาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นกลางได้ ผู้พิพากษาอาจปฏิเสธที่จะพิจารณาคดีและถอนตัวออกจากการพิจารณาดด้วยตนเอง ด้วยการแจ้งข้อเท็จจริงถึงเหตุที่ทำให้ตนไม่สามารถทำหน้าที่อย่างเป็นกลางได้ต่อศาลที่ตนสังกัด

(3.2) ประเทศฝรั่งเศส

การประกันสิทธิของคู่ความในคดีอาญา ให้ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมโดยผู้พิพากษาที่เป็นกลาง ไม่มีส่วนได้เสียและไม่ถือคติมีพื้นฐานมาจากบทบัญญัติของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ.1950 ในมาตรา 6 นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส มาตรา 688 ถึงมาตรา 674-2 ได้บัญญัติเหตุคัดค้านผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาในคดีอาญา แต่ไม่มีการบัญญัติเหตุตัดผู้พิพากษาออกจากการพิจารณาพิพากษาคดีแยกเป็นอีกมาตราต่างหากอย่างในกฎหมายเยอรมัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส มาตรา 688 บัญญัติเหตุที่คู่ความอาจใช้สิทธิในการคัดค้านผู้พิพากษา ได้แก่ กรณีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้พิพากษากับคู่ความในคดี และรวมถึงกรณีความสัมพันธ์ที่น่าจะเป็นเหตุคัดค้านได้ เพราะอาจจะทำให้ผู้พิพากษาไม่อิสระในการพิจารณาคดี ส่วนเหตุห้ามได้แก่ เคยมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีนั้นในศาลอื่นมาแล้ว รวมถึงในคดีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลในกรณีที่ผู้พิพากษานั้นมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีด้วย

จะเห็นได้ว่า ความเป็นกลางในระบบไต่สวนก็เหมือนกับความเป็นกลางในระบบกล่าวหา กล่าวคือ บทบาทของศาลในการพิจารณาพิพากษาคดีไม่ว่าจะเป็นเหตุจากภายนอกตัวผู้พิพากษา ได้แก่ ความอิสระไม่ถูกแทรกแซงจากเหตุใดๆ และพฤติการณ์ที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่เป็นกลาง หรือเหตุภายในตัวผู้พิพากษาซึ่งสำคัญยิ่งกว่าเหตุภายนอก ได้แก่ ผู้พิพากษาจะต้องเป็นคนมีจิตใจอิสระใครแทรกแซงไม่ได้ และต้องไม่มีอคติ ต้องมีจิตใจที่เป็นกลางปราศจากการมีส่วนได้เสียในคดีหรือการเป็นญาติกับคู่ความ

นอกจากนี้ต่างก็ให้สิทธิแก่คู่ความในการห้ามหรือคัดค้านผู้พิพากษา ที่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย ให้ถอนตัวหรือให้ออกจากการพิจารณาพิพากษาคดี และบางประเทศได้บัญญัติบทลงโทษทางวินัยไว้ด้วย

(4) ความเป็นกลางของผู้พิพากษาในประเทศไทย

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ต้องได้รับความคุ้มครองตามนัยมาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ให้ได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม สำหรับบทบาทของศาลในการพิจารณาคดีนั้นมีประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ บัญญัติข้อแนะนำว่าควรจะมีปฏิบัติหน้าที่ตุลาการอย่างไร และควรดำรงตนในสังคมอย่างไร และกำหนดไว้ว่า ถ้าหากประพฤติผิดจริยธรรมจะมีความผิดทางวินัยด้วย บทบัญญัติแห่งประมวลจริยธรรมที่เกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการพิจารณาคดีที่สำคัญ ได้แก่

ข้อ 1หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษา คือ การประสาทความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดี ซึ่งจำต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เทียงธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย และนิติประเพณี ทั้งจักต้อง

แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัดครบถ้วน เพื่อการนี้ผู้พิพากษาจึงต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระของตนและเทิดทูนไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการ

ข้อ 3 ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจึงต้องว่าตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวจตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ พึงความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม

ข้อ 14 ผู้พิพากษาพึงถอนตัวจากการพิจารณาและพิพากษาคดีเมื่อมีเหตุที่ตนอาจถูกคัดค้านได้ตามกฎหมาย หรือเมื่อมีเหตุประการอื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้พิพากษา อันอาจทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเสียความยุติธรรมและจำต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการจูงใจผู้พิพากษาซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นในภายหลังในประการที่อาจทำให้เสียความยุติธรรมได้

อนึ่ง ได้มีคำอธิบายไว้ดังนี้

(1) ความหมายของคำว่า ความยุติธรรม

Lord Denning อธิตอธิบตีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ของอังกฤษ ให้คำนิยามไว้ว่า “ความยุติธรรม ได้แก่ เรื่องที่บุคคลในสังคมซึ่งเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและมีความรู้สึกผิดชอบ เชื่อมั่นว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม”

(2) วางตนเป็นกลาง

หมายถึง ผู้พิพากษาจึงต้องแสดงออกซึ่งความเป็นกลางในการพิจารณาคดี ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติต่อคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเสมอเหมือนกันทุกประการ จำต้องไม่ทำให้คู่ความหรือผู้เกี่ยวข้องรู้สึกว่าคุณได้รับการปฏิบัติที่ด้อยกว่าผู้อื่น เช่น ไม่ควรตัดสินใจไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะให้ฝ่ายใดชนะคดี ไม่เข้าเป็นฝักเป็นฝ่ายใดเพียงแทนคู่ความฝ่ายที่ตนจะให้ชนะคดีนั้น

(3) ปราศจากอคติ

หมายถึง อคติสี่ประการ กล่าวคือ ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) โทษาคติ (ลำเอียงเพราะโกรธ) ภัยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) โมหาคติ (ลำเอียงเพราะเซลา) อคติสี่ประการนี้มิใช่มีต่อตัวบุคคลที่เป็นคู่ความ ทนายความ พยาน เท่านั้น แต่รวมถึงการมีอคติต่อข้อคิดเห็น ที่ทำ ความเชื่อ และประเพณีบางเรื่อง หรือต่อความผิดประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะอีกด้วย เช่น อาจตั้งข้อรังเกียจความผิดทางเพศมากกว่าความผิดฐานอื่นก็จะลงโทษสถานหนัก

(4) การถอนตัวจากการพิจารณา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 ถึงมาตรา 14 บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีอาจถูกคู่ความในคดีนั้นคัดค้านโดยอาศัยเหตุต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในมาตราต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจกำหนดระยะเวลาการคัดค้านการวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้าน และผลของการวินิจฉัยชี้ขาดคำคัดค้านไว้ด้วย โดยกฎหมาย กำหนดให้เป็นสิทธิของคู่ความที่จะคัดค้านและผู้

พิพากษาที่ถูกคัดค้านก็มีสิทธิที่จะไม่ถอนตัวก็ได้ แต่โดยจริยธรรมแล้ว ผู้พิพากษาผู้นั้นพึงถอนตัว เว้นแต่ตนเองเห็นว่าข้อคัดค้านนั้นไม่มีมูล หรือไม่มีเหตุผลสมควร เช่น คัดค้านเพื่อประวิงคดีหรือ กลั่นแกล้ง หรือมีเหตุอันไม่สุจริตใจประการอื่น ซึ่งเมื่อมีการคัดค้านและผู้พิพากษาไม่ยอมถอนตัว ก็ต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปตามกฎหมาย

ในคดีอาญา การตั้งข้อรังเกียจผู้พิพากษาจะนำบทบัญญัติว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวข้างต้นมาใช้บังคับด้วย ตามนัยแห่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 27 ประกอบกับมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา

ถ้าหากมีเหตุอื่นที่เกี่ยวกับตัวผู้พิพากษา อันอาจทำให้การพิจารณานั้นเสียความยุติธรรม แม้ไม่มีการคัดค้านจากคู่ความ เช่น หากผู้พิพากษานั้นเห็นว่าอาจจะทำให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คลางแคลงใจ หรือเห็นว่าตนเองเป็นเพื่อนสนิท หรือเป็นคู่กรณีกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาก่อน ก็ พึงถอนตัวจากการพิจารณาคดีนั้น

นอกจากนี้ ในการถวายสัตย์ปฏิญาณของตุลาการก่อนการปฏิบัติหน้าที่ต่อองค์ พระมหากษัตริย์ คำถวายสัตย์ปฏิญาณจะเน้นความยุติธรรม ปราศจากอคติเช่นเดียวกับผู้พิพากษา ประเทศอังกฤษ ดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะเทิดทูนและ จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโดยปราศจาก อคติทั้งมวล เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และความสงบสุขแห่งราชอาณาจักร ทั้งจะ สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ”⁴⁸

จึงเป็นที่เห็นได้ว่า ความเป็นกลางในการพิจารณาคดีไม่ว่าจะเป็นระบบใด ไม่ว่าศาลจะ มีบทบาทเชิงรุก (Active Role) หรือ มีบทบาทวางเฉย (Passive Role) ต่างก็ต้องยึดถือความเป็น กลางอย่างเคร่งครัด เพราะงานของศาลเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนถ้าผู้ พิพากษาไม่มีจริยธรรม ไม่เป็นกลาง คงไม่มีหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับความเป็นธรรม

4.4.3.2 กลไกของกฎหมายในภาคพื้นยุโรปที่ทำให้ศาลมีบทบาทเชิงรุก

ตามกฎหมายระบบซีวิลลอว์ ศาลจะมีบทบาทหลักในการค้นหาความจริงในลักษณะ บทบาทเชิงรุกควบคุมกระบวนการพิจารณาเป็นหลัก ศาลจะไม่ถูกจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงที่คู่ความเสนอ ต่อศาล ศาลจะเป็นผู้สืบพยาน ชักถามพยาน และมีอำนาจเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมได้แม้คู่ความ

⁴⁸ ไสภณ รัตนกร และ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 46 , น. 123-168.

มิได้นำพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนความของศาล ส่วนคู่ความเป็นเพียงผู้ช่วยนำเสนอ พยานหลักฐานเพื่อให้มีข้อเท็จจริงที่ครอบคลุมทุกประเด็น

ดังนั้น กฎหมายจึงได้บัญญัติโครงสร้างกระบวนการยุติธรรม ที่ทำให้ศาลสามารถใช้บทบาทเชิงรุกได้ด้วย⁴⁹ ซึ่งจะพิจารณาได้ดังนี้

(1) ประเทศเยอรมนี

การดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนี ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ที่ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายและเจ้าพนักงานของรัฐผู้รับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้องในชั้นนี้ คือ “พนักงานอัยการ” การดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องในเยอรมนีเป็นกระบวนการเดียวกันกล่าวคือ อัยการมีหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้อง (Vorverfahren) แม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติให้ตำรวจมีหน้าที่ต้องติดตามการกระทำความผิดอาญาและต้องกระทำการทุกอย่างโดยไม่ชักช้า แต่ตำรวจก็มีฐานะเป็นเพียงผู้ช่วยอัยการเท่านั้น ทั้งนี้ ไม่ว่าการที่ตำรวจกระทำไปนั้นจะเป็นการต้องกระทำไปก่อนตามกฎหมายหรือทำตามคำสั่งของอัยการ ตำรวจก็ต้องรายงานต่ออัยการโดยเร็วที่สุดจึงอาจกล่าวได้ว่าอัยการมีอำนาจในการเริ่มคดี การดำเนินคดีต่อไปและการวินิจฉัยสั่งคดีได้เองทั้งสิ้น

อัยการดำเนินคดีอาญาตามหลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย (Legality Principle) กล่าวคือ เมื่อทราบและมีเหตุผลอันควรเชื่อได้ว่า ได้มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น อัยการมีหน้าที่ต้องดำเนินคดีนั้นแต่กฎหมายก็ได้บัญญัติข้อยกเว้นกรณีที่อัยการอาจไม่ดำเนินคดีได้ เช่น กรณีความเล็กน้อยของคดีได้แก่ ความชั่ว ของผู้ต้องหาเล็กน้อยและไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะในการดำเนินคดีชั้นก่อนฟ้องนี้เรียกว่า การไต่สวนเบื้องต้น (Gerichtliche Voruntersuchung) ในการสอบสวน อัยการต้องสอบสวนข้อเท็จจริงทั้งที่เป็นผลร้ายและผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย ส่วนการฟ้องคดีต่อศาล อัยการต้องสรุปสำนวนเสนอพร้อมคำฟ้อง ทำให้ศาลได้ทราบข้อเท็จจริงก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล จึงทำให้ศาลสามารถใช้บทบาทเชิงรุกในการค้นหาข้อเท็จจริงได้ เช่น ศาลเรียกพยานมาสืบได้เพราะทราบข้อเท็จจริงเบื้องต้นแล้วจากสำนวนการสอบสวนนั่นเอง

(2) ประเทศฝรั่งเศส

การดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ที่การค้นหาความจริงเป็นหน้าที่ของรัฐเพื่อพิสูจน์การกระทำผิดของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับความเสียหายคือรัฐและเจ้าพนักงานของรัฐผู้รับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้องคือ “พนักงานอัยการ” เนื่องจากการกระทำความผิดนั้นกระทบถึงผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม ประเทศฝรั่งเศสไม่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาโดยตรงต่อศาล แต่อาจฟ้องคดี

⁴⁹ วิภา ปิ่นวีระ , อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 45 , น.50.

แห่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา โดยร้องขอเข้าเป็นคู่ความฝ่ายแพ่งต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาทำให้มีผลเช่นเดียวกับการยื่นฟ้องคดีอาญาของอัยการ กล่าวคือ ทำให้การดำเนินคดีอาญาเริ่มขึ้นเป็นการบังคับให้อัยการต้องเข้ามาเป็นคู่ความในการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจของศาลและอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐในคดีอาญา

การสอบสวนคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส ตำรวจฝ่ายคดีจะทำการสอบสวนเบื้องต้นโดยอยู่ภายใต้กำกับของอัยการ อัยการอาจยื่นฟ้องต่อศาลโดยตรงหรือให้ศาลไต่สวนทำการสอบสวนก่อน ในคดีความผิดอุกฉกรรจ์ (Crime) ศาลไต่สวน (Jurisdiction d' Instruction) จะต้องทำการสอบสวนคดีก่อนฟ้องต่อศาลตัดสิน (Juridiction de Jugement)

ส่วนคดีความผิดระดับกลาง (Delit) อัยการอาจยื่นฟ้องต่อศาลตัดสินโดยตรง หรือศาลไต่สวนทำการสอบสวนก่อนก็ได้ ในการสอบสวน ศาลไต่สวนต้องได้รับความเห็นชอบจากอัยการ ศาลไต่สวนจะดำเนินการด้วยตนเองหรือมอบให้ตำรวจทำการสอบสวนบางกรณีแทนได้ เช่น การสอบพยาน สอบผู้เสียหาย ทำการจับกุมผู้ต้องหา แต่กฎหมายก็บัญญัติกรณีที่ศาลไต่สวนต้องทำด้วยตนเอง ได้แก่ การออกกฎหมายอาญา การทำบันทึกและการออกคำสั่ง

ในการสอบสวน ศาลไต่สวนอาจทำทุกอย่างที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ในการค้นหาความจริง ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำผิดและในส่วนที่เกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิด ทั้งในด้านที่เป็นผลร้ายและในด้านที่เป็นผลดีต่อผู้ต้องหา และในการฟ้องคดี จะต้องส่งสำนวนพยานหลักฐานต่างๆ ซึ่งทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรไปให้แก่ศาลตัดสินเพื่อพิจารณาพิพากษาต่อไป ซึ่งศาลตัดสินก็มีอำนาจที่จะให้พยานมาให้การต่อศาลด้วยวาจาได้อีก เพราะถือหลักว่าการที่ศาลไต่สวนไต่สวนได้ฟังเองจะมีความเข้าใจดีกว่าการอ่านในคำให้การ ตามหลักจิตวิทยาพยาน และในการพิจารณาคดีของศาลอาญาทุกศาลจะต้องมีอัยการเข้าร่วมพิจารณาคดีหรือเข้าฟังการพิจารณาคดี ถ้าขาดอัยการแล้ว จะถือว่าการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า ประเทศเยอรมนีและฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายระบบซีวิลลอว์ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ที่รัฐต้องเข้ามาดูแลการดำเนินคดีอาญาโดยการร่วมมือกันของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมในการค้นหาความจริงนั้น ต่างก็มีโครงสร้างของกฎหมายอันเป็นกลไกที่จะทำให้ศาลสามารถไขบัพทบาทเชิงรุกได้ กล่าวคือ อัยการมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อเท็จจริงตั้งแต่ขั้นสอบสวนร่วมกับตำรวจ ทำให้ในขั้นก่อนฟ้องได้มีการค้นหาข้อเท็จจริงอย่างแท้จริง ทำให้อัยการทราบข้อเท็จจริงหรือได้สัมผัสพยานหลักฐานด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อผู้ถูกกล่าวหา และในการฟ้องคดีอัยการหรือศาลไต่สวน(ฝรั่งเศส) ก็จะต้องส่ง “สำนวนพยานหลักฐาน” ให้แก่ศาลตัดสิน ทำให้ศาลทราบข้อเท็จจริงทั้งที่เป็นผลร้ายและผลดี อีกทั้งองค์ประกอบความผิดที่ศาลอาจจะตรวจสอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป

4.4.3.3 บทบาทของศาลไทยในทางปฏิบัติ

การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยได้มีการแบ่งแยกการสอบสวน ฟ้องร้องออกจากการดำเนินคดีในชั้นศาล ซึ่งการพิจารณาคดีของศาลไทยกระทำโดยผู้พิพากษา ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ศาลไทยได้รับอิทธิพลในการดำเนินคดีมาจากประเทศอังกฤษ จึงทำให้หลักกฎหมายกับแนวทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้ จะได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของศาลในทางปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

(1) บทบาทของศาลชั้นก่อนฟ้องคดี

คือการดำเนินการทั้งปวงของเจ้าพนักงานก่อนการยื่นฟ้อง อันได้แก่ การสอบสวนของพนักงานสอบสวนและการดำเนินการของพนักงานอัยการก่อนการยื่นฟ้อง กระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเดียวกัน แม้ว่าเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่จะมีหลายฝ่ายก็ตาม โดยจะพิจารณาบทบาทของศาลในชั้นตอนนี้ ดังนี้

(1.1) บทบาทของศาลในการค้นและจับ

การออกหมายค้นและการออกหมายจับ ถือได้ว่าเป็นสิ่งแรกที่ศาลเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะหมายทั้งสองชนิดนี้ เป็นมาตรการสำคัญในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ

หมายค้นเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีของเจ้าพนักงาน การค้นที่ไร้ฐานเป็นการกระทำที่กระทบสิทธิเจ้าบ้าน เป็นสิทธิที่สำคัญของมนุษย์ ดังนั้น เมื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเพื่อความ เป็นเสรีนิยม นานาอารยประเทศจึงได้มอบหน้าที่ให้ศาล เป็นผู้ตรวจสอบอำนาจรัฐเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบภายนอก (accountability)

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 59/1 ก่อนออกหมายจับจะต้องปรากฏพยานหลักฐานตามสมควรที่ทำให้ศาลเชื่อ โดยที่เหตุแห่งการออกหมายจับก็เป็นไปตาม มาตรา 66 สำหรับกรณีตัวอย่างที่ทำให้เห็นบทบาทของศาลในกรณีนี้ เช่น คดีนายสุณัย มโนมัยอุดม ซึ่งศาลชั้นต้นออกหมายจับในคดีหมิ่นประมาท ในขณะที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีตำแหน่งถึงอธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ และกรณีที่ศาลอาญาออกหมายจับ 9 แก่นำพันธมิตร ในข้อหาที่ร้ายแรง กล่าวคือ ข้อหาทกบฏ โดยต่อมาศาลอุทธรณ์ได้มีคำสั่งให้เพิกถอนหมายจับในเวลาต่อมา

ทำให้เห็นได้ว่า เกิดบทบาทในการตรวจสอบพยานหลักฐานในการอนุมัติหมายจับให้แก่พนักงานสอบสวนหรือไม่ อันเป็นการกระทบต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

(1.2) บทบาทศาลกับการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ

ในประเทศที่ถือหลักนิติรัฐ เมื่อมีการจับบุคคล ไม่ว่าจะจับโดยมีหมายจับหรือไม่ มีหมายจับก็ตาม เจ้าพนักงานผู้ทำการจับต้องนำผู้ถูกจับไปศาลในทันทีหรืออย่างช้าในวันรุ่งขึ้น เพื่อศาลจะได้ตรวจสอบว่า “เหตุออกหมายจับ” หรือ “เหตุที่จะจับได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ” มีหรือไม่

หากไม่มีเหตุต่อไปอีกแล้วศาลก็จะสั่งปล่อยตัวผู้ถูกจับทันที แต่หากเหตุยังมีอยู่ศาลก็จะสั่งขังผู้ถูกจับนั้นไว้ ฉะนั้น เหตุที่ออกมาหมายจับหรือเหตุที่จะต้องจับได้โดยไม่ต้องมีหมายกับเหตุที่จะสั่งขังผู้ถูกจับนั้นไว้จึงเป็นเหตุเดียวกันและเป็นเหตุสำคัญและร้ายแรง ที่หากไม่เอาตัวผู้ถูกจับไว้ในอำนาจรัฐแล้วก็จะเกิดความเสียหายต่อการดำเนินคดีต่อไปกับผู้นั้น

แต่ในเรื่องนี้ทางปฏิบัติของไทยได้ผิดเพี้ยนไป กล่าวคือ ในเรื่องการขังผู้ถูกจับตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะมีการตรวจสอบเป็นระยะ ๆ ของการฝากขัง เพราะศาลสามารถตรวจสอบเหตุได้ทุกครั้งที่มีการฝากขังต่อ อย่างไรก็ตาม จากความไม่เข้าใจหลักกฎหมายข้อนี้ การสั่งอนุญาตตามคำร้องขอฝากขังของเจ้าพนักงาน จึงเกือบเป็นไปโดยอัตโนมัติและทำให้ศาลไม่จำเป็นต้องรอบคอบในการตรวจสอบถึงความจำเป็นในการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ

ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อกรณีมีความจำเป็นอย่างแท้จริง หลักการนี้ต้องใช้ในชั้นพิจารณาคดีของศาล ถึงแม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 88 จะบัญญัติว่า “นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องจำเลยที่ต้องขังตามกฎหมายศาลฯ จะขังจำเลยต่อไปหรือปล่อยชั่วคราวก็ได้” ซึ่งอาจทำให้เข้าใจได้ว่าถ้าไม่มีการขอปล่อยชั่วคราวแล้ว จะต้องเอาตัวไว้ในอำนาจรัฐจนกว่าคดีจะเสร็จสิ้นก็ตาม

(2) บทบาทของศาลชั้นประทับฟ้อง

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ศาลจะต้องพิจารณาว่า ศาลสมควรประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ศาลจะพิจารณาเพียงมูลคดีเท่านั้นซึ่งโดยปกติในคดีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีนั้น ศาลอาจจะเห็นว่าคดีมีมูลและสั่งประทับฟ้องไปได้เลย แต่ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องนั้น ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอจึงจะสั่งประทับฟ้องได้ เพราะกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นกระบวนการบังคับตามกฎหมาย หากไม่กระทำย่อมทำให้การประทับฟ้องเสียไป ดังที่ ศาลฎีกาเคยกล่าวไว้ว่า

“บทบัญญัติเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน” กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่เป็นเงื่อนไขบังคับให้ต้องทำก่อน (pre-requisite) และศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยอีกว่า

“คดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์แล้ว ศาลชั้นต้นสั่งประทับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนนั้น ไม่ใช่การกระทำของโจทก์ จึงปราศจากข้ออ้างที่จะยกฟ้องโจทก์ และการที่จำเลยไม่ให้การรับสารภาพ ไม่คัดค้านจะเท่ากับรับว่าคดีโจทก์มีมูล ก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้จึงให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาพิพากษาต่อไป”

จากคำกล่าวข้างต้นของศาลฎีกาแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของศาลตามหลักการตรวจสอบอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องศาลก็มีหน้าที่ต้องตรวจสอบ

โดยจะพิจารณาบทบาทของศาลในชั้นตอนนี้ ดังนี้

(2.1) บทบาทของศาลกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็น “การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ซึ่งตามมาตรา 32 รัฐเป็นใหญ่แล้ว แต่ความเสียหายก็เกิดจากฝ่ายรัฐคือ จากแนวทางปฏิบัติของศาลซึ่งผิดหลักเกณฑ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะ

มาตรา 31 บัญญัติว่า “คดีอาญาที่มีโทษความผิดต่อส่วนตัวซึ่งผู้เสียหายยื่นฟ้องแล้ว พนักงานอัยการจะยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในระยะก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดก็ได้”

การที่พนักงานอัยการจะมีโอกาสพิจารณาว่าสมควรเข้าร่วมเป็นโจทก์หรือไม่ ในเบื้องต้นพนักงานอัยการจะต้องทราบก่อนว่าผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องคดีความผิดอาญาแผ่นดินไว้ ถึงแม้ว่ากฎหมายจะได้บัญญัติไว้โดยตรงว่า เมื่อผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องคดีความผิดอาญาแผ่นดินให้ศาลแจ้งให้พนักงานอัยการทราบ แต่โดยเหตุผลของเรื่อง (nature of thing) ศาลที่รับฟ้องคดีความผิดอาญาแผ่นดินโดยผู้เสียหายมีหน้าที่จะต้องแจ้งให้พนักงานอัยการทราบ ซึ่งในทางปฏิบัติศาลไม่เคยได้แจ้งเรื่องให้พนักงานอัยการทราบ เมื่อศาลไม่ได้ทำหน้าที่ตามที่ต้องกระทำความเสียหายต่อส่วนรวมจึงอาจเกิดขึ้นได้

(2.2) บทบาทของศาลกับการตรวจฟ้องของพนักงานอัยการ

ฟ้องเป็น “วัตถุในคดี” (Prozessgegenstand) เป็นข้อกล่าวหาหรือ “ข้อหา” ทำนองเดียวกับข้อหาในชั้นสอบสวน กล่าวคือ ฟ้องเป็น “ข้อหาในชั้นศาล”

ในชั้นสอบสวน มาตรา 134 พนักงานสอบสวนต้องแจ้ง “ข้อหา” ให้ผู้ต้องหาทราบข้อหาในที่นี้ไม่ใช่แจ้งฐานความผิด แต่เป็นการกระทำหรือข้อเท็จจริงที่อ้างว่าเป็นความผิด การแจ้งข้อหาที่ถูกต้อง คือ “การแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหาได้ก่อขึ้น และยืนยันให้ผู้ต้องหาทราบว่า การกระทำของผู้ต้องหาเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด ”

เพราะหากไม่แจ้งดังกล่าวแล้ว ผู้ต้องหาก็คงไม่สามารถเข้าใจได้และไม่สามารถโต้แย้งได้อย่างถูกต้อง และหลักฟังความทุกฝ่ายก็就会被กระทบกระเทือน การแจ้งข้อหาที่เป็นการแจ้งฐานความผิดที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน จึงไม่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นทางที่ปฏิบัติที่ผิดกันมาตลอด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า “ ฟ้อง ” เป็น “ ข้อหาในศาล ” มาตรา 158 (5) จึงบัญญัติว่าต้องบรรยายฟ้องให้ชัดเจนว่าเขาได้กระทำความผิดอย่างไรและผิดกฎหมายอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้ถูกต้องตามหลักฟังความทุกฝ่ายเพื่อจำเลยจะได้กล่าวแก้ได้ถูกต้อง

แต่ในทางปฏิบัติตามปกติมิได้บรรยายการกระทำหากแต่บรรยายองค์ประกอบของกฎหมายเท่านั้น การบรรยายฟ้องที่ถูกต้องจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาฟ้องเคลือบคลุม ซึ่งตามมาตรา 161 กำหนดให้ “ศาลมีหน้าที่ต้องตรวจคำฟ้องว่าถูกต้องหรือไม่” เมื่อมีการบรรยายฟ้องที่ไม่ถูกต้องดังกล่าวมาแล้ว การตรวจฟ้องของศาลจึงไร้ความหมาย และทำให้เกิดการยกฟ้องเพราะเหตุเล็กน้อยๆ (technicality) ขึ้นดังที่เห็นกันอยู่โดยทั่วไป

(2.3) บทบาทของศาลกับการสั่งประทับฟ้องของพนักงานอัยการ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการวินิจฉัยมูลคดีของศาลว่าสมควรรับคดีไว้ เพื่อทำการตรวจสอบความจริงในชั้นพิจารณาพิพากษาต่อไปหรือไม่

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการดำเนินคดีอาญาใช้ “หลักการตรวจสอบ” ในการดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงาน พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการต้องตรวจสอบความจริงของเรื่องอย่างละเอียด และต้องตรวจสอบอย่างถึงแก่นแท้แล้ว การที่ศาลจะประทับฟ้องของพนักงานอัยการ โดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องก็ย่อมจะมีเหตุผล

ดังนั้น ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการ ย่อมแสดงออกจากการที่ศาลได้สังเกตการณ์ปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการประจำศาลนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังเกตจากสถิติยกฟ้องในข้อเท็จจริง กล่าวคือ ถ้าสถิติการยกฟ้องคดีของพนักงานอัยการแห่งท้องที่มีจำนวนสูงแล้วศาลก็ชอบที่จะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อน แนนอนว่าการสั่งดังกล่าวของศาลจะส่งผลให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนต้องทำงานด้วยความรอบคอบมากขึ้น

ในระบอบประชาธิปไตยการตรวจสอบภายนอก(accountability)เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเมื่อคำนึงถึงว่า ในระบบกฎหมายของไทยการฟ้องคดีของพนักงานอัยการมิได้มีการแนบสำนวนการสอบสวนไปเพื่อประกอบการสั่งประทับฟ้องของศาลแต่อย่างใด คงมีแต่เพียงคำฟ้องเท่านั้นพนักงานอัยการจึงต้องปฏิบัติให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาต่อศาลและต่อประชาชนด้วย

(2.4) บทบาทของศาลกับการตรวจสอบอำนาจดำเนินคดี

เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล มิใช่ว่าศาลจะมีอำนาจรับคดีไว้พิจารณาพิพากษาได้ทุกเรื่อง หากแต่ศาลต้องตรวจสอบอำนาจดำเนินคดีของตนเองก่อนว่ามีอำนาจรับคดีนั้นไว้พิจารณาพิพากษาหรือไม่ หรือหลังจากศาลที่รับคดีใดไว้พิจารณาแล้วจะมีอำนาจพิจารณาคดีต่อไปจนกระทั่งมีคำพิพากษาได้หรือไม่ ซึ่งการตรวจสอบอำนาจดำเนินคดีนี้จะต้องกระทำก่อนการกระทำใดๆ ในคดี เพราะว่าเป็นเงื่อนไขที่ต้องพิจารณาก่อน (Prerequisite) ทั้งนี้ ศาลจะต้องยกขึ้นวินิจฉัยเองโดยพลการ (ex officio) และต้องตรวจสอบในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี (at every stage) เพราะอำนาจดำเนินคดีเป็นเงื่อนไขของการฟ้องคดี (Prerequisites for prosecution) และเป็นเงื่อนไขของการพิจารณาพิพากษาคดีด้วย (Prerequisites for trial)

แต่ในทางปฏิบัติของศาลในการตรวจสอบอำนาจในการดำเนินคดีนี้ มิได้เป็นไปตามหลักการดังกล่าว กรณีจึงเกิดมีคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 1954/2530 ที่ยกฟ้องโจทก์ เนื่องจากคดีขาดอายุความ หรือกรณีผู้เสียหายมิได้ร้องทุกข์ภายในอายุความร้องทุกข์ เป็นต้น ทั้งๆที่เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องอายุความคำร้องทุกข์ในคดีความผิดอันยอมความได้นั้น ศาลชั้นต้นจะต้องตรวจสอบตั้งแต่ในชั้นตรวจคำฟ้อง ก่อนที่จะมีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาแล้วหรือกรณีที่คู่ความขอให้ศาลชี้ขาดเบื้องต้นในปัญหาข้อกฎหมายเรื่อง อำนาจดำเนินคดี ตามมาตรา 24 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประกอบมาตรา 15 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ศาลกลับสั่งให้ “รอวินิจฉัยพร้อมคำพิพากษา” เช่น คำพิพากษาคดีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นต้น

ซึ่งกรณีทั้งสองเป็นตัวอย่างสำคัญในบทบาทศาลที่จะประกันคุณภาพความยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าหากมีการดำเนินคดีและสืบพยานหลักฐานเสร็จสิ้น จนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้ว หากศาลพิพากษาลงโทษจำเลยแล้ว ต่อมาจำเลยยื่นอุทธรณ์ ฎีกา ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริง และปัญหาข้อกฎหมายเรื่อง อำนาจดำเนินคดี เช่น คดีขาดอายุความ ต่อมาหากศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วยและมีคำพิพากษายกฟ้อง เท่ากับว่าจำเลยต้องถูกดำเนินคดีโดยไม่จำเป็น หรือ หากถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีก็จะทำให้เสียเสรีภาพ หรือหากได้รับการประกันตัว ก็จะต้องเดินทางมาศาลตามกำหนดนัดทุกครั้งไป

สำหรับหลักในการตรวจสอบอำนาจดำเนินคดีในศาลนั้น จะพิจารณาจากข้อความคิดว่าด้วยอำนาจดำเนินคดีของศาล หมายถึง การที่ศาลตรวจสอบว่าการเริ่มต้นคดีหรือดำเนินคดีต่อไปของศาลจะต้องมีหรือไม่มีข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ใดๆ ที่ให้หรือตัดอำนาจดำเนินคดีของศาล เช่น สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระบับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 หรือไม่

กระบวนการพิจารณาที่สำคัญของศาล คือ การพิจารณาและการวินิจฉัย (Adjudication) ซึ่งการวินิจฉัยชี้ขาดคดี แบ่งออกได้เป็น

- (1) การวินิจฉัยชี้ขาดในทางเนื้อหา (Substantive adjudication)
- (2) การวินิจฉัยชี้ขาดในทางพิจารณา (Formal adjudication)

การตรวจสอบอำนาจดำเนินคดี เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลที่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดในทางพิจารณาที่ต้องถูกประเมินความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องได้รับการพิจารณาก่อนในลำดับการวินิจฉัยปัญหาในคดีอาญา หากศาลไม่พิจารณาคดีให้เป็นไปดังนี้แล้วถือว่าไม่เป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะขาดพื้นฐานทางวิธีพิจารณารองรับต้องมีการเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิด

ระเบียนต่อไป (มาตรา 27 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประกอบมาตรา 15 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

(2.5) บทบาทของศาลกับการไต่สวนมูลฟ้อง

การไต่สวนมูลฟ้อง เป็นขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล และเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่กฎหมายกำหนดบทบาทให้ศาลปฏิบัติ เมื่อศาลได้ตรวจคำฟ้องแล้ว กล่าวคือ เมื่อคดีอาญาเข้าสู่ขั้นตอนการยื่นฟ้องคดี และศาลเห็นว่าฟ้องนั้นถูกต้องตามกฎหมาย⁵⁰ แล้ว ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องเสมอ ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้⁵¹

สำหรับวัตถุประสงค์ของการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อเป็นเครื่องมือของศาลในการใช้ดุลพินิจ ประทับรับฟ้องโจทก์ เพื่อให้ศาลได้วินิจฉัยพยานหลักฐานโจทก์ในเบื้องต้นก่อนว่าคดีอาญาที่โจทก์ นำมายื่นฟ้องจำเลยต่อศาลนั้น โจทก์มีพยานหลักฐานเบื้องต้นเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของ จำเลยในชั้นพิจารณาคดีหรือไม่ หากผลการไต่สวนมูลฟ้องปรากฏว่าคดีมีมูล ศาลก็จะได้มีคำสั่ง ประทับรับฟ้องไว้พิจารณาต่อไป เฉพาะกรณีที่มิมีมูล ถ้าคดีไม่มีมูล ก็จะพิพากษายกฟ้อง⁵² ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิ เสรีภาพของบุคคลที่ถูกกล่าวหา ที่จะต้องเดือดร้อนโดยไม่สมควร

โดยเฉพาะคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ กฎหมายได้บัญญัติในเชิงบังคับให้ศาลไต่สวนมูลฟ้อง ก่อนวันแต่ คดีที่พนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วย กฎหมายเปิดโอกาสให้ ศาลใช้ดุลพินิจได้ ทั้งนี้ เพื่อศาลจักได้กลั่นกรองคดีชั้นหนึ่งก่อนว่า การกระทำของจำเลยที่ถูก ราษฎรด้วยกันเองฟ้องร้องกล่าวหาว่า มีมูลจะประทับรับฟ้องให้ตกเป็นจำเลย อยู่ในอำนาจของศาล ที่จะทำการพิจารณาพิพากษาต่อไปหรือไม่ อันเป็นวิธีป้องกันการแก่งแย่งบีบบังคับโดยตรง หรือ ทางอ้อมที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่ราษฎรด้วยกันเองโดยไม่จำเป็น

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ ศาลชั้นต้นจะพิพากษายกฟ้อง โดยไม่นัดไต่สวนมูลฟ้อง หรือ นัดไต่สวนมูลฟ้องแล้วพิพากษายกฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้อง หรือไต่สวนมูลฟ้องแล้วพิพากษายก ฟ้องก็ได้ เพราะเป็นดุลพินิจในการดำเนินกระบวนการให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยเร็วและชอบด้วย กฎหมาย กล่าวคือ กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องมิได้หมายความว่าให้นายพยานบุคคลมาสืบเท่านั้น

⁵⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158, 161

⁵¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

⁵² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167

แม้ไม่มีการสืบพยานแต่ศาลสอบถามข้อเท็จจริงจากโจทก์ประกอบเอกสารที่โจทก์อ้างส่ง แล้วโจทก์แถลงรับ ก็ถือว่าได้มีการไต่สวนมูลฟ้องแล้ว⁵³

ส่วนคดีที่พนักงานอัยการไต่ยื่นฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกัน หรือคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะไม่อยู่ในบังคับให้ต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน แต่ให้เป็นดุลพินิจหากศาลเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ทั้งนี้ เพราะคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์จะยื่นฟ้องจำเลยได้นั้น คดีจะต้องผ่านการสอบสวนของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเสียก่อน และผ่านการพิจารณาสั่งคดีของพนักงานอัยการอีกด้วย ซึ่งมีระบบตรวจสอบดุลและคานอำนาจกันระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ตามหลักการตรวจสอบ (Examination Principle)

ในการดำเนินคดีอาญาซึ่งพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการต้องตรวจสอบความจริงของเรื่องอย่างละเอียด และต้องตรวจสอบอย่างมีความเป็นภาวะวิสัย (Objective) และเมื่อศาลเชื่อว่าเจ้าพนักงานได้ตรวจสอบอย่างถึงแก่นแล้ว การที่ศาลจะประทับรับฟ้องของพนักงานอัยการโดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนจึงเป็นเรื่องที่มีเหตุผล⁵⁴ และในทางตรงกันข้ามถ้าศาลไม่แน่ใจว่าคดีที่อัยการได้กลั่นกรองมานั้นสมควรที่จะดำเนินคดีจำเลยต่อไปหรือไม่ ศาลก็มีดุลพินิจสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก็ได้

แต่ในทางปฏิบัติที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้นั้น ก็ไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องของอัยการเลย ศาลจะประทับรับฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เสมอ แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องนี้ ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการย่อมแสดงออกจากการที่ศาลได้สั่งเหตุการณ์ปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการประจำศาลนั้นๆ หากมีสถิติฟ้องในข้อเท็จจริงในอัตราสูงแล้ว ศาลก็ควรใช้ดุลพินิจสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้อง อันจะส่งผลให้ทั้งพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการต้องทำงานด้วยความรอบคอบมากขึ้น ในการตรวจสอบค้นหาความจริงขึ้นสอบสวนและสั่งคดี⁵⁵

เกี่ยวกับเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์นี้ ได้มีการศึกษาไว้บ้างแล้วโดยมีการเสนอแนะให้แก่ไขบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวคือ

(ก) ให้ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีความผิดอัตราโทษสูงทุกคดี ซึ่งอาจจำกัดเฉพาะคดีที่ต้องพิจารณาในศาลอาญา หรือศาลจังหวัด

⁵³ คำพิพากษาฎีกาที่ 4775/2530 (สงเสริม) น. 287

คำพิพากษาฎีกาที่ 1334/2532 (สงเสริม) น. 118

⁵⁴ คณิต ฌ นคร, “บทบาทของศาลในคดีอาญา,” วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต, ฉบับที่ 1 ปีที่ 1, น. 61 (มกราคม-มิถุนายน 2544)

⁵⁵ เพิ่งอ้าง, น. 62.

(ข) คดีความผิดอื่นนอกจากในข้อ (ก) ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้⁵⁶

ซึ่งข้อเสนอดังกล่าว จะตรงกับการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกาที่มุ่งคุ้มครองประโยชน์ของจำเลยที่ถูกฟ้องว่ากระทำผิดอาชญากรรม โดยโจทก์ต้องแสดงหลักฐานให้พอเพียงที่จะให้ศาลพอใจว่า คดีมีเหตุเป็นไปได้ที่จะเชื่อได้ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำ

อย่างไรก็ดี ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งได้สืบทอดระบบกฎหมาย Common Law มาจากประเทศอังกฤษ ไม่ใช้ระบบการกลั่นกรองว่าคดีมีมูลโดยการสอบสวนหรือการสอบสวนไม่ใช่และเงื่อนไขของการฟ้องคดีอาญาต่อศาล ดังนั้น พนักงานอัยการจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสอบสวนและมีส่วนร่วมในการสอบสวน คอยให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษาแก่เจ้าพนักงานในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์การกระทำผิดของผู้ต้องหาในคดีอาญาและการฟ้องคดีอาญาต่อศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาคือเป็นอำนาจรัฐเท่านั้น กล่าวคือ พนักงานอัยการเท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดี การฟ้องคดีอาญาต่อศาลของพนักงานอัยการทำได้ 2 รูปแบบ คือ

ประการแรก โดยคำสั่งอนุญาตให้ฟ้อง (Indictment) โดยผ่านการไต่สวนมูลฟ้องของคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ในคดีอาญาความผิดร้ายแรง (Felony) และ

ประการที่สอง โดยคำฟ้องของพนักงานอัยการที่เรียกว่า Information ซึ่งพนักงานอัยการไม่ต้องนำคดีไปไต่สวนมูลฟ้องในคณะลูกขุนใหญ่ โดยจะใช้กับคดีอาญาความผิดเล็กน้อย (Misdemeanors)⁵⁷

จากการศึกษาถึงบทบาทของศาลชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ ก็จะพบว่า

(1) ในกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดี เห็นว่าในทางปฏิบัติศาลได้ใช้บทบาทในการกลั่นกรองคดีในเบื้องต้นแล้ว แต่เนื่องจากกฎหมายมิได้เปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานมาสืบหักล้างได้ในชั้นนี้ ศาลจึงยังคงมีอาจได้รับข้อเท็จจริงที่ครบถ้วน อันอาจมีคำพิพากษายกฟ้องได้

(2) ในคดีที่อัยการเป็นโจทก์ หรือในคดีที่พนักงานอัยการได้ ยื่นฟ้องจำเลยในข้อหาเดียวกัน ในทางปฏิบัติศาลจะไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องของอัยการเนื่องจากตามระบบกฎหมายวิธี

⁵⁶ อนันต์ ยมจินดา, “การไต่สวนมูลฟ้องในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), น. 121

⁵⁷ พรเพชร วิชิตชลชัย, “การสอบสวนไม่ใช่เงื่อนไขการฟ้องคดีอาญาต่อศาลในระบบกฎหมายสหรัฐอเมริกา : ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์บทตัดพยานหลักฐาน (The Exclusionary Rules”, รพี 49 , น.164-165 (สิงหาคม 2549)

พิจารณาความอาญา มอบให้อัยการเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการกลั่นกรองคดีว่ามีมูลพอสมควรที่จะฟ้องต่อศาลหรือไม่ และด้วยเหตุว่าการฟ้องคดีของพนักงานอัยการมีเพียงคำฟ้องเท่านั้น จะไม่แนบสำนวนการสอบสวนมาพร้อมกับคำฟ้อง ทำให้ศาลไม่มีสำนวนประกอบการพิจารณาชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้จำเลยอาจจะเสียเวลาในชั้นพิจารณาคดีเป็นเวลานาน และผู้ถูกกล่าวหาที่มีฐานะเป็น “จำเลย” แล้วในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้

ดังนั้น ศาลควรที่จะไม่ให้ไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการโจทก์เป็นหลัก แต่ถ้าเห็นสมควรก็จะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้เป็นข้อยกเว้น เนื่องจากก่อนที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีต่อศาล อัยการได้กลั่นกรองคดีอาญามาชั้นหนึ่งแล้วตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่ถ้าศาลจะใช้ข้อยกเว้นให้มากขึ้น เนื่องจากสภาวะการณ์ที่คดีอาญามีความซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็นการทำสำนวนการสอบสวนให้มีน้ำหนักน้อยหรือการใช้อำนาจรัฐกลั่นแกล้งฟ้องคดีอาญาก็ตาม หากศาลได้ทำการไต่สวนมูลฟ้องแล้ว จำเลยจะได้รับการประกันสิทธิ เสรีภาพไม่ต้องทุกข์ยากจากการถูกฟ้องคดี โดยเฉพาะในคดีอาญาความผิดร้ายแรง ได้แก่ คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต

(3) บทบาทของศาลชั้นพิจารณา พิพากษาคดี

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากที่ศาลได้สั่งประทับฟ้องแล้วการพิจารณาเป็นขั้นตอนดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำและความชั่วร้าย กล่าวคือ วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำตามที่ผู้กล่าวหาในฟ้องนั้นหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำผิดจริงศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลย และศาลอาจกำหนดสภาพบังคับอื่นด้วยแล้วแต่กรณี

การพิจารณาอาจกระทำเฉพาะในศาลชั้นต้นเพียงศาลเดียวหรืออาจจะกระทำในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ได้ ในการพิจารณาข้อเท็จจริง “ศาลพิจารณา” (Trial Court) เป็นศาลฟังข้อเท็จจริง การที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยกำหนดให้อุทธรณ์และฎีกาในข้อเท็จจริงได้นั้น ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ได้ให้ความเห็นว่า ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา จะต้องดำเนินการอย่าง “ศาลพิจารณา” มิใช่เพียงแต่ตรวจจำนวนแล้วชี้ขาดข้อเท็จจริงดังเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน เพราะในการรับฟังข้อเท็จจริงนั้น “ข้อเท็จจริงที่เป็นเครื่องช่วย” ในเรื่อง พยานหลักฐานเช่นความน่าเชื่อถือของพยานบุคคล และความสามารถในการจดจำของพยานบุคคลย่อมเป็นสาระสำคัญ ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาจากการสัมผัสกับพยานโดยตรงเท่านั้น ทำให้ภายหลังจากศาลประทับฟ้องแล้ว ความรับผิดชอบในความเป็นภาวะวิสัยย่อมไปอยู่ที่ศาล ฉะนั้น

กระบวนการพิจารณาใดๆ ของพนักงานอัยการ และ/หรือของจำเลย จะต้องถูกตรวจสอบและควบคุมโดยศาลเสมอ

ดังนั้นในฐานะที่ศาลเป็น “ผู้รับผิดชอบดูแลการพิจารณาพิพากษาคดี” (Herr des Hauptverfahrens) ศาลย่อมมีหน้าที่สองประการ คือหน้าที่การดูแลบังคับใช้กฎหมายอาญาและหน้าที่ประกันความบริสุทธิ์ของจำเลย ฉะนั้น บทบัญญัติมาตรา 35 ได้บัญญัติให้เห็นอย่างชัดเจนว่าศาลมี “หน้าที่ประกันความบริสุทธิ์ของจำเลย” และเมื่อศาลมีหน้าที่ต้องประกันความบริสุทธิ์ของจำเลย ก็ย่อมแสดงให้เห็นบทบาทในทางกระตือรือร้นของศาล และบทบาทในภาวะ วิสัยในการตรวจสอบค้นหาความจริงอีกด้วย บทบัญญัติดังกล่าวจึงสอดคล้องกับบทบัญญัติในมาตรา 229 ที่ว่า “ศาลเป็นผู้สืบพยานจะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่ชนิดของพยาน” จึงเห็นได้ว่าคดีอาญาของไทยไม่ใช่การต่อสู้และการใช้วิธีการถามค้าน

ในการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาลนั้น ทั้งฝ่ายปฏิบัติและฝ่ายวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่า “อัยการโจทก์มีหน้าที่นำสืบ”⁵⁸ ซึ่งในความเห็นนี้ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ไม่เห็นพ้องด้วย เพราะนอกจากในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จะไม่มีบทบัญญัติในเรื่องนี้แล้ว คดีแพ่งกับคดีอาญายังแตกต่างกันในพื้นฐานอีกด้วย สำหรับการดำเนินคดีแพ่งนั้นจะใช้ “หลักความตกลง” (Negotiation Principle) ส่วนในคดีอาญานั้นใช้ “หลักการตรวจสอบ” (Examination Principle) ดังนั้น จึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบในคดีอาญา การสืบพยานเป็นหน้าที่ของศาล ฉะนั้น วิธีการสืบพยานในคดีอาญาโดยวิธีการถามค้าน (cross examination) ตามที่ปฏิบัติกันมาจึงปราศจากพื้นฐานทางกฎหมายรองรับโดยสิ้นเชิง⁵⁹

โดยจะพิจารณาบทบาทของศาลในชั้นตอนนี้ ดังนี้

(3.1) บทบาทของศาลกับการอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง

การอ่านและการอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังในต่างประเทศ เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ แต่ตามกฎหมายไทยเป็นหน้าที่ของศาล

ตามมาตรา 172 วรรคสอง กำหนดให้ศาลมีหน้าที่ต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยมีฟัง แม้ฟ้องที่บรรยายถูกต้องสมบูรณ์แล้ว แต่อาจใช้ภาษาที่เป็นทางการเกินไป หรือใช้ศัพท์และสำนวนเป็นทางการเกินไปที่จำเลยไม่อาจเข้าใจ บทบาทในการอ่านและอธิบายฟ้องของศาลที่กฎหมายระบุไว้นี้ จึงเป็นบทบาทสำคัญและบทบาทเสริม “หลักฟังความทุกฝ่าย” ให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น บทบาท

⁵⁸ เหมชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (จัดพิมพ์โดยศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2527), หน้า 104.

⁵⁹ คณิต ฒ นคร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 23 , หน้า 23.

นี้ศาลจะมองข้ามไม่ได้เด็ดขาด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความบกพร่องไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายของทางปฏิบัติดังกล่าว เป็นต้นว่า การแจ้งข้อหาที่ไม่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย กรณีย่อมกระทบต่อความสมบูรณ์ของบทบาทศาลในการอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง

(3.2) บทบาทศาลกับการตรวจพยานหลักฐานก่อนเริ่มสืบพยาน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1, 173/2 ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนเริ่มทำการสืบพยาน โดยให้ศาลมีอำนาจกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานการยื่นบัญชีพยาน และกำหนดให้ในวันตรวจพยานหลักฐาน คู่ความจะต้องส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุต่อศาล ซึ่งจะช่วยให้จำเลยมีโอกาสทราบถึงพยานหลักฐานของโจทก์ได้เร็วขึ้นและมีโอกาสต่อสู้คดีได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม ทั้งยังช่วยการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลสามารถปฏิบัติได้อย่างราบรื่น และเป็นธรรมมากขึ้นด้วย

บทบัญญัติดังกล่าวนี้ได้รับแนวคิดในเรื่องการเปิดเผยพยานหลักฐาน (Discovery หรือ Disclosure) ก่อนการสืบพยานมาจากประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law กล่าวคือ ใช้หลักการต่อสู้ คู่ความมีหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริง ส่วนศาลจะมีบทบาทที่วางเฉย จึงต้องกำหนดให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐาน เพื่อมิให้มีการได้เปรียบเสียเปรียบกันในเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริงในส่วนของพยานหลักฐาน

จะเห็นได้ว่า เป็นการยืนยันว่าการดำเนินคดีอาญาของไทยในทางปฏิบัติ เป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความและโจทก์มีการพิจารณาพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่กล่าวหา อันเป็นลักษณะของการดำเนินคดีในระบบกฎหมาย Common Law

ทั้งนี้ในทางปฏิบัติ ศาลและจำเลย มีเพียงคำฟ้องของพนักงานอัยการซึ่งไม่ค่อยมีรายละเอียดมากนัก ทำให้ศาลไทยไม่ทราบถึงพยานหลักฐานของโจทก์ก่อนการสืบพยานและเมื่อมีระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่อง ทำให้จำเลยเสียเปรียบในเชิงคดี เพราะจำเลยมักจะถูกจู่โจมทางพยานหลักฐาน ทำให้ไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะจำเลยที่ยากจน ไม่มีความรู้และต้องใช้ทนายขอแรง ถึงแม้ว่าจะมีการตรวจพยานหลักฐานก็ตาม ก็เป็นเพียงแบบพิธี โดยส่วนใหญ่ศาลจะถามเพียงว่าสืบพยานฝ่ายละกี่ปาก แล้วก็ให้ไปกำหนดวันนัดกับศูนย์นัดความต่อไป แม้แต่

ประเทศอังกฤษเองก็ตาม โจทก์ต้องระบุพยานหลักฐานที่จะสืบทั้งหมดไว้ที่ด้านหลังสำนวนคำฟ้อง (Indictment) ส่งให้จำเลยได้ทราบตั้งแต่เริ่มฟ้องคดี⁶⁰

⁶⁰ วิภา ปิ่นวีระ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 45, น. 94.

ในส่วนนี้ก็มีความแตกต่างจากการยื่นฟ้องของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ได้แก่ ประเทศเยอรมนี กล่าวคือ การที่โจทก์ยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล โจทก์จะต้องแนบสำนวนการสอบสวนไปพร้อมกับคำฟ้อง จึงเป็นการเปิดเผยพยานหลักฐานให้ศาลและจำเลยทราบล่วงหน้า⁶¹

ส่วนในประเทศฝรั่งเศส ศาลได้ส่วนต้องเปิดเผยพยานหลักฐานทุกอย่างต่อทนายจำเลยด้วย ขั้นตอนการส่งสำเนาพยานหลักฐานในแฟ้มสำนวนคดีไปให้ทนายความ และให้สิทธิแก่ทนายความในการร้องขอให้เปิดเผยพยานหลักฐานได้ตลอดเวลา แต่การเปิดเผยเอกสารที่อยู่ในแฟ้มคดีต่อลูกความ ทนายความจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน เพื่อศาลจะได้ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าการเปิดเผยนั้น จะเป็นอันตรายต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาหรือไม่

ดังนั้น ภายใต้การยื่นฟ้องคดีที่ศาลไทยได้รับเพียงคำฟ้อง และใช้วิธีการถามค่านั่น เห็นว่าตามมาตรา 173/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ ได้กำหนดบทบาทของศาลในการใช้ดุลพินิจกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน เพื่อให้คู่ความทราบถึงพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งล่วงหน้า ทำให้มีเวลาตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐาน ซึ่งจะช่วยให้การถามค่านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และลดข้อโต้แย้งในชั้นพิจารณา ทำให้ศาลสามารถกำหนดวันนัดและใช้เวลาในการสืบพยานได้อย่างเหมาะสม อันจะช่วยให้การพิจารณาในเนื้อหาของคดีเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม การตรวจพยานหลักฐานก่อนเริ่มพิจารณาของศาลไทยก็เป็นเพียงแบบพิธี โดยส่วนใหญ่ศาลจะถามเพียงว่าสืบพยานฝ่ายละกี่ปาก แล้วก็ให้ไปกำหนดวันนัดกับศูนย์นัดความต่อไป ซึ่งเป็นการเบี่ยงเบนไปจากบทบาทในการค้นหาความจริง ตามระบบกฎหมายของประเทศ Civil Law ที่การค้นหาความจริงในคดีจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความกระตือรือร้นของศาล (active) ในการค้นหาความจริงด้วยตนเอง⁶² ประกอบกับการนัดพิจารณาต่อเนื่องของศาลไทย

⁶¹ ประเทศเยอรมนี คำฟ้องจะเปิดเผยถึงคดีที่กล่าวหาตลอดจนพยานหลักฐานทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่อัยการจะต้องทำการสอบถามในชั้นพิจารณา หรือพยานหลักฐานอื่นที่อัยการได้ทำการสอบสวนแล้วเว้นแต่ มีเหตุจำเป็นซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่พยานและผู้เกี่ยวข้องกับพยาน การยกเว้นรวมไปถึงเอกสารที่ระบุข้อมูลส่วนตัวของพยานผู้นั้น ด้วยการเก็บเอกสารนั้นไว้ที่สำนักงานอัยการจนกว่าเหตุแห่งอันตรายจะหมดไป

⁶² John H. Langbein, *Comparative Criminal Procedure : Germany*, (New York : West Publishing Co., 1977), p. 1.

ใช้เวลานานในการนัดสืบพยาน ทำให้ศาลต้องมาทบทวนคำฟ้องและพยานบุคคลที่คู่ความจะนำเข้าสู่สืบใหม่ก่อนเริ่มการสืบพยานเช่นกัน

(3.3) บทบาทของศาลกับการสืบพยานล่วงหน้า

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/2 กำหนดให้ ศาลมีอำนาจสั่งให้มีการสืบพยานหลักฐานไว้ล่วงหน้าก่อนถึงกำหนดวันนัดสืบพยานได้ โดยสามารถสืบพยานหลักฐานล่วงหน้าได้ทุกชนิด ซึ่งคู่ความทุกฝ่ายขอได้ รวมทั้งศาลสั่งเองก็ได้ถ้าหากศาลเห็นสมควร จึงเป็นการเปิดช่องทางไว้ให้แก่พนักงานสอบสวน หรือผู้เสียหายร้องขอต่อศาลให้พิจารณาสืบพยานหลักฐานล่วงหน้าได้ แม้พนักงานอัยการและจำเลยจะมีได้ร้องขอก็ตาม

จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติมาตรา 173/2 วรรคสอง นี้เป็นบทบัญญัติหนึ่งที่ทำให้อำนาจศาลในการอำนวยความสะดวกได้อย่างกว้างขวาง โดยกำหนดให้ศาลมีบทบาทเชิงรุกหากเห็นสมควรก็อาจสั่งให้มีการสืบพยานหลักฐานล่วงหน้าก่อนถึงกำหนดวันนัดสืบพยานก็ได้ ภายหลังจากที่โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลแล้ว อีกทั้งสามารถนำสืบพยานหลักฐานล่วงหน้าได้ทุกชนิด ไม่จำกัดเฉพาะพยานบุคคลอย่างในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 273

แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทนี้ยังไม่เด่นชัดนัก อาจเป็นเพราะเพิ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในส่วนนี้ และแนวปฏิบัติที่ศาลวางตนเป็นกลาง โดยวางเฉย (passive) ต่อการสืบพยานให้เป็นหน้าที่ของคู่ความในคดี

(3.4) บทบาทของศาลกับการเรียกสำนวนการสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 ได้กำหนดบทบาทของศาลในการเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการไว้ เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จสิ้นหากศาลได้ใช้บทบาทเชิงรุก ซึ่งจะทำให้ศาลทราบบางส่วนไหนของข้อเท็จจริงที่น่าสงสัยอันจะทำให้ข้อเท็จจริงในส่วนนั้นกระจ่างได้⁶³ แม้ว่าจะมีบทบัญญัติ ตามมาตรา 173/1 กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก็ตาม แต่การตรวจพยานหลักฐานนี้ก็ใช้กับพยานเอกสาร และพยานวัตถุเท่านั้น ไม่รวมถึงบันทึกคำให้การพยานบุคคล และสิ่งที่มีใช้พยานหลักฐานในคดีซึ่งอยู่ในสำนวนการสอบสวน เช่น บันทึกความเห็นสั่งฟ้องของพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ ศาลจึงยังคงต้องกระตือรือร้นในการเรียกสำนวนการสอบสวนจากอัยการ เพื่อศาลจะได้ศึกษาว่าจะสืบพยานปากไหน และปากนั้นเกี่ยวข้องหรือมีตรงไหนที่น่าสงสัย ตรงไหนไม่สงสัยก็จะได้ผ่านไปโดยเร็ว ไม่ใช่ศาลนั่งบันทึกคำเบิกความให้

⁶³ กมลชัย รัตนสกววงศ์, “รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร,” บทบัญญัติ, เล่มที่ 52 ตอนที่ 1, น. 122. (มีนาคม 2539)

สละสลวยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อศาลสูงหากมีการอุทธรณ์ หรือฎีกาต่อไป ทั้งนี้ หากศาลได้สืบพยานตามประเด็นให้กระจ่างแจ้งแล้ว การพิจารณาคดีในชั้นนี้ก็จะรวดเร็ว และเป็นธรรม

อนึ่ง อำนาจของศาลที่จะเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยเป็นอำนาจของศาลทุกชั้นศาลเช่นกัน ดังนั้น แม้มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 บัญญัติให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนวันสืบพยาน เพื่อให้การค้นหาคความจริงมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และเป็นธรรมก็ตาม แต่มีข้อจำกัดให้มีการเปิดเผยเฉพาะพยานเอกสารและพยานวัตถุเท่านั้น ทำให้บทบาทของศาลในการเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการก็ยังคงมีความสำคัญต่อการพิจารณา พิพากษาคดี อยู่เช่นกัน

(3.5) บทบาทของศาลกับการสืบพยานที่จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176 กำหนดบทบาทของศาลในการสืบพยานที่จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ก็มีได้หมายความว่า เมื่อจำเลยให้การรับสารภาพแล้ว ศาลจะต้องพิพากษาลงโทษจำเลยเสมอไป เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด ย่อมพิพากษายกฟ้องได้โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย⁶⁴

ในทางปฏิบัติ ศาลได้ใช้บทบาทเชิงรุกในการวินิจฉัยคดี แม้จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง หากศาลยังคงมีข้อสงสัยศาลก็จะให้โจทก์นำพยานหลักฐานมาสืบโดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 และแม้แต่คดีที่ไม่ต้องสืบพยาน ศาลก็ใช้บทบาทเชิงรุกได้ ถ้าไม่เชื่อว่าจำเลยรับสารภาพจริงหรือไม่เชื่อว่ากระทำผิดจริง⁶⁵

ดังนี้ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิ เสรีภาพของจำเลยในคดีอาญา มิให้ต้องรับโทษเกินกว่าความผิดที่ตนกระทำ หรือมิได้มีเจตนากระทำผิดตามฟ้อง ศาลจึงต้องกระตือรือร้นในการค้นหาคความจริง หากยังไม่แน่ใจว่าจำเลยกระทำผิดตามฟ้องหรือไม่ กล่าวคือ พยานหลักฐานที่จะลงโทษจำเลยได้ต้องเป็นพยานหลักฐานของโจทก์ ถ้าพยานหลักฐานของโจทก์ไม่พอฟังลงโทษจำเลย ศาลก็สามารถยกฟ้องได้ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานของจำเลย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีอาญาของระบบกฎหมาย Common Law⁶⁶

⁶⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185

⁶⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 2944/2544 (เนติ.) น.1167

⁶⁶ อารยา วิชิตรชัย, “การนำสืบพยานหลักฐานของจำเลยในการต่อสู้คดีอาญา,” (งานวิจัยส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 8 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2548), น. 1.

(3.6) บทบาทของศาลกับการสืบพยานเพิ่มเติม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 , 208 , 225 ได้กำหนดบทบาทให้ศาลตรวจสอบค้นหาความจริงเพิ่มเติมจากที่คู่ความนำเสนอต่อศาล ในการดำเนินคดีของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ตามลำดับ

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับบทบาทของศาลในการค้นหาความจริง โดยการเรียกพยานมาสืบโดยพลการ หรืออาจสืบพยานที่คู่ความนำมาสืบเพิ่มเติมตามที่ศาลเห็นสมควรได้โดยไม่ต้องผูกพันเฉพาะที่นำสืบโดยคู่ความ บทบัญญัติในส่วนนี้ก็ยังมิได้มีการแก้ไขแต่ประการใด แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการที่ศาลจะค้นหาความจริงอย่างมาก

แต่ในทางปฏิบัติ ศาลมักจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยถือว่าตนเองมีหน้าที่ในการตัดสินคดีและจะฟังความเฉพาะที่โจทก์ และจำเลยนำเสนอเข้ามา หากยังไม่เป็นที่พอใจ ศาลก็จะไล่และพิจารณา พิพากษาไปตามนั้น ซึ่งศาลเองก็มีหน้าที่ที่จะต้องอำนวยความสะดวก และในเมื่อเป็นที่ฟังสุดท้ายของประชาชน ศาลควรจะละความวางเฉย และวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดนี้ลงบ้าง โดยการรับฟังและช่วยกันค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ ทั้งจากที่ฟังคู่ความนำสืบพยานและหากมีข้อสงสัยอะไร ศาลควรจะเข้าไปค้นหาโดยการถามพยานเอง

นอกจากการถามพยานเองแล้ว หากมีการพาดพิงไปถึงพยานหลักฐานใดๆ ที่ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดอ้างถึงแล้ว ศาลก็ควรที่จะเรียกพยานหลักฐานเหล่านั้นมาสืบ โดยไม่จำเป็นที่จะต้องให้ผู้ใดร้องขอเข้ามา อันจะทำให้การค้นหาความจริงในชั้นศาลจะเป็นไปโดยสมบูรณ์ครบถ้วน⁶⁷

ดังนั้น บทบาทของศาลไทยจึงควรเหมือนกับต่างประเทศที่มีส่วนร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความเห็นที่แตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิต เสรีภาพ ของจำเลยจึงจำเป็นต้องให้ศาลได้รับทราบข้อเท็จจริงให้มากที่สุด การที่กฎหมายบัญญัติกำหนดหน้าที่ให้ศาลในการตรวจสอบค้นหาความจริงนี้ จึงเป็นการให้ศาลเข้ามาช่วยคู่ความค้นหาความจริงอีกด้วย ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความในคดีอาญาอีกเช่นกัน

(3.7) บทบาทของศาลกับการสืบพยานบุคคล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229 กำหนดบทบาทให้ศาลเป็นผู้สืบพยานในศาลหรือนอกศาลก็ได้ซึ่งเป็นบทบาทของศาลในการค้นหาความจริง ทำนองเดียวกับมาตรา 228 แต่ในทางปฏิบัติ ศาลไทยก็วางตัวเป็นกลาง แบบวางเฉย (passive) ในการค้นหา

⁶⁷ นิภาพร รุจนวงศ์, “รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร,” บทบัณฑิตย, เล่มที่ 52 ตอนที่ 1, น. 98-99 (มีนาคม 2539)

ข้อเท็จจริง แล้วปล่อยให้คู่ความนำสืบพยานหลักฐาน โดยการซักถาม ถามค้าน และถามติง ตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายแทนที่ศาลจะเป็นผู้สืบพยานเองตามหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้น

ทั้งนี้ เพราะศาลไทยได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมาย Common Law ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ประกอบกับประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9 ที่บัญญัติว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยาน ควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้”⁶⁸

จากแนวคิดและประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ผู้พิพากษาบางท่านไม่กล้าใช้ดุลพินิจตามที่กฎหมายให้อำนาจในการซักถาม หรือเรียกพยานเข้าสืบเอง เพราะเกรงว่าจะผิดหน้าที่หรือจริยธรรมของตุลาการ ซึ่งในส่วนนี้ศาลควรต้องเปลี่ยนแนวคิดเสียใหม่ ไม่ใช่แบบเก่าเพราะประมวลจริยธรรมฯ ข้อ 9 ไม่ได้กำหนดให้ศาลวางเฉยในการค้นหาความจริง

(3.8) บทบาทของศาลกับการถามพยานหรือคู่ความ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235 วรรคแรก กำหนดให้อำนาจศาลในการถามพยานหรือคู่ความได้ ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ต้องการให้ศาลมีบทบาทเชิงรุก กล่าวคือ ให้อำนาจศาลที่จะค้นหาความจริงในคดีมาได้โดยการถามโจทก์ จำเลยหรือพยานคนใดก็ได้ได้อย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีบทยกเว้นไว้ในวรรคสอง คือ ห้ามไม่ให้ศาลถามจำเลยเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะจะเพิ่มเติมคดีโจทก์ซึ่งบกพร่อง อันเป็นบทบัญญัติที่จำกัดบทบาทของศาลเนื่องจากเป็นกรณีรู้ค้นหาความจริงจากตัวจำเลย ซึ่งเป็นแนวคิดในเชิงคู่ความที่พยานหลักฐานของโจทก์เท่านั้นที่ศาลจะรับฟังเพื่อพิจารณาพิพากษาคดี ศาลจะไม่เข้าไปค้นหาความจริงนอกเหนือจากพยานหลักฐานที่โจทก์ได้นำสืบเข้าสู่สำนวนของศาล แต่ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยานก็ถือว่าจำเลยละสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง หรือสิทธิของพยานที่จะไม่ตอบคำถาม ศาลก็มีอำนาจค้นหาความจริงจากการที่จำเลยอ้างตนเองเป็นพยานได้เต็มที่ แม้จะเป็นการเพิ่มเติมคดีโจทก์ให้สมบูรณ์ก็ได้ หรือหากการนำสืบพยานโจทก์ หรือจำเลยมีข้อบกพร่องและเพื่อประโยชน์ในการได้

⁶⁸ ประพันธ์ ททรัพย์แสง, “การค้นหาความจริงของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : แนวทางปัญหาสู่ความเป็นระบบไต่สวนเต็มรูปแบบ,” (งานวิจัยส่วนบุคคล หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 8 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2548), น. 67.

ข้อเท็จจริงที่ชัดเจน กฎหมายก็ไม่ได้ห้ามศาลที่จะถามพยานดังกล่าวให้ได้ความชัดเจนกว่าที่ฝ่ายโจทก์ และจำเลยถามเองก็ได้⁶⁹

(3.9) บทบาทของศาลในคดีอุทธรณ์ หรือคดีฎีกา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดหลักเกณฑ์การอุทธรณ์ ฎีกาในปัญหาข้อกฎหมายให้คู่ความมีอำนาจเสนอคดีต่อศาลสูงได้กว้างขวาง แต่มีข้อจำกัดการอุทธรณ์ ฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง⁷⁰ สำหรับศาลฎีกาหากเห็นว่าข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่อุทธรณ์หรือฎีกานั้นไม่เป็นสาระอันควรแก่การพิจารณา ศาลฎีกามีอำนาจไม่รับคดีไว้พิจารณาพิพากษาได้⁷¹

สำหรับการใช้ดุลพินิจของศาลสูงในการวินิจฉัยคดีอุทธรณ์หรือคดีฎีกา ในปัญหาข้อกฎหมาย กฎหมายกำหนดเป็นบทบังคับให้ศาลสูงต้องฟังข้อเท็จจริงตามที่ศาลล่างวินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน⁷²

ซึ่งในกรณีนี้ หากพิจารณาว่าในส่วนของการรวบรวมพยานหลักฐาน หรือการสอบสวนก่อนจนกระทั่งได้พยานหลักฐานแน่ชัดแล้วจึงจับกุม เป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติตำรวจจับกุมก่อนแล้วจึงหาพยานหลักฐานซึ่งพยานนั้นผิดพลาดในชั้นศาลเป็นจำนวนมาก ทำให้ศาลยกฟ้อง ซึ่งศาลชั้นต้นอาจจะพอเข้าใจและลงโทษ แต่ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา ยกฟ้องเพราะศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา อ่านแต่ตัวหนังสือ ไม่ได้สัมผัสความจริง ไม่เคยเห็นลักษณะท่าทางของพยานว่าน่าเชื่อถือหรือไม่

แต่ศาลชั้นต้นรู้ว่าพยานปากนี้ให้การน่าจะเป็นความจริง แม้จะมีผิดพลาดไปบ้างก็เพราะไม่เคยเป็นพยานและประหม่า ศาลชั้นต้นเข้าใจ แต่ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาเห็นแต่ตัวหนังสือ ซึ่งมีการสรุปไว้ไม่ได้เห็นท่าทีพยาน เมื่อคำให้การไม่ตรงกัน ศาลจึงยกฟ้อง อัยการก็เช่นกันเห็นแต่ตัวหนังสือไม่เคยสัมผัสกับการกระทำใดๆ ที่เกิดขึ้น ไม่เคยไปดูที่เกิดเหตุมีแต่แผนที่เกิดเหตุ และมีคำพยานซึ่งพยานบุคคลจะให้การหรือตกแต่อย่างไรก็ได้

⁶⁹ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม, เล่มที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), น. 237.

⁷⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 217, 218, 219

⁷¹ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 23 และ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยการไม่รับคดีซึ่งข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่อุทธรณ์หรือฎีกาจะไม่เป็นสาระอันควรแก่การพิจารณาไว้พิจารณาพิพากษา พ.ศ. 2551

⁷² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 222

จากกรณีดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่ศาลสูงต้องฟังข้อเท็จจริงตามที่ศาลล่างวินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน ถ้าหากศาลชั้นต้นจะได้ค้นหาความจริงอย่างกระตือรือร้น ก็จะทำให้ศาลสูงมีข้อเท็จจริงประกอบการพิจารณาที่ครบถ้วน เนื่องจากศาลล่างได้ฟังข้อเท็จจริงอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว⁷³

อย่างไรก็ตาม ในการค้นหาความจริงตามหลักการตรวจสอบในการวินิจฉัยคดีนั้น แม้กฎหมายบังคับให้ต้องฟังข้อเท็จจริงที่ศาลล่างวินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน แต่ก็มีบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลสูงที่จะทำการสืบพยานเพิ่มเติม และให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเอง หรือสั่งให้ศาลชั้นต้นสืบให้ก็ได้ตามหลักเกณฑ์ของจิตวิทยาพยาน (Evidence Psychology)

ในทางปฏิบัติ ศาลได้ใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าวบ้างแต่ก็มีจำนวนน้อยมาก เช่น คดีอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลอาญา ในคดีหมายเลขดำที่ 6235-6236 ในคดีร่วมกันฆ่านายปรีณะ ลีพัฒนพันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร โดยศาลอุทธรณ์สั่งให้ศาลอาญาสืบพยานปากแพทย์หญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ เกี่ยวกับกรรมวิธีการสอบสวนทางวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม กรณีก็ยังไม่เป็นการที่ศาลสูงริเริ่มสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมข้อเท็จจริงที่ศาลล่างวินิจฉัยมาแล้ว จากพยานหลักฐานในสำนวนโดยพลการ ตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้⁷⁴

(4) บทบาทของศาลชั้นบังคับคดี

การดำเนินคดีอาญาในชั้นนี้เป็นการบังคับคดีตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งเป็นขั้นตอนของการดำเนินคดีเมื่อถึงที่สุดแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกหมายจำคุก

การบังคับคดีเป็นเรื่องของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแตกต่างกับ “การบังคับโทษ” กล่าวคือ การบังคับโทษเป็นเรื่องของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ

โดยจะพิจารณาบทบาทของศาลในชั้นตอนนี้ ดังนี้

(4.1) บทบาทของศาลกับการคุ้มครองผู้ถูกคุมขัง

ตามบทบัญญัติของ มาตรา 90 บัญญัติว่า “เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือ ถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล บุคคลเหล่านี้มีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อย คือ

⁷³ สิริพันธ์ เกลิมวัฒน์, “รายงานการสัมมนาทางวิชาการ โครงการ “เวทีความคิดเพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรมไทย” เรื่อง กฎหมายอาญากรรมทางคอมพิวเตอร์ : แนวทางในการแก้ปัญหาอาญากรรมยุคไอที,” บทบัณฑิตย, เล่มที่ 55 ตอน 1, น.211-212 (มีนาคม 2542)

⁷⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208

- (1) บุคคลที่ถูกเข้าเช่นนั้น
- (2) สามีภริยาหรือญาติของผู้นั้น หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง
- (3) พนักงานอัยการ
- (4) ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือพัศดี

เมื่อได้รับคำร้องดังนั้น ให้ศาลหมายเรียกเจ้าพนักงานหรือบุคคลอื่นซึ่งก่อให้เกิดการควบคุมขังหรือจำคุก และผู้ที่ถูกควบคุม ขัง หรือ จำคุกมาพร้อมกัน ถ้าเป็นเรื่องที่พอใจศาลว่าการควบคุมหรือขังนั้นผิดกฎหมาย หรือการจำคุกนั้นผิดจากคำพิพากษาก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้นั้นไป”

บทบัญญัติมาตรานี้ เป็นบทบัญญัติที่แสดงออกถึงบทบาทในการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลที่มีความสำคัญมากอีกบทบัญญัติหนึ่งที่มาจาก Writ of habeas corpus ของอังกฤษ และศาลฎีกาได้ตีความกฎหมายบทนี้ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ศาลฎีกาได้ตีความว่าการควบคุมหรือขังในที่นี้ หมายรวมถึง การควบคุมหรือขังโดยบุคคลที่มีใจเจ้าพนักงานด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐโดยตรงพนักงานอัยการก็มีบทบาทสำคัญต่อศาลให้ปล่อยได้ อย่างไรก็ตามในส่วน of พนักงานอัยการ บทบัญญัตินี้ได้ถูกนำไปใช้น้อยมากหรือเกือบจะไม่ได้ใช้เลย

สำหรับในบทต่อไป เมื่อได้ทำการศึกษาถึงระบบการดำเนินคดี และบทบาทของกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศมาแล้วในบทที่ 3 และได้ทำการศึกษาถึงบทบาทขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมของไทยในบทที่ 4 มาแล้ว ก็จะได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ตลอดจนหามาตรการทางกฎหมายในการปรับปรุง แก้ไข กฎหมาย และแนวปฏิบัติของวิธีพิจารณาความอาญาไทยต่อไป